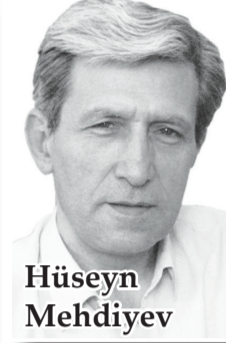

Leyla
Əliyevanın
şeirləri

» səhifə 9

Hüseyin
Mehdiyev

“Ssenari
müəllifinin həm
də yazıçı olmağı
işin xeyrinədir”

» səhifə 12

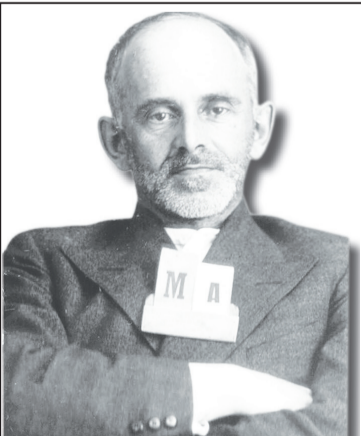
Çarli
Çaplinin
qızına
nəsihəti

» səhifə 17

Şuşasızlığın 23 ili

» səhifə 4

Osip
Mandelştam -
Sözün ölümə
gedən yolu

» səhifə 22

Şərqi
musiqi
kralı -
Tarkan

» səhifə 23

Con Steynbekin
gənc yazara məktubu
» səhifə 17

Osmanlı Bəyliyi
necə dövlətə çevrildi?
» səhifə 18

Bakı neftinin tarixi
missiyası
» səhifə 19

ANONS

Tərcümə Mərkəzinin
Elmi Şurasının
növbəti iclası keçirilib
» səhifə 3

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı
» səhifə 5

Böyük ömrün dastanı
» səhifə 7

Azərbaycanlı tərcüməçi
Hitlerin köməkçisinin
məhkəməsində
» səhifə 10

Tək məzar
» səhifə 11

Mələməyən qoyunlar,
əyləncə-inək, Musanın
buynuzları, Sakispaçe...
» səhifə 13

“Gözlə məni” şeirinin
5 tərcüməsi
» səhifə 15

Valentin Rasputinin
müharibə hekayəti
» səhifə 16

İlham Əliyev Müharibə, Əmək və Silahlı Qüvvələr Veteranları Təşkilatının yeni inzibati binasının açılışında iştirak edib

Bakıda Müharibə, Əmək və Silahlı Qüvvələr Veteranları Təşkilatının yeni inzibati binasının açılışı olub.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva yeni inzibati binanın açılışında iştirak ediblər.

Dövlətimizin başçısı inzibati binanın rəmzi açılışını bildirən

lenti kəşib. Sonra xatirə şəkli çəkdirilib.

Prezident İlham Əliyev binada yaradılmış şəraitlə tanış olub.

Daha sonra dövlətimizin başçısı veteranlarla görüşüb.

○ "Avropada bəzi təşkilatlar Azərbaycana qarşı ədalətsiz mövqedə dayanıb. Xüsusilə Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi, kütləvi qətləmlər törətməsi gündəmə gətirilmir. Bu, ədalətsizlikdir".

Bu barədə APA-ya Niderland Yəhudi Tarix muzeyinin həmsədri və maliyyəçisi, Avropa-Niderland iş adamları Assosiyasiyasının vitse-prezidenti, Benelüks ölkələri üzrə yəhudi lobbisinin rəhbəri Joel Fresko deyib.

O bildirib ki, bu gün Avropada Yaxın Şərqdə baş verən faciələr, Ukraynadakı hadisələr qızğın müzakirə olunur, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə isə səthi yanaşma mövcuddur: "Bizim üçün ermənilər tərəfindən Xocalıda törədilən qətləmlər İkinci Dünya müharibəsi zamanı yəhudilərə həyata keçirilən soyqırımı ilə eynidir. Ermənistan Dağlıq Qarabağda insanlığa sığmayan cinayətlər törədib və bunun cavabını verməlidir".

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899
Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu
Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Kənan Hacı, Mövlud Abdullayev, Feyziyyə, Nərinəgül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədaï
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1508

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74
Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

"Xocalı faciəsi yəhudilərə qarşı törədilən soyqırımı ilə eynidir"

Lobby rəhbəri onu da deyib ki, Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında Azərbaycan diasporuna həmişə dəstək olmağa hazırdırlar.

Qeyd edək ki, "APA Holding"-in Azərbaycan Diasporla

İş üzrə Dövlət Komitəsi ilə birgə həyata keçirdiyi "Sərhəddənkənar azərbaycanlılar..." adlı layihə çərçivəsində Avropanın bir neçə ölkəsində fəaliyyət göstərən azərbaycanlılarla görüşlər keçirilir.

"Gənclər parkı"nda Gül bayramı keçirilib

○ V.Mustafazadə adına mədəniyyət mərkəzinin Pirallahı İcra Hakimiyyətinin birgə təşkilatçılığı ilə "Gənclər parkı"nda ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümünə həsr olunmuş Gül bayramı keçirilib.

AzərTAc xəbər verir ki, tədbirdə məktəblilərin, yeniyetmələrin əl işlərindən ibarət sərgi nümayiş etdirilib.

Çıxış edənlər Azərbaycan tarixinin son 30 ilinin böyük dövlət idarəçiliyi təcrübəsinə, fenomenal təfəkkürə, zəngin biliyə və dünyagörüşünə malik görkəmli siyasi xadim, ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə sıx bağlı ol-

duğunu bildiriblər. O, hakimiyyətə gəlişi ilə milli ideologiyanın, milli şüurun oyanmasına əvəzsiz töhfə verib. Ümummilli lider Heydər Əliyevin sovet dövründə ölkəmizə müdrik rəhbərliyi nəticəsində Azərbaycan geridə qalmış aqrar ölkədən mühüm sənaye respublikasına çevrilib.

Bildirilib ki, xalqın təkidli tələbi ilə Ulu Öndərin hakimiyyətə qayıdışı ölkəni kaos və anarxiyadan, vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən qurtarıb, inkişaf yoluna çıxarıb.

Tədbirdə tanınmış incəsənət ustalarının və mədəniyyət mərkəzinin özfəaliyyət dərnəyinin üzvlərinin ifasında konsert təqdim olunub.

"Heydər Əliyev və Azərbaycan dili" mövzusunda seminar keçirilib

Heydər Əliyev Mərkəzində Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin irsinin, dövlətçilik fəlsəfəsinin tədqiqi və geniş təbliği məqsədilə "Heydər Əliyev və Azərbaycan dili" mövzusunda növbəti elmi-praktik seminar keçirilib.

APA-nın məlumatına görə, H. Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümü ərfəsində təşkil olunan tədbirdə ictimai-siyasi xadimlər, respublika üzrə Heydər Əliyev mərkəzləri, ali təhsil müəssisələri və ictimaiyyət nümayəndələri iştirak ediblər.

Tədbirdə Mərkəzin Heydər Əliyev irsinin tədqiqi və elmi araşdırmalar departamentinin direktoru Məhəbbət Mehdiyeva bildirib ki, Mərkəz fəaliyyətə başladığı gündən H. Əliyevin həyat və fəaliyyətini, onun zəngin siyasi irsini tədqiq etmək, azərbaycanlıq fəlsəfəsini, dövlətçilik ideologiyasını mənimsəmək və təbliğ etmək məqsədilə bir çox işlər aparır. Bununla yanaşı, bu qurum tərəfindən Azərbaycan ədəbiyyatını, mədəniyyətini, tarixini xarici ölkələrdə təmsil və təbliğ etmək, Azərbaycan ictimaiyyətini xarici ölkələrin incəsənət nümunələri ilə tanış etmək məqsədilə bir çox layihələr həyata keçirilir. Bu səbəbdən də Heydər Əliyev Mərkəzi qısa vaxtda həm respublikamızda, həm də xarici ölkələrdə böyük şöhrət qazanıb.

Heydər Əliyev irsinin öyrənilməsi üzrə seminarlar layihəsinin növbəti məşğələsinin aktual məsələyə həsr olunduğunu bildirən M. Mehdiyeva H. Əliyevin bütün sahələr kimi Azərbaycan dilinin inkişafına da çox böyük önəm verdiyini vurğulayıb.

Seminarla Azərbaycanda Atatürk Mərkəzinin direktoru, Milli Məclisin mədəniyyət komitəsinin sədri, AMEA-nın müxbir üzvi Nizami Cəfərov Azərbaycan dilinin həm ümumxalq dili, həm də dövlət dili kimi inkişafında Heydər Əliyevin əvəzsiz xidmətlərindən danışdı. Alim vurğulayıb ki, H. Əliyevin milli dil quruculuğu siyasəti onun milli dövlət quruculuğu siyasətinin tərkib hissəsi olaraq bütöv bir sistem təşkil edir. Bu müdrik şəxsiyyətin Azərbaycan rəhbərlik etdiyi ilk illərdən son dövrlərdə aparıldığı dil siyasətində hər hansı bir tərəddüdə, yaxud təsadüfə nə nəzəri, nə də təcrübə olaraq rast gəlinmir.

H. Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyə gəldiyi dövrün mənzərəsini yaradan N.Cəfərov qeyd edib ki, Azərbaycan dili keçən əsrin 60-cı illərinin sonu 70-ci illərinin əvvəllərinə paradoksal bir vəziyyətdə gəlib çıxıb. Əsas paradoks isə ondan ibarət idi ki, dilin inkişaf potensialı kifayət qədər güclü olsa da, onun siyasi nüfuzu, yəni dövlət dili olaraq mövqeyi məhdudlaşdırılıb, hətta hər hansı dilin inkişafı üçün mühüm hadisələrdən olan etnik - mədəni kontekstdən, yəni digər qohum türk dilləri ilə kontaktlardan məhrum edilib.

Alimin fikrincə, H. Əliyevin dövlət başçısı kimi uğurlu dil siyasəti yürütməsinin başlıca səbəblərindən biri milli dil quruculuğu təcrübəsinin olması, ikincisi, həmin təcrübəni dərinləndirən öyrənməsi, ənənəni davam etdirməsi idisə, üçüncüsü, ona sözlən

geniş və böyük mənasında, yaradıcı münasibəti idi: "Heydər Əliyevin sovet dövründə Azərbaycana rəhbərlik edərkən yürütdüyü milli dil siyasəti kifayət qədər müstəqilliyi ilə seçilib. Xalq gördü ki, respublikanın yeni rəhbəri kənd zəhmətkeşləri ilə görüşlərdən başlamış Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) yarım əsrlik yubiley məclisinə, Azərbaycan yazıçılarının qurultaylarına qədər xalqın öz dilində - Azərbaycan dilində danışır. Azərbaycan ədəbiyyatının, ümumən mədəniyyətinin klassiklərinin ümumxalq səviyyəsində keçirilən yubileyləri həm də ana dilinin geniş miqyasda təbliği demək idi. Xalq özünün Nizami, Nəsimi, Füzuli, Xətai, Vaqif, Zakir, Mirzə Fətəli Axundzadə, Aşıq Ələsgər, Mirzə Cəlil, Mirzə Ələkbər Sabir, Hüseyn Cavid və Səməd Vurğun kimi dahilərini dövlət və dövlət başçısı miqyasında nə qədər yüksək qiymətləndirdiklərini gördükcə özü də yüksəlirdi".

N. Cəfərov vurğulayıb ki, H. Əliyev respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrlərdə əksəriyyəti ana dilində yazan müasir Azərbaycan yazıçılarının nüfuzunu o zamanadək görünməmiş bir səviyyəyə qaldırıb, onu sovet ideologiyasının inzibati təzyiqlərindən cəsarətlə qoruyub, milli demokratik dünyagörüşünün yayılması üçün geniş meydan açdı. Çox mühüm təşəbbüslərdən biri Azərbaycan SSR Ali Sovetinin növbədənkanar VII sessiyasında (1978-ci il) respublikanın yeni Konstitusiyasını qəbul olunması idi. Bu mühüm dövlət sənədinin 73-cü maddəsində Azərbaycan dilinin respublikada dövlət dili olması təsbit edilib.

Bildirilib ki, xalqın təkidli tələbi ilə yenidən Azərbaycan rəhbərliyinə gələn, müxtəlif xarakterli hərc-mərcliklərin, iğtişaşların, dağıntıların qarşısını alaraq ölkəni müstəqil inkişaf yoluna çıxaran H. Əliyevin 1993-cü ildən 2003-cü ilədək milli dil quruculuğu sahəsində gördüyü işlər həm miqyası, həm də məzmunu etibarilə müqayisəsizdir.

N. Cəfərov H. Əliyevin müstəqillik illərində Azərbaycan dilinin inkişafı, tədrisi, dövlət dilinin təbiqi işinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində atdığı addımlardan da bəhs edib. Alim diqqətə çatdırıb ki, H. Əliyevin milli dil siyasətindən danışarkən çox mühüm bir məsələni də qururla qeyd etmək lazımdır: "Heydər Əliyev dünyanın o möhtəşəm dövlət adamlarındandır ki, güclü natiqlik istedadına malik idi və dahi şəxsiyyət Azərbaycan dilini yalnız ürəkdən sevməsi, onun dövlət dili hüquqlarını müdafiə edib milli və beynəlxalq nüfuzunu yüksəltməsi ilə deyil, həm də bu dildə gözəl danışması, hər kəsə nümunə göstərməsi ilə ona tarixi şöhrət qazandırdı, elə bir abidə ucaltdı ki, bundan sonrakı nəsillər ana dilini, dövlət dilini bir də ona görə sevəcəklər ki, bu dil Heydər Əliyevin dilidir".

Tərcümə Mərkəzinin Elmi Şurasının növbəti iclası keçirilib

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin Elmi Şurasının növbəti toplantısı baş tutub. Toplantıda “Ölkənin ali təhsil ocaqlarında tərcüməçilik ixtisasının tədrisi” mövzusunda müzakirələr aparılıb.

Tərcümə sahəsində yaşanan problemlər, tərcümə ixtisasına yiyələnmək üzrə olan qabiliyyətli tələbələrin, təhsilini yarıda kəsib xarici ölkələrdə davam etdirməsi, tərcüməçilik ixtisası tədrisinin yenidən, beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə qurulması, sinxron və ikinci dilin tədrisi üzrə təhsil bazasının yaradılması, professor-

müəllim heyətinin xarici ölkələrdə ixtisasartırma təhsilinə cəlb edilməsi, Azərbaycan dili və ədəbiyyatı fənlərinin yazılı və şifahi tədrisinin zəruriliyi, ölkənin bütün sahələrində anlaşılmaqlıq və xətlər törədən tərcüməçilərin müvafiq qurumun xüsusi razılığı əsasında fəaliyyət göstərməsinin vacibliyi və sair bu kimi məsələlərə toxunulub.

Tədbirdə Mərkəzin Elmi Şurasının sədri, Tərcümə Mərkəzinin direktoru Afaq Məsud, Şuranın üzvləri – Azərbaycanın Macarıstan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Vilayət Quliyev, ADU-nun rektoru Səməd Seyidov, Xəzər Universitetinin rektoru Hamlet İsxanlı, Turizm Universitetinin rektoru Cəfər Cəfərov, Əlyazmalar İnstitutunun direktor müavini Paşa Əlioğlu, Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının Ali Təhsil İdarəsinin müdiri Natiq Əliyev, professor Vilayət Hacıyev və başqaları iştirak ediblər.

İclas haqqında geniş material “Aydın Yol” qəzetinin növbəti sayında nəşr olunacaq.

Qələbənin 70 illiyi “Yaddaş körpüsü”ndə

Mayın 7-də Azərbaycan İstiqlal Muzeyində “Yaddaş körpüsü” mövzusunda sərgi keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, İkinci Dünya müharibəsində faşizm üzərində Qələbənin 70 illiyinə həsr olunmuş sərgidə muzeyin fondunda saxlanılan plakat kolleksiyası və 1941-1945-ci illər müharibəsini əks etdirən müxtəlif əşyalar nümayiş olunub.

Muzeyin direktoru Fəridə Şəms bildirib ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 23 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “1941-1945-ci illər müharibəsində qələbənin 70 illik yubileyinə hazırlıq və yubileyin qeyd olunması üzrə Tədbirlər Planı”na əsasən keçirilən bu sərginin böyük əhəmiyyəti var.

Bildirilib ki, İkinci Dünya müharibəsi illəri bəşəriyyət üçün ən ağır və dəhşətli dövr olub. O illərdə Azərbaycan xalqı həm ön cəbhədə, həm də arxa cəbhədə böyük qəhrəmanlıq göstərib. 1941-1945-ci illərdə 700 mindən çox azərbaycanlı oğul və qızlar Qafqazdan Berlinə qədər mübariz yol keçiblər. Onlardan 123-ü Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülüb, bir çoxu orden və medallarla təltif olunub. Müharibə illərində Azərbaycan neftçiləri ölkəyə 75 milyon ton neft, 22 milyon ton benzin və başqa neft məhsulları veriblər. Qətiyyətlə demək olar ki, faşizm üzərində qələbənin qazanılmasında Bakı nefti əsas amillərdən biri olub.

Tədbirdə Veteranlar Şurasının, Respublika Gənc Turistlər və Diyarşünaslıq Mərkəzinin üzvləri, Milli Qvardiyanın, Daxili Qoşunların əsgərləri və digər qonaqlar iştirak ediblər.

“Şuşa həsrəti” adlı sərgi açılıb

Mayın 7-də Azərbaycan Xalça Muzeyində Şuşa şəhərinin işğalının 23-cü ildönümü ilə bağlı “Şuşa həsrəti” adlı sərgi açılıb.

AzərTAC xəbər verir ki, açılış mərasimində Şuşanın xalça ustalarının Azərbaycan incəsənətinə töhfələrindən danışılıb. Qeyd olunub ki, Azərbaycan incəsənətinin tacı sayılan Şuşa xalçaları xalqın milli ənənələrindən bəhrələnərək, daim dinamik şəkildə inkişaf edən sənət növü olub. Bu ənənəyə sadıq qalan Azərbaycan Xalça Muzeyinin Şuşa filialı 1992-ci ildə erməni işğalı ərəfəsində Şuşa muzeyləri arasında öz eksponatlarını tam şəkildə xilas etməyə müəssər olub. Muzey əməkdaşlarının fədakarlığı nəticəsində XIX-XX əsrlərə aid olan 200-dən çox xalça və xalça məmulatı, bədii tikmə, geyim, zərgərlik məmulatı xilas edilib. Mədəniyyətə, tarixə, köklərə bağlı olan fədakar muzey əməkdaşları bu gözəl əsərlərin yad əllərdə qalmaması üçün eksponatların xeyli hissəsini ağır şərtlər altında, min bir əziyyətlə döyüş zonasından çıxarıblar.

Diqqətə çatdırılıb ki, Şuşa filialı bu gün öz fəaliyyətini Azərbaycan Xalça Muzeyində davam etdirir. Filial qaçqın sənətkarları muzeyə cəlb edir, onların əl işlərindən ibarət sərgilər təşkil edir, Vaşinqtonda fəaliyyət göstərən Qarabağ Fondu ilə informasiya mübadiləsi aparır, Qarabağ xalçalarının təbliği, tədqiqi ilə bağlı işlər görür, Şuşa xalçaları haqqında elmi-tədqiqat məqalələri, bukletlər nəşr etdirir.

Sonra sərgi ilə tanışlıq olub. Sərgidə qədim el sənətini bu gün də yaşadan ustalar - əslən şuşa-

lı olan Kəmalə Ələkbərova, laçınlı Ayna Həsənova və Həqiqət Mirzəyeva tərəfindən toxunmuş Qarabağ məktəbinə aid xalça və xalça məmulatları nümayiş etdirilib.

Tədbir iştirakçıları fiziki məhdudiyətli məcburi köçkünlərin əl işlərinə, “Düşmənin əməlləri” adlı rəsm sərgisinə, “İşğal olunmuş ərazilər” haqqında plakatlarına, eləcə də “Şuşa şəhəri işğaldan əvvəl və sonra” adlı videoçarxa böyük maraqla baxıblar.

Tədbir musiqi proqramı ilə davam edib.

“Qızıl Kəlmə” Ədəbi Mükafatının qalibləri müəyyən edilib

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin “Qızıl Kəlmə” Ədəbi Mükafatının qalibləri müəyyən edilib.

APA-nın məlumatına görə, Mirzə Fətəli Axundov adına Milli Kitabxanada keçirilən mükafatlandırılma mərasimində çıxış edən mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev bildirib ki, mükafat üçün 60 əsər təqdim olunub və onlardan nəsr, poeziya, ədəbi tənqid və publisistika, bədii tərcümə, uşaqlar üçün

yazılmış əsərlər və şans nominasiyaları üzrə qaliblər müəyyənləşib.

Ə. Qarayev qeyd edib ki, mükafat yüksək bədii və sənətkarlıq keyfiyyətlərinə malik ədəbi əsərləri dəyərləndirmək, təbliğ etmək, istedadlı ədəblərin səmərəli yaradıcılıq axtarışlarına zəmin yaratmaq məqsədi ilə iki ildən bir keçirilir.

Münsiflər heyətinin qərarı ilə nəsr nominasiyasında mükafata Natiq Məmmədli və Şəmil Sadiq, poeziya nominasiyasında Əhməd Qəşəmoğlu və Ramiz Məmməd-zadə, ədəbi tənqid və publisistika üzrə Azər Turan və Bədirxan Əhmədov, bədii tərcümə üzrə Şixəli Əliyev və Kazım Səlimov, uşaqlar üçün yazılmış bədii əsərlər nominasiyası üzrə Qəşəm İsbəyli və Sevinc Nuruqızı, “Şans” həvəsləndirici ödəli üzrə Fuad Babanlı və Rəşid Faxralı layiq görülüb.

Göygöldə kitab bayramı

Göygöl Rayon Mədəniyyət və Turizm Şöbəsinin dəstəyi və Mərkəzi Kitabxana Sisteminin təşkilatçılığı ilə Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümü münasibətilə “Sən elə bir zirvəsən” adlı VIII ümumrespublika kitab bayramı keçirilib.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyindən AzərTAC-a bildirilib ki, kitab bayramı Heydər Əliyev adına mədəniyyət və istirahət parkında təşkil olunub. Park ulu öndər Heydər Əliyevin, dünya alim və filosoflarının elm, bilik və kitab haqqında dedikləri müdrik kəlamlar yazılmış plakatlar, gül-çiçək, şarlarla bəzədilib.

Tədbirdə rayon icra hakimiyyətinə, təhsil şöbəsinə, uşaq musiqi məktəbindən, digər idarə və təşkilatlardan nümayəndələr və məktəblilər iştirak ediblər. “Tarixi yarıdan dahi şəxsiyyət”, “Yerli yazarlarımız”, “Yaddan çıxmaz Qarabağ”, “Yeni kitablar”, “Bakı-2015” Birinci Avropa Oyunları”, “2015-ci il “Kənd Təsərrüfatı ili”dir”, “Kitabxanamızın ən çox oxunan kitabları”, “Danışan kitablar”, “Birinci Avropa Oyunları uşaqların gözü ilə”, “Milli mənəvi dəyərlərimiz”, “Hər gün təzə kitabla sevindirir uşağı, Kitab tutan əllərin sönməz olur çırağı” və digər müxtəlif mövzularda təşkil olunmuş kitab sərgilərinə müxtəlif elm sahələrini əhatə edən 3000-dək nəşr iştirakçılara təqdim edilib. “Bacarıqlı əllər” adlı sərgidə təqdim olunan sənət əsərləri iştirakçıların böyük marağına səbəb olub.

Tədbir Göygöl Rayon Mədəniyyət Mərkəzinin “Nərgiz” folklor kollektivinin musiqi nömrələri və “Bahar” rəqs qrupunun şən rəqsləri ilə davam etdirilib.

Mən bu yazını yazmaq istə-mirdim, çün-ki Şuşa haq-qındadı. Düşmən əlində qalan torpaqdan nə ya-zasan? Yaxud yazdığının qiyməti nə olacaq? Və ümumiyyətlə, bu xatirə-ağlaşma kimə gərəkdi, nəyə gərəkdi? Lap min dənə belə yazı olsun, gu-ya bununla Şuşanın yarımca qarış torpağı qa-yıdacaq? Bilirəm, mənə pessimist deyəcəksiz. Bəli, mən pessimistəm. Bəs “Şuşa” demək-dən dili qabar bağlayan adam optimist olacaq? Deyəcəksiz ki, Şuşa mə-dəniyyət beşiyimizdir, konservatoriyamızdır, Üzeyir bəy, Seyid Şuşins-ki, Bülbül... nə qədər nə-hənglər çıxıb ordan, bəs onlardan yazmıyaq? Ya-zaq! Bəs sonra neyləyək? Anarın “Uzun ömrün ak-kordları”na nə qədər ürəyin partlaya-partlaya baxasan. Nə qədər? Şəx-sən mən son illər bu fil-mə baxa bilmirəm. Bax-mıram! Bilin, Ceyhun Mirzəyevin Xocalı mü-sibətini göstərən “Fər-yad” filminə bu günə ki-mi baxmamışam. Vallah – billah, baxa bilmirəm. Ona baxsam, mənə elə gəlir ki, qum kimi dağı-lıb torpağa qarışacam. Ağacı dibindən kəsəndə, görmüsüz necə yıxılır? Mən o ağacın ha-lın-da-yam.

Qobustanda qədim insanlar vəh-şi maralları haylayıb sıldırım qayalara qısnayırdılar. Onların geriye yolu ol-murdu. İndi özümü o vəhşi maralla-rın yerində hiss edirəm. Ermənilərin yandırdığı, dağıtdığı Şuşa kadrılarını, yerə sərələnmis “ŞUŞA” lövhəsini gör-müsüz? Bax, mənəm içim o kadrlarda gördüyünüz mənzərəni xatırladım. Hələ bir az da ondan pis gündədir. Xahiş edi-rəm, mənə ittiham etməyin. Mən Şuşada çox olmuşam. Bəzən bir aya kimi qalmı-şam da. Mən Şuşanı qarış-qarış gəzm-işəm. Yadımdan çıxır, Peterburqda həkimliyi oxuyub gələn Əbdülkərim bəy Mehmandarovun ev-muzeyinin birinci mərtəbəsinin daş divarında ki-tilmələrə (dördkünc oyuqlar) təcüb-lə baxdığımı görən bələdçi qız mənə izahat vermişdi: qonşu kəndlərdən gəl-ən xəstələrin atları üçün bu ki-tilmələrə arpa töküürdülər. Onda mən bu insan-lığa, bu böyüklüyə heyran qalmışdım. Xəstələr öz yerində, demə, hakim Meh-mandarov uzaq yol gələn yorğun atları da düşünürmüş (Mehmandarov sağ olsaydı, deyirdim ki, sağ əli bizim hə-kimlərin başına). Bəs, bu alicənablığın, bu mədəniyyətin yiyəsi olan bir kişinin o yaraşlıq mülkünün düşmən əlində qalmasına yanıb tökülməyim?

Mən Gövhər Ağca məscidinin qa-bağında (bura “Meydan” deyirdilər) şuşalı pəhləvan Qaçayla, onun başına yığılan cavanlarla o qədər söhbət et-mişəm ki! Elə o söhbət etdiyimiz yerin beş-on addımlığındakı balaca bazarın içindəki çayxanada səhər-səhər isti təndir çörəklə yediyim balla qayma-ğın dadı indi də damağımdadı...

Yay idi. Otuz il əvvəldən danışı-ram. Axsamüstü şuşalı dostumla “Meydan” tərəfə gedirdik. Birdən küçənin başından açıq rəngli bir “Volqa” keçdi. Dostum tez dilləndi: “Bəstəkar Süleyman Ələsgərovdu. Bilirsən də, şuşalıdı, hər yay burdadı”.

Mən bir sözü bitirməmiş, o birinə keçirəm, bilirəm. Hövsələm çatır, səbrim daralır, vallah. Bəlkə də bu yazdıklarım heç kimə lazım deyil. Firudin Şuşinskiyin 1963-cü ildə çap olunmuş nazik qabıqlı “Şuşa” kitabı-nı, azı əlli dəfə vərəqləmişəm. İndi də hərdən o dünyaya gedə-gedə, ordakı boz-bulanıq fotosəkillərə baxıb, fikrə gedirəm. Yoruluram, göyə çı-xıram.

Süleyman Ələsgərovla bağlı sözü-m yarımçıq qaldı. Şuşanın işğalından, hardasa yeddi-səkkiz il sonra olandı. Şuşa ilə bağlı televiziya verilişinə mü-sahibə almaq üçün Süleyman müəl-lingilin evinə getmişdim. O, köhnə Hüsü Hacıyev küçəsində, bəstəkarlar evində yaşayırdı. Bizi binanın qaba-ğında qarşıladı. Evə qalxdıq. İş ota-ğında divarlar, pianonun üstü, kitab dolabının qabağı, bir sözlə, göz dəyə-n hər yan Şuşanın fotoları, tabloları ilə dolu idi. Mən dəli oldum. “Bu kişi çox yaşaya bilməz, ürəyi partlayacaq” - ilk ağımdan keçən fikir bu oldu. Qoy Sü-leyman müəllimin ruhu mənə bağışla-sın. Daha müsahibəsində nə dedi, nə danışdı, heç nə yadımda deyil.

Kədər, kədər gətirir. Aşağı düşün-də, Süleyman müəllim, səhv eləmi-rəmsə, ikinci mərtəbədə ayaq saxladı:

- Olarmı ki, beş-üç kəlmə də To-fiq Quliyev danışsın? - deyə, mə-nə üz tutdu. Əlbəttə ki, razılaşdım. Süleyman müəllim sağ tərəfdəki qapının zəngini nə qədər çalsa da, cavab gəlmədi. Sonra o, qapını yumruğu ilə döyməyə başladı. Ye-nə içəridən səs eşidilmədi. Süley-man müəllim məyus halda:

- Yəqin, indi yatıb. Bir az da qu-lağı ağır eşidir, - dedi, - bilirsiz, Tofiq müəllimin həyat yoldaşı rəh-mətə gedib. Bu yaşda arvad öldü-sə, hesab elə, özün ölmüsən.

Əlavə edim ki, Süleyman müəllim-in otağındakı o fotosəkilləri görmə-səydim, mütləq ona Şuşada olduğum günlərdən söz açacağdım. Lakin onun qırınımdan o dəqiqə başa düşdüm ki, bu xatirələri dilə gətirsəm, onun yara-sının közünü qopartmış olacam.

Mən Süleyman Ələsgərovla bağlı söhbətə bir azdan yenə qayıdacağam.

Üzeyir Hacıbəyovun 100 illiyinin keçirilməsi haqqında YUNESKO-nun qərarı vardı. 1985-ci il, sentyabr-ın 18-də dahi bəstəkarımızın ad günündə, böyüyüb başa çatdığı Şu-sada onun heykəlinin və ev-muze-yinin açılışı olmalı idi. Bütün bunlar sentyabrın 18-i yox, oktyabrın 5-də oldu. Çünki - axı, biz bizik- bu işlə-ri vaxtında çatdırı bilmədik. Xatır-ladım ki, YUNESKO bu yubileyə bağlı qərarı bir il əvvəl vermişdi.

O tədbirlərdə, respublikamızın o vaxtkı başçısı Kamran Bağurov, mə-dəniyyət naziri Zakir Bağurov, Polad Bülbüloğlu və moskvalı musiqişünas-lar çıxış etdilər. Onların içində ən çox yadımda qalanı SSRİ Bəstəkarlar İtti-faqının birinci katibi Tixon Xrenniko-vun çıxışındakı bir fikir oldu: “Üzeyir bəy çox böyük bəstəkardı. Mən ilk də-fədi onun doğma Şuşasında oluram. Bayaq maşından düşəndə, bu gözəl şəhərə və onun büllur göylərinə ba-xanda, düşündüm ki, belə yerdə Ha-cıbəyov kimi nəhəng bir musiqçinin doğulması çox təbiidi”.

Bax, 1992-ci il mayın 10-da bilən-də ki, Şuşanı erməni quldurları tutub, ən birinci yadıma düşən rusiyalı bəstəkarın bu sözləri oldu. Bir də öz-özüm inildədiyim söz: “Qəhr olsun bizlərə”. Fikirləşdim ki, yəni indi Şu-sada, o büllur göylərin altında Bülbül kimi səsi olan erməni doğulacaq? O günü səhərdən axşama kimi başı-na daş dəymiş toyuq kimi gəzdim. O günü özümü elə toyuq gözündə görürdüm. Bəlkə də, bir az pis, bəlkə də ondan bir az da aşağı. O gecə sarsıntudan bir yazı da qaraladım. Bəli, yazı. Bu da bacardığımız iş. Mə-ni bağışlayın, o yazı şeir janrında idi. Cəmi ilk iki misrasını deyirəm sizə:

“İlahi, biza bir dİbsiz dərə ver, Doluşub, gizlənək dərİnliyində ...”

Həmişə ona görə yazmıram ki, həm mənə nifrət edərsiz, həm də özünüzə.

Bu neçə ildə Şuşayla bağlı çox yazı-lar oxumuşam. Onlardan ən çox məni yerimdən tərpədən istedadlı jurnalist, şuşalı Hikmət Sabiroğlunun bir fikri olub: “Bir var Şuşada ölmək, bir də var Şuşasız ölmək. Şuşada ölən bir dəfə, Şuşada ölməyən hər gün ölür”. Təxmini belə qalıb yadımda. Bir də Səxavətin ürəyimi qana döndərən “Bülbül, sənin işin qandı” harayı ö-ldürür məni. Bir də... diri qalmağım.

Mən Universitetin tarixində oxu-muşam. Erməni daşnaklarının ruslar-la birləşib bizə qarşı törətdikləri qanlı soyqırımları, Azərbaycan Cümhuri-yəti və onun parlaq simaları haqqında çoxlu televerilişlər hazırlamışam. Şa-maxıda, Qubada 1918-ci ilin mart qır-ğınlarının şahidlərindən, bu dövrün tədqiqatçı alimlərindən nə qədər mü-sahibələr almışam.

Erməni millətçilərinin cinayətlərindən bəhs edən bizim və xarici müəlliflərin neçə-neçə kitabını oxumuşam. Demək istəyirəm ki, Şuşanın, eləcə də digər torpaqlarımızın tutulmasını beş-üç erməni dilğününun ayağına yazmaq dü-şüncəsində olan bir sadələhv deyiləm. Olub ki, kənddə, həyat-bacada lazımsız yerdə bitən yekə bir alağ otunu əl atıb çıxartmaq istəmişəm. Ancaq dar-tanda görmüşəm ki, bu alağdan, az qala bir metr aralıda torpaq tərpanir, kökü o qədər uzaqlara gedib. Erməni quldurlarının torpaqlarımızdan çıxarılmasına bu alağ misalında baxıram. Daha xaç yürüşlərindən, Xocalı fa-ciasinə kimi uzun bir tarixə qayıtmaq istəmirəm.

80-ci illərin ortaları idi. Şuşaya ge-dirdik. Şəhərin girəcəyindəki kilsənin yanında sürücü dostumdan xahiş elə-dim ki, maşını saxlasın. Burda saqqal-lı bir erməni elektrik mişarında üzülük daş kəsirdi. Onun sifəti və baxışları acı, yaşıl bibəri xatırladırdı. Ətraf qum, se-ment və daşla dolu idi. Kilsəni təmir edirdilər. Nə soruşdumsa da, bu ermə-nidən bir cavab ala bilmədim. Mən heç vaxt kilsədə olmamışdım. İcazə alıb, dostumla içəri keçdim. Yuxarı qalxdım. Kilsənin üst hissəsinin dörd bir tərəfində də xaçşəkilli şüşəsiz pəncərə-lər vardı. Mən o pəncərə- xacın içində ayaq üstə dayananda, başımdan yuxarı, hələ bir az da yer qalırdı, yəni bu xaçşəkilli pəncərələr o qədər böyük idi. Dalağım sancdı. Dostuma dedim ki, vallah, bu sıldırğı kilsə təmirindən gözümlə su içmir. Nəyə burdan qara bir niyyətin qoxusu gəlir. Fikrimi bir az da açıqlayandan sonra, dostum şaq-qanaq çəkib güldü. Onun səsi kilsədə əks-səda verdi. İndi də Şuşa adı gələndə, dostumun o qaltanlı gülüşü səslə-nir qulaqlarımda. Kilsənin soyuğunda buza dönən o gülüşü iyirmi üç ildə ki, xəncər kimi içimi doğramaqdadı...

Ötən ilin fevralında Süleyman Ələsgərovun 90 illiyi ilə bağlı H.Əliyev Sarayında böyük bir təd-bir keçirildi.

Ardı 6-cı səhifədə

İran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında Azərbaycanlılar, xüsusən də Azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehranda çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri orijinaldan - farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldım.

(Əvvəli ötn sayımızda)

Sonadək bu biçarənin qətlinin həqiqi səbəbi məlum olmadı. Əsas ehtimal kimi, onun öz qəzetində ("XX əsrin karikatürası") Qorve camaatını açıq-aydın təhqir etməsi göstərilirdi. Guya camaat bunu qeyrətə sığışdırmamış, onu cəzalandırmaq qərarına gəlmişdi. Nəticədə Qorve sakinlərindən olan Əbülqasim xan onu mənzilində güllələmişdi.

Eşqin ölümündən bir-iki gün qabaq öz qəzetində yazmışdı: "Bu nə cümhuriyyət oyunudur ki, onu yalnız Qorve sakinlərindən ibarət olan bir ovuc kənd adamı müdafiə edir?" Bir qisim adam deyirdi ki, bu işin planını Məhəmməd Qəvvam (Qəvvamüs-səltənə) özü çəkib. Onun isə məqsədi xalqın içində böyük hörməti və nüfuzu olan Eşqini qətlə yetirməklə günahı Rzanın boynuna atmaq və xalqı onun əleyhinə qaldırmaq olub. Məhəmməd Qəvvam o zaman Məhəmməd Həsən Mirzənin yaxın adamlarından, daha doğrusu onun əsas müşavirlərindən idi. O, cümhuriyyəti Qacar səltənəti üçün böyük təhlükə hesab edirdi.

Mən kimə və nəyə aid olmasından asılı olmayaraq, məşum və acı xatirələri yada salmağı xoşlamıram, keçmişin xoş günlərini yada salmağı sevirəm. Mənim bu şəkərimi hamı bilir.

... Nə isə, bu söhbətlərlə bir az ağızımızın dadını dəyişdik. Gözlənilmədən ortaya gəlmiş şeir və şairlik barədə bütün bu keçmiş xatirələrdən sonra onu qeyd etməliyəm ki, mən özüm şəxsen azəri dilində yazılan şeirləri bütün dünya poeziyasından yüksək tuturam. Bu fikirdəyəm ki, dünyada heç bir dil, şeir qırağı üçün azəri dili qədər kamillə ola bilməz. Musiqi sahəsində də Azərbaycan musiqisini bütün dünya musiqilərindən üstün tuturam. Ondan da sonra fars dili (istər şeir dili, istərsə də nəsr dili olsun) insanın daxili hiss və duyğularının izhanı üçün ən uyğun dildir.

Bəndəniz də bütün İran xalqı kimi Hafizi İranın birinci şairi hesab edir və ona fəvqəladə və qeyri-adi dərəcədə ürəkdən bağlıyam.

Məni yaxından tanıyanlar, mənimlə birlikdə olanlar bilirlər ki, Hafizin divanı ömrüm boyu həmişə əlimin altında olub, onun divanına baxmadan hansısa işə başladığım (Tərcüməçidən: Tacülmülük burada bir zamanlar İranda geniş yayılmış "Hafiz fəli" na işarə edir. Belə ki, adamlar hər hansı bir işə başlarkən niyyət edib Hafizin "Divan"ı açar və nəzərdə tutulmuş beyti oxuyurdular. Uğurlu beyt olsaydı, niyyət edilən iş dərhal başlanırdı, uğursuz beyt olduqda həmin iş təxirə salınardı) yadıma gəlmir. Məhəmməd Rza da mənim Hafizə bağlılığımı, onu ürəkdən sevdiyimi bilirdi.

Bu, düzgün yanaşma deyil. Mən əvvəldə demişəm ki, Rza bir yetim uşaq olub, çətinlik və məşəqqətlərlə böyümüşdü. O zaman təhsil, savad ali təbəqəyə: varlı və imkanlılara məxsus idi. Şahzadələrin, ağzadələrin çoxu, əsil-nəcəbətə hesabına bizdən yüksəkdə dayananların uşaqları evlərində təlimatçı, müəllim, savadlı adamlar olduğu halda, savad almırlarsa, bir yetim, imkansız uşaq necə savadlına bilirdi.

Rza bununla çoxlarının bilmədiyini və Loğmanü-dövlənin bərk-bərk gizlətdiyi bir məsələyə toxunmuşdu. Belə ki, onların (Loğmanü-dövləgilin) Mirzə Saleh adlı bir qardaşları da olmuşdu. Mirzə Saleh Əhməd şahın nökrəri olmuş, sonradan onunla birgə Fransaya köçmüşdü. Rzanın dediyi kimi, bu adam ölənədək öz ərbabının yanında qalmış və tam sədaqətlə ona xidmət etmişdi. Amma Loğmanü-dövlə Rza şahdan qorxduğu üçün Qacariyyə sarayının nökrərlərindən olan dördüncü qardaşının adını çəkməmişdi.

Xuzistan ostandarı Rza şahın məşəllikdən və ağaclardan xoşu gəldiyini bildiyi üçün onun səfər günlərində xeyli xurma ağacını kökündən çıxarıb, şahın keçdiyi yolların hər iki tərəfində torpağa basdırılmış və bugünkü dillə desək dekorasiya yaratmışdı. Ətrafda heç nəyi gözdəndən qaçırmayan Rza ağaclara diqqət yetirir və qəfildən sürücüyə maşını saxlamağı əmr edir.

Avtomobil dayanandan sonra maşından düşən Rza şah bir-iki addım atmaq və yorğunluğunu çıxarmaq bəhanəsi ilə ağaclara tərəf addımlayır və cibindən dəsmal çıxarıb dəsmalla alnının tərəfini silərək, bir ağaca söykənmək istəyir.

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

O, ölkəni idarə etməyə təzəcə başladığı vaxtlarda mən çox nigarançılıq keçirir, bəzən həftələrlə normal yata bilmirdim. Buna görə də tez-tez "Hafiz fəli" açırdım.

... Hafizdən sonra Xəyyama böyük sevgim vardı, sizə qəribə gəlsə də, deməliyəm ki, həyatda nə zaman çətinliyə və narahatlığa düşür olurdumsa, Xəyyamın şeirlərini oxuyub, sakitləşirdim. Xəyyam həqiqətən də dünyanı düzgün başa düşmüşdü...

Rza şah haqqında xatirələr

Rza ilk dövrlərdə kəmsavad bir adam idi. O, rusların kazak divizionunda xidmət etdiyi üçün rus dilində də fars dilindəki kimi danışırdı. Türkcəni (azərbaycanca) da yüksək səviyyədə bilirdi. Fəvqəladə ayıq və istedadlı insan idi. Bir müddət ingilis səfirliyində ingilis səfirinin mühafizə xidmətinin rəisi kimi çalışdığından ingilis dilini də bir qədər öyrənmişdi. Farsca üzündən oxumağı da bacarırdı, yəni elanları çox yaxşı və asanlıqla oxuyurdu, amma yazmağı bacarmırdı. Hərbi qüvvə ilə Tehrana daxil olub, ordu komandanı vəzifəsinə təyinat alandan dərhal sonra özünü qüsurlarına və kəm-kəsirlərinə diqqət yetirməyə başladı və ilk növbədə yazmağı öyrənmək üçün xüsusi müəllim tutdu. Ümumiyyətlə, Rza kimi görürdüsə, ondan yazıb-oxumağı öyrənməyə çalışırdı. Beləliklə, qısa müddətdə yazmağı öyrəndi və onu da deyim ki, yaxşı xətti vardı. Mən gecələr onunla işləyirdim: yanında oturub şeirlər deyir, o isə yazmağı məşq eləyirdi.

Rzanın savadlanması işi o qədər yaxşı gedirdi ki, qısa müddətdə istədiyinə nail oldu. O, sonralar müttəciyələri (tüsyançılardan) əzmək üçün Xürrəməbada, Xuzistana ordu yeridəndə, bu yürüşün ayrı-ayrı detallarını əks etdirən bir "Səfərnəmə" ("Xuzistan səfərnəməsi") də yazdı. Əslində, bu gün Rza şah savadsızdı deyənlər onu təhqir edirlər.

Rzanın savadsız olmasının günahı onun özündə deyildi. Əksinə, o, bacarıqlı və qüdrətli şəxs olmuşdu ki, bu bisavadlığın müqabilində o mərtəbəyə yüksəlmiş, ölkənin ali baş komandanı olmuşdu.

Sonradan elə ki, imkan tapdı "yüzlük yolu bir gecədə keçdi", qısa müddətdə savad aldı və hətta bir çox savadlıları qabaqladı. Təhsil aldığından sonra isə əvvəldən maraqlandığı və özünə kumir hesab etdiyi Napoleon barədə kitabları topladı, onun həyatını, mübarizə yolunu öyrənməyə başladı. Onun Napoleona böyük sevgisi vardı. Sonda taleyi də Napoleonun taleyi kimi oldu, məmləkətdən sürgün edildi...

(Qeyd: Rza şahın ölümündən sonra Məhəmmədrzanın göstərişi ilə onun cənəzası Tehrana gətirildi. Məhəmmədrza atasının Napoleona sevgisini bildiyinə görə Rey şəhərində (Tehrannın cənubu) onun üçün Napoleon Bonapartın aramgahının eyni olan bir məqbərə ucaldırdı. Həmin məqbərə İslam inqilabına qədər, yəni 1357-ci ilədək (1978) sağ-salamat qalmışdı. İnqilabın qələbəsindən sonra böyük rəhbərin göstərişi ilə Şeyx Sadiq Xalxali (İnqilab məhkəməsi) tərəfindən dağıdıldı.)

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, Rza ayıq adam idi, çox şeydən məlumatı vardı, amma bunu bürzə vermirdi, əksəriyyət elə güman eləyirdi ki, o, heç nədən xəbəri olmayan sadələvə bir əsgərdi.

Doktor Loğmanü-dövlə Ədhəm saray həkimi idi və Rza onun xətrini çox istəyirdi. Bir gün Loğmanü-dövlə sarayda olarkən Rza şah ondan soruşdu:

- Siz neçə qardaşınız?
Loğmanü-dövlə:
- Canım sizə qurban, üç qardaşdedi, - Cannisar, Həkimü-dövlə, Ələmül-mülk...

Rza Həkimü-dövləyə tam soyuqanlıqla nəzər yetirərək dedi:

- Sizin aranızda bir lotu da olub. Sonadək öz ərbabına xəyanət etmədi, ölənə qədər onun yanında oldu!

Digər bir xatirəm Rzanın İraq sərhəddinə səfəri ilə bağlıdır. Rza ölkənin cənub tərəfinə səfərə gedəndə yolu bir sərhəd bölgəsinə düşür və burada Kəsrə tağına baş çəkmək istəyir. Kəsrə tağı İraq ərazisində olduğundan, dərhal lazımı rəsmiyyət yerinə yetirilir və telegram göndərilir. İraq Mədain valisi Rzanı qarşılamasına gəlir. Mən bu əhvalatı Rzanın xüsusi həkimi Hüseynqulu xan İsfəndiyarinin (bacımın əri) dilindən eşitmişəm.

Rza Kəsrə tağına çatır və yüksək eyvana baxaraq yol yoldaşlarından soruşur:

- Sizin fikrinizcə, mən adiləm, yoxsa Ənuşiravan?

Molla Zaman və digər müşayiətçilər ağızlarını yaltaqcasına açıb Rzanın adil və ədalətli olmağa misli-bərabəri olmadığını deyirlər. Rza adəti üzrə hər kəsə öz xisletinə uyğun söz demək və yaltaqlanmaq imkanı verir. Hamı öz sözünü deyəndən və yaltaqlıq müsabiqəsi baş çatanadək sonra Rza onların ünvanına bir neçə yağlı söyüş səsəndirir və deyir:

- Pədərsuxtələr! Ənuşiravan ona görə adil idi ki, ətrafında Büzürməhər həkimi kimi adil insanlar var idi. Mənim sə ətrafımı sizin kimi filan-filan olmuşlar bürüyüb, mən necə adil ola bilərəm!

(Qeyd: Rza şahın yaxınlarından biri deyirdi ki, o, həddən artıq söyüşçül adam idi və bədən üzvləri ilə bağlı olan çarvada söyüşlərinin ən bəterini bilir və onları mürciət etdiyi və qmadığı yaxınlarının, vəzir-əkillərinin, məmləkət məsullarının ünvanına səsəndirirdi.. Rza şahın söyüşləri o qədər "canlı" və iti olurdu ki, onu bir cümlə ilə yalnız belə yuvarlaqlaşdırmaq olar: O, söyüşün "şan-şöhrətini", "ləyaqətini" "ən uca zirvəyə qaldıran yeganə şəxs" olmuşdur.)

Lakin o, ağaca söykənən kimi ağac aşır! Bu qayda ilə o, digər xurma ağaclarını da yoxlayır və görür ki, ostandar sadəcə "dekorasiya qurmuşdur". Dərhal əmr edir ki, həmin ostandarı gətirib, şallaqlasınlar.

... Mənim çoxlu belə xatirələrim var, sadəcə yaddaşımı qurdalamalıyam ki, onlardan bəzilərini yada salım. Səfərdən gələndə, mədisdən qayıdanda, əhvalı yaxşı olan anlarda başına gələnləri mənə danışardı. Kaş ki, onların hamısını o zaman qeydə alaydım.

İranda ilk təyyarə qəzası

Əlbəttə, xatirələr acı və şirin olur. İndi Sizə İranda ilk təyyarə qəzası barədə bir acı xatirə danışacağam. Hər il mehr ayında Kən kəndinin ətrafında hava uçuşu nümayişi olardı. Bu hava uçuşu nümayişində ordu əmirləri, siyasətçilər, hər sinif, dəstə və təbəqədən olan ölkə böyükləri xanımları ilə iştirak edərdilər. Nümayiş proqramına əsasən, üç qırıq təyyarədən ibarət ekipajın min iki yüz metr hündürlüyə qalxaraq, düşmənlərini hücümünün qarşısını almaq planlaşdırılırdı.

Guya pulemyot atəşləri altına düşdüylə təsəvvür edilən bombardmançı təyyarələrdən biri görünən məsafədə özünü vurulmuş kimi göstərir və arxası üstə çevrilərək üzəaşağı enir. Bu çox maraqlı və qorxulu mənzərə idi, çünki təyyarənin çevrilmə manevrini yerə çox yaxın məsafədə həyata keçirməli olurdu. Pilot təyyarəni vaxtında qevirməli idi ki, yerə dəyib partlamasın. Bu işi yerinə yetirmək üçün o zamanın ən çəvik təyyarəçilərindən biri, təyyarəçilik sahəsində kifayət qədər təcrübəsi olan mərhum Sərvan Canab nəzərdə tutulmuşdu.

Nümayiş Rzanın, ailəmizin, ordunun yüksək rütbəli zabidlərinin, siyasi və maarif işçilərinin iştirakı ilə başlandı və proqramın birinci hissəsi yaxşı keçdi.

Əvvəli 4-cü səhifədə

Bayaq demədim, qoy indi deyim. S.Ələsgərovu o vaxtlar mənim gözümdə ucaldan təkə onun sənəti və Şuşa yangısı deyildi. Bizim kənddə Laçın adlı bir kişi vardı. Qırx il əvvəl dünyasını dəyişib. Onda, mən ilk dəfə Süleyman müəllimi görəndə, elə bildim ki, qarşımda dayanan bu bəstəboy kişi Laçın dayıdır. Ay Allah, insan nə qədər bir-birinə oxşayar! Danışığı, səliqəli geyimi, civə kimi cəldliyi, nəcibliyi, alicənablığı... hamısı Laçın dayını xatırladırdı. Dəfələrlə xahiş eləsəm də, mümkün olmadı - Süleyman müəllim bizimlə aşağı düşdü. Sabirin heykəlinin yaxınlığından taksi çağırıldı. Bizi böyük hörmətlə, izzətlə AzTv-yə yola saldı. İndi Saraydakı tədbirdə, iri monitora Süleyman müəllimə baxıb təəssüflənirdim ki, axı mən bütün bunları ona niyə demədim? Niyə demədim ki, mən Şuşada uzaqdan sizin "Volqa" nızı görmüşəm, bir də sizi tək mahnılarınıza və Şuşaya görə yox, həm də bizim Laçın dayıya görə çox istəyirəm. Niyə demədim ki, ay Süleyman müəllim, Allah haqqı, mən Şuşanı şuşalılarından çox istəyirəm. Bütün bunları düşünə-düşünə və ürəyim partlaya-partlaya monitora Şuşanın ağqara kadrlarına baxırdım...

"A dağlar, uca dağlar!"

Mən zəif adamam, tez duyğulanıram. Bu yaşda yenə "Ögey ana" filminə baxanda, gözlərim yaşarır. İndi özünüz deyün: kino hara, işğal olunmuş yurd ağrısı hara? Torpaq itkisi çox ağır dərdi. Mən əvvəlki yazılarımdan birində yazmışam: bütün dünyanın xəzinəsini, var-dövlətini yığ, ondan bir ovuc torpaq əmələ gətirmək olmaz. O vaxtlar, lap yarıdan da çox qırılaydım, ancaq torpaqlarımızı verməyəydik, qoruyub saxlayırdım. İşğaldan qalan yurd yerləri mənə yandırır tökülür. Lakin Şuşa yangısı bambaşqadı, cızdağımı çıxardır. Bağışlayın, sözümdən əvvəli ilə axırını qarışdırıram.

Mən Xurşudbanu Natəvanıdan utanıram. Eşidirsiz, utanıram. Üzeyir bəydən, Bülbüldən yox, Xan qızından utanıram.

Üzeyir bəy, Bülbül, Xan Şuşinski yadıma düşəndə, fikirləşirəm ki, biz Şuşanı mütləq geri qaytaracağıq. Mütləq! Lakin Natəvanı xatırlayanda, düşünürəm ki, Şuşa yarım gün də erməninin əlində qalmamalıdır. Mən elə bilirəm ki Xan qızı o qəmli qəzəlləri cavan ölənlərə yazıb, Şuşanın işğalına yazıb. Vallah, elə bilirəm.

İsmayılıya, eviməzə getmişdim. Uşaqlardan eşitdim ki, bizim yaxın kəndlərin hansıdası xarı bülbül güllü bitir. Çox pis oldum. Cıdır düzündəki xarı bülbül İsmayılıya niyə gəlib çıxıb? İndi, bu da mənə bir dərd olub.

P.S: "A dağlar, uca dağlar!" - bu mahnımı eşidəndə, Şuşa yadıma düşür. Bu şeiri də mənə iki il əvvəl elə bu mahnı yazdırıb.

Şuşanın daşı ağlar,
A dağlar, uca dağlar!
Gözümün yaşı ağlar,
A dağlar, uca dağlar!

Xarı bülbül xar oldu,
İşi ahu-zar oldu,
Bayquşlara yar oldu,
A dağlar, uca dağlar!

Dağda dağsız qalmışam,
Bağda bağısız qalmışam,
Mən var-yoxsuz qalmışam,
A dağlar, uca dağlar!

Mən bir ömür sürmürəm,
Heyif, ölə bilmirəm,
Hanı Allah? Görmürəm,
A dağlar, uca dağlar!

Sarı bülbülüm susub,
Neyləsin, nə oxusun?
Oxuyanda qan qusun,
A dağlar, uca dağlar!

İtib dünyanın rəngi,
Səsimizin ahəngi.
Niyə calumur "Cəngi"
A dağlar, uca dağlar!

Dərddən şişib ürəyim,
Zəhər olub çörəyim,
Söz qurtarıb, nə deyim,
A dağlar, uca dağlar!

Qorxmaz ŞİXALIOĞLU

Əvvəli 5-ci səhifədə

Sonra üç bombardmançı təyyarə havada göründü və onlar "pulemyot atəşinə tutuldular". Sərvan Canabın təyyarəsi davamlı olaraq Rzanın və bizim baxış məntəqəmizin yaxınlığında dövrə vurur, fəvqəladə sürətlə yerə yaxınlaşır. Tamaşaçılar təyyarənin manevrinə heyran olmuşdu, amma təyyarə hər dəfə yerə yaxınlaşanda nigarancılıq qarışıq bir sükut ətrafı bürüyür, hamı onun təzədən düzəlib havaya qalxmasını gözləyirdi. Təyyarə yerin 50 metrliyinə çatan anda hiss elədim ki, o, çox dəhşətli qəza astanasındadır. "Haniyə" saatda 500 km sürətlə yerə çırpıldı. Vahiməli bir partlayış səsi eşidildi və bir an sonra alov dilimləri yüksəldi. Hamı vahimə içində yerində donmuşdu, heç kəs belə bir dəhşətli qəzanı gözü ilə gördüyünə inana bilmirdi. Ancaq Rza öz soyuqqanlılığını qoruya bildi və yerimizdən qalxıb yaxınlıqda bizim üçün qurulmuş xüsusi çadıra tərəf getdik.

Rza general Əhməd Naxçıvanı çadıra çağırırdı və onun üzünə tərs bir şillə ilişdirib üstünə qışqırırdı, Rzanın barmaqlarının yeri general Naxçıvanın üzündə qaldı. Sonra şəhid olmuş təyyarənin ailəsinə min riyal verilməsi barədə göstəriş verdi.

Rza hava uçuşları nümayişini sevsə də, o hadisədən sonra bir daha hava meydanına getmədi, səbəbini isə təhlükəsizlik tədbirləri ilə izah etdi. O, deyirdi ki, əgər o təyyarə başımızın üstündə partlasaydı, hamımız qırılacaqdıq.

O zaman İkinci Dünya müharibəsi bütün gücü ilə alovlanmışdı. Yapon təyyarəçiləri özlərinin partlayıcı maddələrlə dolu olan təyyarələrini xarici gəmilərə çıxır, özlərini öldürməklə yanaşı çoxsaylı düşmən qüvvələrini də məhv edirdilər. Rza bu səhnəni görəndən sonra hərbi silah yüklü təyyarənin ona qəsd edə biləcəyindən qorxmağa başladı. O, həmçinin təyyarələrin təmiri ilə məşğul olanların və ümumiyyətlə, bu işə aidiyyətli olan şəxslərin hamısının işdə səhlənkarlığa yol verməkləri adı ilə zindana atılmasına göstəriş verdi. General Xosrovani də Dejban zindanına göndərildi. Təyyarəçi zabitlərin həbsdən bir həftə keçmişdi ki, onların həyat yoldaşları yanına gəldilər və acizənə şəkildə dedilər:

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

- Həyata keçirilmiş təhqiqat nəticəsində müəyyən olunub ki, təyyarədə heç bir texniki nasazlıq olmayıb, mərhum Sərvan Canab əlahəzrət Rza şahın, qonaqların, tamaşaçıların qarşısında daha real və həqiqi təəssürat yaratmaq məqsədi ilə təyyarəni çevirərkən hərəkət manevrini yerə lap yaxın məsafədə davam etdirdiyindən, təyyarəni qaldırmağa məsafə saxlamayıb, buna görə də hadisə baş verib. Bizim ərlərimizin bu məsələdə heç bir günahları olmayıb. Onlar günahsız olduqlarına görə zindanda yatmamalıdır.

Mən qadınların gəlişi barədə Rza-yə məlumat verdim və ondan xahiş etdim ki, zindandakıları azad etsin. Beləliklə, Rza onların azad edilməsi barədə göstəriş verdi. Bu acı xatirəni yada salmaqla demək istəyirəm ki, Rzanın mənə böyük ehtiramı var idi, xahişlərimi həmişə yerinə yetirirdi.

Bir dəfə (mənə elə gəlir ki, 1318-ci il (1939) idi) bir nəfər hoqqabaz şahənşahlıq sarayının markası ilə bir kağız düzəldib, onun üzərində Rzanın bir xahişini yazıb, altından da imza atmışdı. Həmin kağızda Gilan ostandarından əkin üçün torpaq istənilirdi (Deyərsən, ondan iş də xahiş edilirdi).

Fırldaqçı şəxs saray formatlı və Rzanın "imzası" olan məktubu ostandarın yanına aparır. Ostandar isə məktubun rəsmi üsluba uyğun olmadığını görüb, həqiqəti öyrənir və yalançı habs edərək nəzarət altında Tehrana göndərir.

Fırldaqçı düzəltdiyi məktubla birgə Tehrana gətirildilər. Onu Şəhər sarayına - Rzanın hüzuruna çıxardılar. Bizim hamımız üçün məmləkət şahının imzasını düzəldən adamın kimliyi maraqlı idi. Buna görə də bu "şir ürəyi yemiş" cəsarətli adamı görməyə hamımız toplaşmışdıq.

Müəyyən olunmuş vaxtda saxtaqanı gətirdilər. Rza bir müddət ona diqqətlə baxıb sonra soruşdu:

- Niyə mənim imzamı saxtalaşdırmısan?

Həmin şəxs başını aşağı salıb, utancaq və yalvarıcı bir səslə dedi:

- Qurban olum, çox işsiz gəzdim, ac qaldım, sonra belə bir işə əl atdım ki, bəlkə bir şey çıxdı.

Rza ona baxıb dedi:

- Əcəb axmağ adamsan, bilmirsən ki, mən özüm əsl imzamı qoyanda belə göstərişimə əməl eləmirəm?!

Bu zarafatdan sonra Rza o şəxsin mühakimə edilməsi və cəzalandırılması üçün ədliyyə orqanlarına təhvil verilməsi barədə göstəriş verdi.

İndi icazə versəniz, Rzanın həyatında baş vermiş maraqlı hadisələrdən bəzilərinə sizə danışaram. Bu macaralar Rzanın özü üçün çox mühüm və əhəmiyyətli idi, o, vaxtı olan da onları bizə danışardı.

Rza şah İsmayıl ağanın mühasirəsində

1302-ci ilin (1923) yayında Nazirlər Kabinetinin sədri olan Rza Azər-baycana və Kürdüstanə səfər etmək üçün ölkənin qərbinə yollandı. Ordu başçısı Abdulla xan Əmir Təhməsinin fəaliyyəti və gördüyü tədbirlər nəticəsində Azərbaycanda vəziyyət çox yaxşı idi.

Qəbilə başçıların iddialarına son qoyulmuş, Şahsevənlərin böyükləri məhv edilmiş, İqbalüs-səltənə Makui aradan götürülmüş, Mehabad kürdləri yerlərinə oturdulmuşdu. Yalnız İsmayıl ağa Simitqu yarıqalq şəkildə fəaliyyət göstərərək silahını təhvil verməmişdi. O, Səlməs və Köhnəşəhr ətrafında zahirən heç bir şey əməl törətmədən ağalığın ömrünü uzatmağa çalışırdı.

Tehrandan Təbrizə qədər hər yerdə camaat Baş naziri ruh coşğunluğu ilə qarşılayırdı. Xüsusən Təbriz şəhəri yaxınlığında böyük izdiham vardı. Təbrizin 4 kilometrliyində şəhərə qədər olan yolu avtomobil korteci dörd saata keçdi.

(Qeyd: Bədbəxt, geri qalmış ölkələrdə diktatura və totalitar hakimiyyətlərin əsarəti altında olan xalqı kətkar və silah gücü ilə ölkə rəhbərinin görüşünə gətirirlər. Onlar qəlbən bu cinayətkarlara nifrət etdikləri, onun qanını içməyə hazır olduqları halda, keçid və xiyabanların kənarında dayanıb, "hisslərini" bürüzə verməli olurlar.

Rza və Məhəmmədrza dövründə də hərbiçilərin şahna sdaqətini göstərmək üçün onlara mülki paltar geyindirib, əlahəzrətə əl eləmək üçün yol boyu düzürdülər).

P.S. Yazıdakı qeydlər "Pəhləvi kralıçası" memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərfərmaiağa məxsusdur. **Ardı gələn sayımızda**

Farscadan tərcümə etdi: İbrahim QULİYEV

“Bütün gücümü və iradəmi yalnız müdrik və qədərbilən xalqımdan almışam. Ən çətin anlarda, ən mürəkkəb vəziyyətlərdə yalnız və yalnız xalqıma arxalanmışam. Bu da mənə dözümlü, iradə verib və bütün uğurlarımı təmin edib”.

Heydər Əliyev

Onu müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu adlandırırlar. Çünki dağılmaqda olan dövləti qorudu, saxladı və inkişaf etdirdi. Ölkədə sabillik yarandı, “Əsrin Müqaviləsi” imzalandı, nizami ordu formalaşmağa başladı.

Əlbəttə ki, söhbət tarixin gedişini dəyişən şəxsiyyətlərdən biri, ümummilli lider Heydər Əliyevdən gedir. Mayın 10-da bu görkəmli şəxsiyyətin anadan olmasının 93-cü ili tamam olur.

Heydər Əlirza oğlu Əliyev 1923-cü il mayın 10-da Azərbaycanın Naxçıvan şəhərində anadan olub. O, 1939-cu ildə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunu bitirdikdən sonra Azərbaycan Sənaye İnstitutunun (indiki Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası) memarlıq fakültəsində təhsil alıb. Amma başlanan müharibə ona təhsilini başa çatdırmağa imkan verməyib.

1941-ci ildən Naxçıvan MSSR Xalq Daxili İşlər Komissarlığında və Naxçıvan MSSR Xalq Komissarları Sovetində şöbə müdiri vəzifəsində işləyib və 1944-cü ildə dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında işə göndərilib. Bu dövrdən təhlükəsizlik orqanı sistemində çalışan Heydər Əliyev, 1965-ci ildən Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi sədrinin müavini, 1967-ci ildən isə sədri vəzifəsində çalışıb, general-mayor rütbəsinə qədər yüksəlib. Həmin illərdə o, Leninqrad şəhərində (indiki Sankt-Peterburq) xüsusi ali təhsil alıb, 1957-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsini bitirib.

Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 1969-cu il iyul plenumunda Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçilib və respublikanın rəhbəri olub. 1982-ci ilin dekabrında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü olan Heydər Əliyev SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin edilib və SSRİ-nin rəhbərlərindən olub. İyirmi il ərzində SSRİ və Azərbaycan SSR Ali Sovetlərinin deputatı seçilib və 5 il SSRİ Ali Soveti İttifaqı Sovetinin sədr müavini vəzifəsində çalışıb.

1987-ci ilin oktyabrında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun və şəxsən baş katib Mixail Qorbaçovun yeritdiyi siyasi xəttə etiraz əlaməti olaraq, tutduğu vəzifələrdən istefa verib.

Heydər Əliyev 1990-cu ilin 20 Yanvarında sovet qoşunlarının Bakıda törətdiyi qanlı faciənin ertəsi günü Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyində bəyanatla çıxış edib, Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş cinayətin təşkilatçıları və icraçıların cəzalandırılmasını tələb edib. O, Dağlıq Qarabağda yaranmış kəskin münaqişəli vəziyyətlə bağlı SSRİ rəhbərliyinin ikiüzlü siyasətinə etiraz əlaməti olaraq, 1991-ci ilin iyulunda Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının sıralarını tərk edib.

1990-cu ilin iyulunda Azərbaycana qayıdan Heydər Əliyev ilk əvvəl Bakıda, sonra isə Naxçıvanda yaşayıb, həmin ildə də Azərbaycan Ali Sovetinə deputat seçilib. 1991-1993-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri, Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin müavini olub. Heydər Əliyev 1992-ci ildə Yeni Azərbaycan Partiyasının Naxçıvan şəhərində keçirilmiş təsis qurultayında partiyanın sədri seçilib.

1993-cü ilin may-iyununda hökumət böhranının son dərəcə kəskinləşməsi ilə ölkədə vətəndaş müharibəsi və müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi yaranıb. Azərbaycan xalqının tələbi ilə ölkənin o zamankı rəhbərliyi Heydər Əliyevi Bakıya dəvət etməyə məcbur olub. Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 15-də Azərbaycan Ali Sovetinin sədri seçilib, iyunun 24-də isə Milli Məclisin qərarı ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirməyə başlayıb.

Üstəlik, Heydər Əliyev təkcə ədəbi-mədəni proseslə maraqlanmırdı, həm də bu prosesin ilhamvericisi və çox zaman da iştirakçısı qismində iştirak edirdi. O, kadr potensialının qayğısına qalıb, yeni mədəniyyət obyektlərinin açılmasına və onların maddi-texniki bazasının möhkəmlənməsinə xüsusi diqqət yetirirdi.

Nizami, Nəsimi, Vaqif və Zakirin yubileylərinin keçirilməsi, onların heykəllərinin qoyulması, əsərlərinin nəfis şəkildə nəşri də Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Molla Pənah Vaqifin məqbərəsinin açılışı da Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə baş tutdu. Onun hakimiyyəti illərində Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıl Xətai, Məhəmməd Füzuli, Mirzə Fətəli Axundov, Hüseyn Cavid, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Nəriman Nərimanov və başqa klassik müəlliflərin əsərləri yeni çoxcildliklər şəklində çap olundu.

Bu şair və yazıçıların əsərlərinin rusçaya və xarici dillərə tərcüməsinə diqqət artırıldı. Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü və fəal müdaxiləsi ilə Moskvada, “Xudojestvennaya literatura” nəşriyyatında Nizami Gəncəvinin əsərlərinin nəfis beşcildliyi buraxıldı. Klassiklərimizin ədəbi irsinin rus dilinə və keçmiş SSRİ xalqlarının, habelə xarici ölkə xalqlarının dillərinə tərcüməsi, Azərbaycanda keçirilən dil və ədəbiyyat günləri və keçmiş sovet respublikalarında keçirilən Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti dekadalrı yüz minlərlə adamın xalqımızın qədim mədəniyyəti, təkrarsız söz sənəti inciləri ilə tanış olmasına imkan yaratdı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə respublikamızda 3677 klub, 4794 kütləvi kitabxana, 25 peşəkar teatr, 4 filarmoniya, 7 musiqi kollektivi, 123 muzey fəaliyyət göstərib. Misilsiz sənət abidələri olan “Gülüstən” və “Respublika” sarayları (hazırda Heydər Əliyev Sarayı), idman kompleksi, kondisioner zavodu, neçə-neçə inzibati və yaşayış binaları tikilib.

Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra müstəqilliyin ilk illərindəki böhranlı vəziyyət Azərbaycan mədəniyyətinə də təsirsiz ötürmədi. Heydər Əliyevin ölkə siyasətinə qayıdırsından sonra isə bağlanmış teatrlar, kitabxanalar, muzeylər öz qapılarını yenidən tamaşaçıların üzünə açdı. Azərbaycanda bir çox mədəniyyət müəssisələri təmir olundu, Filarmoniya təmirindən sonra yenidən istifadəyə verildi.

Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü siyasət sayəsində Azərbaycanın qədim şəhərsalma ənənələrini özündə ehtiva edən İçərişəhər Şirvanşahlar Saray Kompleksi ilə birgə YUNESKO-nun maddi irs siyahısına daxil edildi.

1994-cü ildə Heydər Əliyevin sərancağı ilə böyük Azərbaycan şairi M.Füzulinin 500 illik yubileyi təntənə ilə qeyd edildi. Böyük Azərbaycan şairinin qardaş Türkiyədə yubiley şənlikləri keçirildi.

Yeri gəlmişkən, Ulu Öndər Heydər Əliyevin dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi münasibətilə “Füzuli ensiklopediyası”nın hazırlanması və nəşr edilməsi haqqında sərəncam, 1999-cu il mayın 15-də isə Azərbaycan xalqının qədim tarix və mədəniyyət qaynaqlarından olan “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illik yubileyinin layiqincə hazırlanması və keçirilməsi haqqında fərman imzalanması da onun elm və mədəniyyətə verdiyi yüksək qiymətin təəcəssümüdür.

Məhz onun hakimiyyəti illərində Azərbaycanda ilk filmin nümayiş etdirildiyi 2 avqust günü (1898) kino işçilərinin peşə bayramı kimi qeyd olunmağa başladı. Əgər 1994-1996-cı illərdə iki film istehsal olunmuşdusa, 1998-2000-ci illərdə dövlət sifarişli ilə dörd tammetrajlı bədii film yaradıldı.

Heydər Əliyev işinin haddindən artıq çoxluğuna, vaxtının hədsiz məhdudluğuna, vacib dövlət işləri ilə məşğul olmasına baxmayaraq, teatra gədir, yeni tamaşalara baxır, hər zaman tamaşanın sonunda səhnə arxasında sənətçilərlə görüşüb, konkret tamaşa barədə fikirlərini söyləyirdi.

Azərbaycan dövləti mədəniyyət sahəsi ilə bağlı bir sıra beynəlxalq sənədlər, o cümlədən, “Silahlı münaqişələr zamanı mədəni dəyərlərin qorunması haqqında”, “Ümumdünya mədəni və təbii irsinin qorunması haqqında”, “Arxeoloji irsin qorunması haqqında” konvensiyalara qoşulub.

Bu yazıda böyük ictimai xadim, ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan mədəniyyəti üçün gördüyü işlərə qısa nəzər salmağa çalışdıq. Sadaladıqlarımız, ölkə Prezidenti İlham Əliyevin bir fikri ilə yekunlaşdırmaq istərdik: “Azərbaycan bu illər ərzində həm öz vətəndaşlarına, həm də dünyaya sübut etdi ki, biz müstəqil ölkə, azad xalq kimi yaşayırıq və yaşaya bilirik!”

Rəbiqə NAZİMQIZI

Böyük ömrün DASTANI

1993-cü il oktyabrın 3-də ümumxalq səsverməsi nəticəsində Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilib. O, 1998-ci il oktyabrın 11-də xalqın yüksək fəallığı şəraitində keçirilən seçkilərdə səsərin 76,1 faizini toplayaraq, yenidən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti olub. 2003-cü il oktyabrın 15-də keçirilən prezident seçkilərində namizədlərinin irəli sürülməsinə razılıq vermiş Heydər Əliyev səhhətində yaranmış problemlərlə əlaqədar seçkilərdə iştirakdan imtina edib.

2003-cü il dekabrın 12-də Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyev Amerika Birləşmiş Ştatlarının Klivlend Klinikasında vəfat edib. Fəxri Xiyabanda dəfn olunub.

Heydər Əliyevin dövlət həyatının müxtəlif sahələrindəki misilsiz xidmətlərini saymaqla qurtarmaq mümkün deyil. Şərqdə ilk dəfə ölüm hökmünün ləğvi, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artması, daxili və xarici siyasətdə uğurlar, ədəbi və mədəni inkişaf, təhsil – bir sözlə, ölkə həyatının bütün vacib sahələri Heydər Əliyev qayğısından bəhrələnilib.

Onun elə təkcə mədəniyyət və incəsənətlə bağlı gördüyü işlərə nəzər salaq.

Məsələn təkcə bəstəkarların, kinematoqrafçıların, teatr xadimlərinin, rəssamların qurultaylarında, konfranslarında iştirak etmək, dərin və məzmunlu nitq söyləməkdə deyildi.

Bir sıra filmlərimizin yaranması Ulu Öndərin şəxsi təşəbbüsü ilə bağlıdır. “Uzaq sahillərdə”, “İstintaq”, “Bir cənub şəhərində”, “Nəsimi”, “Babək” filmlərinin ərsəyə gəlməsində, onların sovet senzurasından keçməsinə Heydər Əliyevin səyləri əvəzsizdir.

Bu gün Azərbaycanda onlarla sənət adamının - yazıçıların, şairlərin, musiqiçilərin, rəssamların, memarların ev-muzeyləri fəaliyyət göstərir. Azərbaycanda ev-muzeylərinin yaradılmasının təşəbbüskarı da məhz Heydər Əliyevdir.

1937-ci ilin repressiyalarının qurbanı olmuş Hüseyn Cavidin nəşinin uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirilməsi, doğulduğu doğma Naxçıvanda torpağa tapşırılması və şairin ruhuna hörmət olaraq orada məqbərənin ucaldılması, eləcə də Bakıda bu böyük şairin adına ev-muzeyinin açılması məhz Heydər Əliyevin misilsiz xidmətidir.

Hələ sovet şovinizminin qılıncının asıb-kəsən vaxtlarında Heydər Əliyev azərbaycanlıq ideologiyasına mühüm önəm verirdi. O, qədim yazılı abidə olan “Kitabi-Dədə Qorqud”un araşdırılması və tədqiqinə geniş şərait yaratmışdı. “Azərbaycan ədəbiyyatının çoxəsrlik tarixi “Kitabi-Dədə Qorqud” kimi ədəbi abidələr, Nizaminin nəhəng yaradıcılığı, Xaqaninin və Nəsiminin, Füzulinin və Vaqifin, söz sənəti bahadirlərinin dahiyənə əsərləri ilə, aşıq poeziyasının həmişə canlı nümunələri ilə zəngindir” - deyən Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə “Kitabi-Dədə Qorqud”un motivləri əsasında bədii film çəkildi.

Parisdə satirik jurnalın əməkdaşlarının güllələnməsi hadisəsindən sonra Fransa hakim elitasının nümayəndələri Avropada multikulturalizmin uğursuzluğu ilə bağlı Almaniya kansleri Angela Merkelin dediklərini təsdiqlədilər.

Yadıma 2014-cü ildə ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı yazıçı Patrik Modiano düşür. Bukmeykerlər ədəbiyyat üzrə mükafatın yapon nasiri Haruki Murakamiyə veriləcəyini proqnozlaşdırırdılar. Amma, necə deyirlər, sən saydığını say, gör fələk nə sayır: laureat altmış doqquz yaşlı nasir, ssenarist, "Üfüq", "İtirilmiş gəncliyin kafesi" romanlarının və digər əsərlərin müəllifi olur. Modiano müsahibələrinin birində deyir ki, nə qədər qarışıq və utancverici işğal dövrü olsa da, o, tarixi keçmişinə bağlı adamdır. Bununla belə, Modiano general Şarl de Qollun Avropa Müqavimət hərəkatındaki rolunu inkar etməklə yanaşı, fransız müqavimət hərəkatında iştirak etmiş əcnəbilərin fəaliyyətinə də olduqca biganə yanaşır. Hər halda böyük xidmətlərinə görə Fransanın ən şərəfli ordeni olan "Hərbi Xaç" mükafatına layiq görülmüş legionerlərdən birini xatırlamağa dəyər.

Fransa tarixinin ən ağır dövründə mühacirlər Fransanın şərəf və ləyaqətinin müdafiəsində böyük rol oynayıb. Həmin qəhrəmanlardan biri də Əhmədiyyə Cəbrayilov idi. 1945-ci ildə Fransada heç kəs ona, "Sən artıq vəzifəni yerinə yetirmisən, indi evinə qayıda bilərsən", - demədi.

Fransa tarixində multikulturalizmin xüsusi rolu var idi. Çünki Fransa Müqaviməti Hərəkatında on səkkiz ölkənin nümayəndələri iştirak etmişdilər.

General de Qoll faşizmə qarşı müharibədən sonra ölkələr üçün açıq qapı siyasətinin təməlini qoydu. Həmin qərarın verilməsində həmyerlimizin generalla şəxsi dostluğunun xüsusi rolu oldu.

Şirin MANAFOV

(Əvvəli ötən sayımızda)

Nə yaxşı ki, heç nəyə baxmadan köməyini əsirgəməyən insanlar var. Kolkox sədri onu çağırıb deyir: "Bilirəm ki, ailən böyükdür. Sənə aqronom maaşı verəcəyəm. Amma heç kəs bilməsin". Sədr kolkoxun motosikletini çobana verir. Əhmədiyyə evə gecə qaranlığında qayıdır, sübh tezdən dağa gedirdi. Hətta uşaqları, yaxınları da onun keçmiş haqqında heç bir məlumata malik deyildilər. Risk etmək nəyə lazım idi axı. Amma ona verilən suallardan tənqə gəlmişdi. Görəsən, general de Qoll Fransanın şərəf və ləyaqətini qorumuş bir adamın SSRİ-də işsiz-gücsüz, yoxsul vəziyyətdə yaşadığını bilsəydi, buna necə münasibət bəsləyərdi? Hərçənd, indi bütün bunların daha heç bir mənası yox idi. Onsuz da o, bir daha nə generalı, nə də Fransadakı övladlarını görəcəkdi...

1952-ci ildə Əhmədiyyəyə çağırış vəərəqəsi gəlir. O, yerli prokurorun şəxsi marağına görə təcili olaraq Göyçay prokurorluğunda olmalı idi.

- Əclaf, - prokuror sevincək Əhmədiyyəyə deyir, - uşağı və inəyi motosikletlə vurub qaçmısan.

- Mən Göyçayda sonuncu dəfə müharibədən əvvəl olmuşam, - Əhmədiyyə cavab verir.

- Mənim şahidim var, - deyən prokuror onunla birgə hadisə yerinə yollanır.

"Şahidlər" artıq gözləyirdilər. Əhmədiyyəni ortayaşlı bir kişiye göstərib soruşurlar:

- Onu tanıyırsan?

- Tanıyıram, - kişi cavab verir, - bu adam iki gün əvvəl gözlərimin qarşısında bu bir uşağı, bir də inəyi motosikletlə vurdu.

İkinci "şahid"də onun dediklərini təsdiqləyib:

- Mən, elə bil səni hardasa görmüşəm.

-Elə burda, mən sənin gözlərinin qarşısında bir uşağı və inəyi motosikletlə vuranda, - Əhmədiyyə cavab verir.

- Doğrudur, - ikinci "şahid" baxışlarını yayındıraraq cavab verir, - indi xatırladım.

- Bu, axı o adam deyil! - Həmin küçədə yaşayan qadın söhbətə qarışır. - Burda, həqiqətən, qəza baş verib. Sürücü kök, bişli kişi idi. Özü də motosiklet yox, yük maşını sürürdü. Axı motosikletlə eyni vaxtda həm uşağı, həm də inəyi necə vurmaq olar?

- Eybi yoxdur, - prokuror Əhmədiyyəyə "təsəlli verir"- iki şahid kifayət edir. Bu axmaq qadını isə tezliklə sakitləşdiririk. Əgər yoldaş Stalinə lazımdırsa, motosikletlə nədir, lap velosipedlə də qəza törətmək olar.

Əhmədiyyə başa düşürdü ki, onun qarşısında olan rəhbərliyə yarımaq istəyən adamlardır.

Əzab hissi Əhmədiyyəni məhkəmədə də rahat buraxmırdı: axır ki, onu tələyə sala bilmişdilər.

- Utanmırsınız? - Əhmədiyyə məhkəmədən soruşur. - Məni qorxuda bilməzsəniz, ölümü də görmüşəm, əsir düşərgəsində də olmuşam. Əgər siz əsl kişisinizsə, həbs etmək üçün başqa səbəb tapın. Mən uşağın ölümündə günahkar deyiləm.

Möcüzə baş verir - ona bəraət qazandırılır. Təbii ki, utandıqlarına görə yox. Dövr o dövr deyildi...

Stalinin ölümündən sonra Əhmədiyyə heç kəsin yadına düşmür. İllər keçir və qəfildən onu Moskvaya çağırırlar. Fransanın Veteranlar Şurası Armed Mişelə yüksək məbləğdə pul mükafatı göndərib. Bu cür qeyri-adi hadisə ilk dəfə idi ki, baş verirdi. Onu Xruşşovun qəbuluna dəvət edirlər. Qəbul vaxtı Əhmədiyyə baş katibə deyir:

-Pulu götürməyəcəyəm, mənim hər şeyim var. Mükafatı geri qaytarın.

O, söz-söhbət yaranmasını istəmədi: deməli, bizim Əhmədiyyəyə Fransadakı milyonçu dostları böyük məbləğdə pul göndəriblər. Bəlkə inciyib? Vətən qiymət vermir, amma yadlar mükafatlandırır. Amma onlar yad adamlardır? Məbləğ o qədər yüksək idi ki, ondan imtina etmək o qədər də asan deyildi. Nikita Xruşşov belə bir təklif irəli sürdü: Əhmədiyyə bütün vəsaiti Sovet Sülh Fonduna köçürsün. Əlbəttə, bu haqda Veteranlar Şurasına məlumat verəcəkdilər.

Onunla Bakıda yalnız yüksək səviyyəli qəbuldan sonra maraqlanmağa başlayırlar: mərkəzdə mənzil, Mərkəzi Komitənin sanatoriyasına putyovka istəmirsiniz?

Əhmədiyyənin tələbi başqa olur. Onun istəyinə əsasən bütün medallarını, ordenlərini, sənədlərini və fotolarını geri qaytarırlar.

Ona Fransa Prezidentinin dəftərxanasında işləyən Armed Mişellə, aqronom Əhmədiyyənin eyni adam olması sənədi verilir.

Şəkililər buna öz-lərinə məxsus şəkildə reaksiya verirlər - Əhmədiyyəni bu hadisədən sonra böyük-lər "de Qoll Əhmədiyyə", kiçiklər isə "de Qoll müəllim" adlandırırlar. Hətta onu briqadir vəzifəsinə də irəli çəkirlər.

Əhmədiyyə isə həyatı təhlükədə olduğu müddətdə qonşularının onunla mehriban davranmalarını heç vaxt unutmayacaqdı. Onunla haqq-salamı kəsmir, ailəsinə kömək edirdilər, onun uşaqları bir dəfə də olsun, "Sənin atan vətən xainidir" sözünü eşitməmişdi. Komendantı olduğu Albi şəhərindəki əsir düşərgəsindən Əhmədiyyənin azad etdiyi bir nəfər Oxudda yaşayırdı. O, kəndlilərə Əhmədiyyə haqqında hər şeyi danışmışdı.

Əhmədiyyə ona edilən bu şərəfsiz təklifdən imtina edir:

- Mən generalı çox yaxşı tanıyıram, - Armed Mişel deyir, - onu aldatmaq mümkün deyil. O belə "əyləncə"dən zövq almır.

Xruşşov bu xəbərdarlığı ciddi qəbul eləmir. Uzaq Şəki şəhərindən gəlmiş sadə aqronom, birinci müavinə xəbərdarlıq edir: "Generalın gözündə gülməli vəziyyətə düşmək ciddi məsələdir". Amma Xruşşov bundan qaça bilmir, generalın nəzərində gülcünc vəziyyətə düşür.

Fransa Müqavimət Hərəkatının azərbaycanlı əfsanəsi

Ali kabinetdə generalın qarşılama ssenarisi yenidən yazılır - kəndə səfər ssenariyə əlavə edilmir. Əllərindəki bəhanə isə budur ki, çoxlu problemlərimiz var, düzünü desək, SSRİ çətin günlərini yaşayır. Amma yenə də Əhmədiyyəyə ümumi işin naminə kiçik yalan söyləmək tövsiyə olunur. Əgər general soruşsa, desin ki, kolkox sədridir. Razı olsa, bununla bağlı dərhal Bakıya zəng edərlər.

Təbii ki, general heç nə soruşmur. O, hər şeyin yerini bilən adam idi. Pilləkənləri düşür, protokol qaydalarına uyğun olaraq zabitlərlə salamlaşır, Armed Mişelə görüşəndə dostlar qucaqlaşır.

Yalnız general de Qollun səfərindən sonra Əhmədiyyəyə Fransadakı birinci ailəsi, döyüşçü dostları ilə görüşmək imkanı verilir. Onun yanına tez-tez Fransadan uşaqları, dostları gəlirdilər. Əhmədiyyə onları respublikanın müxtəlif guşələrində gəzdirdirdi. Ondan tez-tez soruşurdular ki, niyə Parisi tərk edib? Axı ordan heç kim gəlmək istəməz.

- La fortune est une franche courtisane, mənası, həyat yüngül əxlaqlı qadındır, - şəkili fransız gülməyərək cavab verirdi.

1992 -ci ildə Qarabağda həlak olan oğlu Mikayılın yasına gələnlərdən kimsə titrəyən əlini Əhmədiyyəyə uzadı.

- O, mənim oğlum kimi öldü, - Əhmədiyyə titrəyən əli elə möhkəm sıxdı ki, kişilərin gözündən yaş axdı.

"De Qoll - Əhmədiyyə" öləndə Şəkiddə üçgünlük matəm oldu, hərçənd, heç kəs bu haqda elan verməmişdi.

Rus dilindən tərcümə etdi: FEYZİYYƏ

Xoş gəldin, Həqiqi Bədii Söz...

Bu gün şeirlər və hekayələr, romanlar və povestlərlə aşıb-daşan ədəbi məkanımızın Həqiqi Bədii Söz kasadlığından gileylənənlər haqlıdırlar.

Yalnız forma və tərtibatıyla ədəbi əsərlər toplusuna bənzəyən kitablar, bədii fikir, dərin fəlsəfi mənalı ifadələr kimi təqdim olunan söz yığnağı insana toxunmursa, hiss və duyğulara, fikirlərə təsir göstərərək düşüncələrdə, dünyaya baxışda dəyişikliklər yaratmağa qadir deyilsə, qiymətli vaxtını bu cansız, nəfəssiz külliyyata sərf etməyə dəyərmidi?.. Axı Ədəbiyyat - ədəbi əsər, bədii fikir, yalnız yaşandığı təqdirdə toxunmaq, dəyişmək, hiss və duyğularda təlatümlər yaratmaq qüdrətinə malikdir, əgər həmin o Yaşananı kağıza köçürən kəsə qəlblə duyulanları Sözü çevirmək qabiliyyəti bəxş olunubsa. Son illər şeirlərinə internet səhifələrində rast gəldiyim gənc Azərbaycan şairi Leyla Əliyevaya bəxş olunan məhz budur - qəlblə yaşananları bədii sözü, ədəbi ifadəyə çevirmək istedadı. Bu gənc ədibin yaradıcılığına, yuxarıda dediyim **Həqiqi Bədii Söz** prizmasından yanaşsaq, burda söhbətin məhz həmin bu möcüzədən getdiyini anlarıq.

Bir müddət əvvəl müsahibələrimdən birində Leyla Əliyevanın ağrını, hissi sözü çevirmək qabiliyyəti barədə demişdim. Zaman ötdükcə, şeirdən şeirə böyüyən bu Duyğu Dünyasının öz sərhədlərini, duyum miqyasını genişləndirdiyinin, yeni, fərqli ifadə üsulları ilə zənginləşdiyinin şahidi olduqca, Mikayıl Müşfiqi, Əli Kərimi yetirmiş Azərbaycanın Söz Toxumu münbitliyinə heyran qalırım...

İlahi sevgilər, ağrılar və təəssüflər dolu bu Duyğu Aləminə qəhərsiz, həyəcansız daxil olmaq, bu məsumluq möhtəşəmliyindən sarsılmamaq mümkün deyil. Sonsuz ilahi mərhəmətdən, saflıq, sevgi və bakirəlikdən yoğrulmuş bu sehirli aləm Leylanın hər şeirinin ilk misrasından açılır. Ora daxil olmaq üçün fikri toplamağa, diqqəti səfərbər etməyə ehtiyac yoxdur. Unudulmuş, üstü qaysaq bağlanmış gizli

Leyla ƏLİYEVƏ

Olan hər nə varsa, gözəldi, vallah...

* * *

*Necə alındı ki, dostum, görəsən,
Zərif arzuları apardı külək?..
Sən məndən ötəri mənim bağımından
Dərdin sirlə dolu yasaq bir çiçək...*

*O güllü sən dərib hədiyyə etdin
Belə hədiyyələr tez-tez edərlər
Verdin ki, mən baxım, necə qaralır
Necə də ölürlər bu yazıq güllər...*

*Sən mənə şəkil də hədiyyə etdin
Verdin ki, çəkməyim bir də mən özüm.
Qaranlıq rəngləri yoxa çıxardı
Işıq da soldurdu, seçmədi gözüm...*

*Kitab bağışladın dəryalar qədər,
Hamısının içi bomboş vərəqlər...
Qəfil bir Günəş də hədiyyə etdin,
Səhra bürküsüylə canımı üzər...*

*Boz yağışları da sən bağışladın
Üstəlik çətir də verdin hədiyyə.
Altında dayanıb islanıb qaldım
Bu çətir xəlbir tək axıdır deyə...*

*Kərpicdən bir ev də hədiyyə etdin,
Nə qapısı vardı, nə pəncərəsi
Səssizcə boğulub qaldım içində
Qismətin olmadım, çıxmadı səsin...*

*İndi soruşursan yenidən məndən
Sənə daha nələr hədiyyə edim?..
Olanlar bəsimdi deyirəm mən də,
Yaxşısı budu ki, burax qoy gedim...*

ağrıları oyatmağa, oyadıb ovutmağa qadir olan bu gözəl ağrılar özü səni çəkib aparır... gül-çiçək ətri qoxuyan yaşıl, qəmli cəmənlilər, qürub çağının qumral ləpəli dənizi səni bu dünyadan çəkib özünə aparacaq kimi...

Burda – mübhəm incəliklər və zərifliklər dolu bu sirli aləmdə bir qurtuluş da var. Amansız reallıqlardan, gündəlik yaşam qaçaqovununun miskinliyindən xilas və qalibiyyət qurtuluşu.

Bəli, bu kəpənək qanadı tək, zərif şeirlər bu incəliyi hər an öldürücü zərbələri ilə məhv etməyə hazır olan zirehli dünyaya qalib gəlməyə, onun fəvqündə yaşamağa qadirdir.

A.MƏSUD

* * *

*Sənə vurulmuşam, amma nə fayda?
Hər şey ötüb keçir, qalan iz olur.
Oyunun qaydası beləymiş, yəqin,
Onu başqa cür də dəyişmək olur...*

*«Bağışla» - deyirəm mən gələcəyə -
«Qüssədən qurtulub, sevinəcəyəm!»!
Yalan-doğru, "çalışacam" söyləyib
Mən onu keçmişə çevirməyəcəm!*

*«Hər şey ayrı cürdü» - dedim yalandan
Həm onu aldatdım, həm də özüm.
Qəlbimi gizlədib bəd nəzərlərdən
Gizlədim qəlbimin oyaq gözünü...*

*Yarımcıq bədəmin çatlaq şüşəsi...
Şərabı məst edər, ömrü oğurlar.
İblislə də bitdi bütün haqq-hesab
Onun da qəm vaxtı, bir dərd yükü var...*

*Qalxıb Cəhənnəmdən dikələr İblis
Çiyinə baş qoyub ağlayım deyə.
Mənə öz zəhərin tamdırar İblis
Günahlar odunda qovrulmuş deyə...*

*Şam kimi əriyib axıram yenə...
Alışmaq həvəsi canımı üzər
Güclü əllərinə möhtacam yenə
Əllərin Ölümün xofun əridər...*

*Mən sənə vurğunam! Kim qınayacaq?
Qoy kimin meyli var, qınasın, neylək!
Sən gəl, fal açmayaq necə olacaq
Olan hər nə varsa, gözəldi, vallah...*

Hermann Görinq I Dünya müharibəsində iştirak etməklə yanaşı, II Dünya Müharibəsinin də əsas fiqurlarından olub. Görinqin Hollandiya müharibəsi və 1940-cı ildə Fransa müharibəsində əhəmiyyətli rolu olub. Fransanın məğlubiyətindən sonra Hitler onu "Dəmir Xaç" ordeni ilə mükafatlandırıb. 1940-cı il iyulun 19-da Hitler fərman verərək Görinqə "Reichsmarschall des Grossdeutschen Reiches" (Böyük alman marşalı) rütbəsi verib. Görinq 1939-cu il sentyabrın 30-da "Cəngavər Dəmir Xaçı" medalına da layiq görülüb. O, 1940-45-ci illərdə müharibənin iqtisadiyyat məsələlərini idarə edib. 1941-ci ildən 1945-ci ilə qədər isə Şərq İqtisadiyyat Qərargahının direktoru vəzifəsində çalışıb.

Görinqin hörməti o qədər yüksək idi ki, hətta Amerika hərbi qüvvələrinin əsgərləri belə ona sonsuz rəğbət bəsləyirdilər. Nürnberq məhkəməsində özündən əmin rəftarı və haqqında irəli sürülən bütün ittihamlara verdiyi müdrik cavablar digər alman zabitlərinə də təsir etmişdi. Bunu görən məhkəmə heyəti, onun qalan məhkumlardan ayrı saxlanılması barədə qərar çıxardı. Bəzi alman zabitləri günahlarını inkar etsələr də, Hermann Görinq, demək olar ki, günahlarının hamısını qəbul edib və Hitlerə sədaqətini son dəqiqəyə qədər qoruyub. Məhkəmənin çıxardığı edam qərarına bir neçə saat qalmış isə hücrəsində ona xidmət edən əsgərdən şəxsi qutusunu istəyib. Qutudakı kalium sionid kapsulunu içərək 1946-cı ilin oktyabrında eynilə Himmler kimi, həyatına son verib.

Nünberq məhkəməsi haqqında daha dəqiq məlumatları isə Azərbaycanca ərəbşünaslıq məktəbinin əsasını qoymuş görkəmli alim Ələsgər Məmmədov məhkəmə haqqında olan müsahibələrindən birində verib. Onun xatirələrindən parçaları təqdim edirik: "Mühakiməyə 24 nəfər baş hərbi cəni cəlb edilmişdi. Lakin müttəhimlər kürsüsündə yalnız 21 cəni oturmuşdu. Əsas canilərdən Qustav Krupp sağalmaz xəstə idi, Robert Ley özünü öldürmüş, Martin Borman isə yoxa çıxmışdı. Nürnberq Beynəlxalq Hərbi Tribunalı 1945-ci il noyabrın 20-dən, 1946-cı il oktyabrın 1-nə kimi davam edib. Məhkəmənin 403 açıq iclası olmuş, 116 şahid və 143 yazılı ifadə dinlənmiş, 200 mindən artıq sənəd araşdırılmışdı.

Cinayətlərin törədilməsində əsas canilərlə yanaşı, Nasist Partiyası, ali dövlət orqanları, SS dəstələri, ordu, gənc hitlerçilər təşkilatı və s. günahlandırıldı. Onlara qarşı ittihamlar tutarlı faktlarla sübut edildi. Əsas hərbi canilər haqqında hökm 1946-cı il sentyabrın 30-dan oktyabrın 1-nə keçən gecə elan olundu. Canilər bir-bir çağırılır və hökm, elan olunurdu. Əvvəlcə müttəhimlər məhkəmə iclaslarında çıxış edən İngiltərə, Amerika və Fransa nümayəndələrini diqqətlə dinləyir, SSRİ-dən olan nümayəndələrə isə etinasız yanaşırdılar. Çox keçmədi ki, nümayəndə heyətimizin gətirdiyi tutarlı dəlillər, müttəhimləri ittihamçılara xüsusi diqqətlə qulaq asmağa məcbur etdi. Salonda müttəhimlərin oturduqları yerlə mənim oturduğum yer çox yaxın idi. Görinq cəmi iki-üç addımlığımda əyləşmişdi. O, çox vaxt cənəsinə qarşıdakı stulun söykənəcəyinə söykəyərdi, Rudolf Hess əzilib-büzülür, Rozenberq dırnaqlarını çeynəyirdi. Müttəhimlər arasında V.Kejtel daim nəsə yazır, yazmayanda isə

II Dünya Müharibəsi illəri

İkinci Dünya Müharibəsinin gedişatı zamanı Görinq özünü bir sıra məsələlərdə günahlandırıb. 1940-cı ildə İngiltərənin bombalanması zamanı vaxtı düzgün təyin etməməsi, 1942-ci ildə Stalinqraddakı VI orduya köməyin pis hava şəraitinə görə uğursuzluqla nəticələnməsinin məsuliyyəti birbaşa onun üzərinə düşürdü. Əslində, o, hava şəraitinin münasib olmadığını bilirdi, lakin Hitlerə qarşı getməmək üçün həmin vəzifəni öhdəsinə götürmüşdü.

Müharibənin sonu

Görinq son dəfə 1945-ci il aprelın 20-də Berlində olub və həmin gün Hitlerin doğum günündə iştirak edib. Ad günü başa çatan kimi qiymətli əşyalarını da götürüb və Berlindən uzaqlaşdı.

Görinq 1945-ci il aprelın 26-da uşağ vaxtı bir neçə dəfə olduğu indiki Avstriyanın Mauterndörf qalasına köçüb. Orada Hitlerin 1941-ci il iyunun 29-da imzaladığı sərəncamı yenidən araşdırmağa başlayıb. Həmin sənəddə qeyd olunurdu:

"Füer iş qabiliyyətini itirərsə və ya ölərsə vəkalət Görinqə veriləcək". Görinqin məhbus həyatı elə o araşdırmasından sonra başlayıb. O, Hitlerə tələqraf göndərərək vəkalət üçün təsdiqnamə istəyib. Görinqin rəqibi Martin Borman həmin mesajı Hitlerə çatdırıb və Görinqi hakimiyyəti ələ keçirmək cəhdində günahlandırıb. Beləliklə, Hitler Görinqi "vətən xaini" adlandıraraq, haqqında həbs əmri verib. Əmrin ertəsi günü Görinq ev dustaqlığına məhkum edilir. Lakin Görinq mayın 5-də bir zabit tərəfindən azad edilir və həmin gün ailəsini Obersalberqdə qoyandan sonra mayın 6-da Amerika qərargahlarından birinə gedərək təslim olur və mayın 8-də yenidən həbs olunur.

Görinq həbs olunandan sonra Lüksemburqa aparılaraq, Mondörf-les-Bainsdəki (kod adı - "Aşcan Düşərgəsi") "Palace Hotel" də saxlanılıb. O, orada pəhrizə başlayaraq düz 27 kq çəki itirib. Sentyabr ayında Almaniyanın yüksək hökuməti rəsmiləri ilə birlikdə Nürnberqə aparılıb. Noyabr ayında isə hərbi məhkəmə başlayıb. Görinq Alman ordusunda üçüncü ən yüksək rütbəli zabit kimi Nürnberqdəki prosesdə mühakimə olunub.

Azərbaycanlı tərcüməçi Hitlerin köməkçisinin məhkəməsində

qələmin ucunu ağzında saxlayırdı. Y.Ştrexer, demək olar ki, həmişə mürgüləyir, K.Dyonits, E.Redder və Q.Şaxt isə özlərini çox ciddi aparırdılar".

Ələsgər Məmmədov həmin müsahibəsində belə bir faktı da xatırladır:

"1943-cü ildə Sovet ordusu tərəfindən əsir alınmış 6-cı ordunun komandanı feldmarşal Fon Paulyüs şahid kimi məhkəmə salonuna girəndə müttəhimlər əvvəlcə bərk həyəcanlandılar. Onlar inana bilmirdilər ki, Paulyüs özünü öldürməyib, sağdır (Almaniyada söz yayılıbmış ki, o, özünü öldürüb). Lakin tədrisən müttəhimlərin sifətlərindəki həyəcan nifrətlə əvəz olundu".

Qeyd edək ki, Ələsgər Məmmədov tribunaldə tərcüməçi kimi iştirak edib. O, həmin prosesi canlı şəkildə izləyən yeganə azərbaycanlı olub. Nürnberq prosesi zamanı onun 26 yaşı var idi.

Nərgiz ƏZİZ

Bakı

kəndlərinin birində qədim bir qəbiristanlıqda ziyalılarımız tərəfindən unudulmuş bir məzar var. Bu tək məzarda əbədi yuxuya gedən gözəl ziyalı, şair, tərçüməçi, həyatdan vaxtsız getmiş Vilayət Rüstəmzadə yatır. Ətrafını ot basmış, çoxdan gəlib-gedənlərin seyrəldiyini bildiren bu məzara baxanda Vilayətin öz dilindən tez-tez eşitdiyim, böyük şairimiz Səməd Vurğunun "Tək məzar" şeiri yadıma düşür.

Vilayət, əzizim, sən yaşadığın dövrə, inandığın hər şey indi dəyişib. İnsanlar başqalaşmışdır. Bəzən adama elə gəlir ki, Müqəddəs Allahımız da varlıqlarla oturub-durur. İndi Səbirin bir əsr bundan əvvəl yazdığı kimi, "İnsan olanın dövləti, varı gərək olsun".

Keçmişdə ata-babalarımız məktubu molla-ya oxutmaq üçün üstünə pul qoyardılar. İndi isə forma bir qədər dəyişib. Yenə keçmişimizə qayıtmışıq. Gərək ərizənin içinə pul qoyasan, yoxsa heç kim baxmaz, oxumaz... İstəyirsən şair ol, istəyirsən alim ol, dəxli yoxdur. Vəzifən, sayılanın yoxsa, ölsən də üstünə gəlməzlər. Bəli, indi biz azadıq... Dünya belə dünyadır.

Özüm haqqında kitab buraxmaqdan, kimdənsə xahiş edib məqalə yazdırmaqdan çox-çox uzaq adamam. Məni yaxından tanıyanlar, mənimlə oturub-duranlar bunu yaxşı bilirlər.

Lakin insan həyatında elə dönümlər, tarixlər var ki, nə isə eləməli olursan. İstəyirsən ki, yadda qalan bir şey olsun, xatirələşsin, unudulmasın. Elə bu niyyətlə də itib-batmaqda olan, hərəsi bir küncdə qalan "arxivimi" vərəqləməyə başladım.

Onu da deyim ki, mən təbiətən şəkil çəkdirməkdən uzaq adamam. Heç zaman bu məsələyə ciddi yanaşmamışam. Fikirlənməmişəm ki, həyat belə gedə bilər, zaman dəyişər. Bir gün oturub-durduğun insanları nə vaxtsa itirə bilərsən. Bu hissələri özümdən qovmuşam. Bəlkə də hər şeyi ölməz bilmişəm. Adda-budda, hərdən bir şəkil çəkdirmişəm.

Ona görə də vaxtı ilə yaxından oturub-durduğum, dostluq etdiyim xalq yazıçı və şairləri Süleyman Rəhimov, Mirzə İbrahimov, Əli Vəliyev, Süleyman Rüstəm, İsmayıl Sıxı, akademik Məmməd Arif, akademik Həmid Araslı, akademik Şəfahət Mehdiyev, beş il Azərbaycan Dövlət Universitetində müəllim, sonra namizədlik dissertasiyası müdafiə edərkən elmi rəhbərim olmuş gözəl yazıçı və görkəmli alim Mir Cəlal Paşayev, elmi opponentlərim prof. Qulu Xəlilov, prof. Məmməd Məmmədov, prof. Əziz Şərif, yazıçı Çingiz Hüseynov və bir çox başqaları ilə fotosəkillərim də yoxdur, ya da itib.

İndi yubileyimlə əlaqədar olaraq onların bəzilərini bir yerə yığmaq istəyirəm, axtarıram, ələ gəlmir, tapa bilmirəm.

İnsan cavan olanda bu məsələləri bəzən fikirləşmir. Lazımınca qiymətləndirmir. Elə bilir ki, həmişə belə olacaq. Hər halda, həyat göstərir ki, mən belə olmuşam. O günlər üçün heyifsilənirəm. Təəssüflənsəm də, indi artıq hər şey gecdir. Adlarını çəkdiyim, unudulmaz insanlar haqqında məqalələr, esselər yazıram, lakin mənimlə birgə olan fotosəkillərimizi tapa bilmirəm.

Bəlkə də bu sətirləri yazmazdım, əgər 1967-ci ildə "Ulduz" jurnalında işlərkən Vilayət Rüstəmzadə ilə çəkdiyim şəkil qovluqdan qabağıma çıxmasaydı. Sevindim. Sanki çoxdan itirdiyim qiymətli bir şeyi tapmışdım. Xeyli bu fotosəklə baxdım. Qəhər məni boğdu. Ağlamağım gəldi. Vilayətlə keçirdiyim unudulmaz günlər yadıma düşdü. Elə bil üz-üzə oturmuşduq...

Şirin söhbət edirdi. Lətifələr danışdı. Qəh-qəhə çəkib gülürdük... Şəkildən artıq dünyasını çoxdan və vaxtsız dəyişmiş, redaksiyada bir yerdə işlədiyimiz Hikmət Ziya, İsi Məlikzadə, Sabir Süleymanov, bir də Vilayət Rüstəmzadənin özü baxırdı...

Fotosəklin yanında saralmış, Vilayətin əl yazısında olan və mənə həsr etdiyi şeir vərəqini gördüm. Bunun kiçik bir tarixçəsi olmuşdu.

...Qəzetlərdən biri məndən xahiş etmişdi ki, fikirlərimi onlarla bölüşüm. Mən də razılıq verdim. Bir neçə nömrədə mənimlə müsahibələr dərc edildi. Həmin şəkil də ilk dəfə orada dərc edildi. Müsahibələri oxuyan və şəkli görən Vilayət Rüstəmzadə mənə ithaf etdiyi bu şeiri yazmışdı.

Vilayət Rüstəmzadə ilə tanışlığım və yaxınlığım komsomolun Mərkəzi Komitəsində işlədiyim illərə təsadüf edir. Bilirdim ki, Moskvada M.Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu bitirib. M.V.Lomonosov adına Moskva

Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin aspirantı olub.

Sonralar isə Mədəniyyət Nazirliyində çalışıb,

M.F.Axundov adına

Pedaqoji Rus Dili və

Ədəbiyyatı

İnstitutunda,

ADU-da

SSRİ

xalqları

ədəbiyyatını

tədris etmişdi.

Mən 1967-ci

ildə Yazıçılar

İttifaqına gön-

dərildim - "Ul-

duz" jurnalını

çıxarmaq üçün.

Bizim sıx əlaqə-

lərimiz, deyərdim

ki, bundan sonra

başlayıb. Demək

olar, hər gün gö-

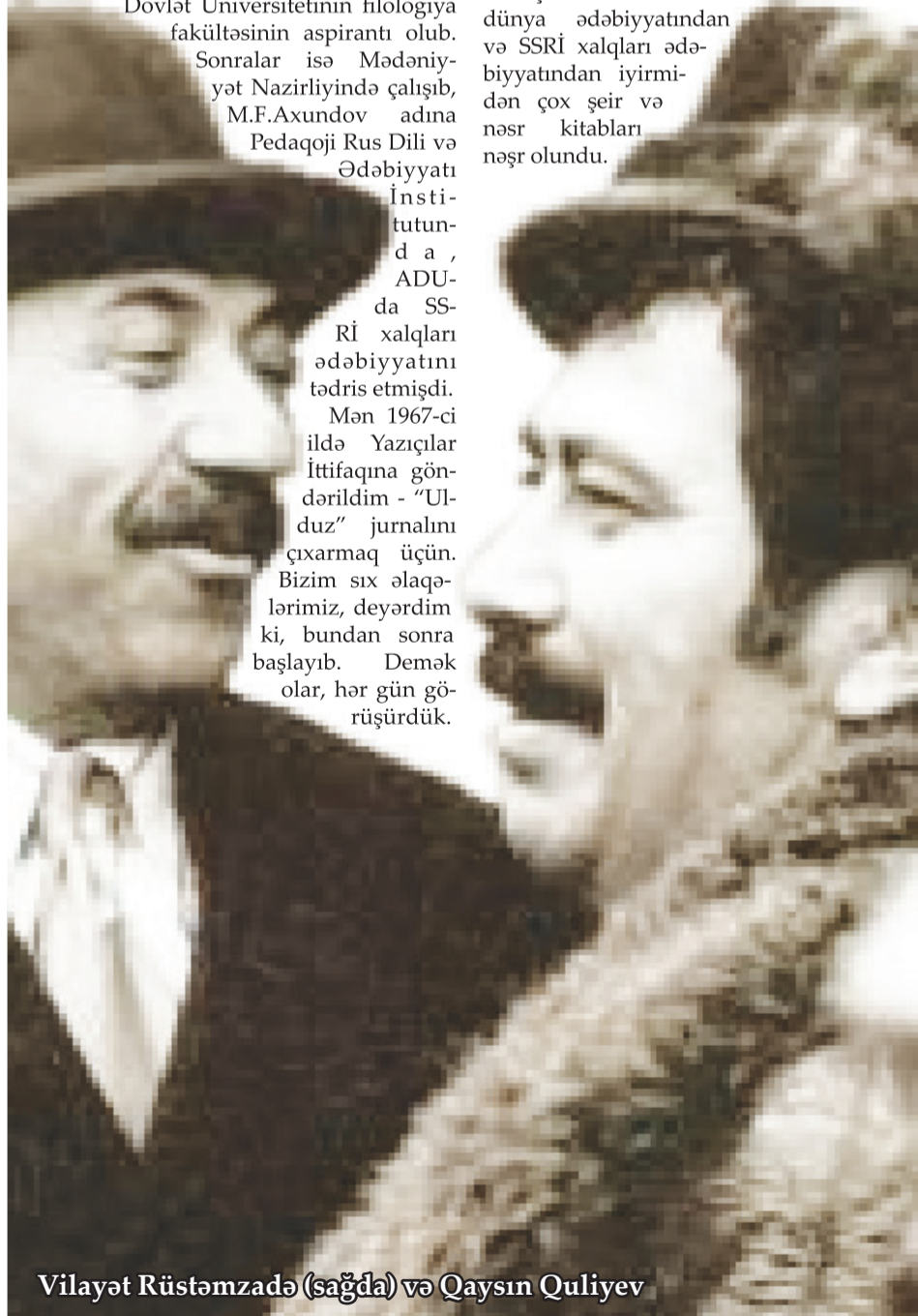
rüşürdük.

Mənə "Azərnəşr" tərəfindən buraxılmış ilk şeirlər kitabını - "Oxu, bülbulüm" ü bağışlamışdı.

Kitabı oxudum. Xoşuma gəldi. Tez bir zamanda məqalə yazıb çap etdirdim. O da bundan məmnun oldu. Zərafətlə dedim ki, mən də bunun əvəzində səni Gürcüstanın Borçalı rayonunun Bala Muğanlı kəndinə aparacam. Bax gör mən nə gözəl bir diyarda dünyaya göz açmışam. Lakin bu bizə qismət olmadı. Sonradan mən Bala Muğanlıda oldum. Təəssüf ki, Vilayət Rüstəmzadə siz...

Sonradan onun mənə məlum olan daha iki şeirlər kitabı - "Qəlbimin gözü ilə" və "Ağlama, məhəbbətim" nəşr edildi. Hər iki kitab oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılandı.

Vilayətin çox parlaq qələmi vardı. O, istedadlı şair idi. Lakin nədənsə əsasən tərçümə yolunu seçdi. Vilayət bu sahədə çox məhsuldar işlədi. Onun tərçüməsində dünya ədəbiyyatından və SSRİ xalqları ədəbiyyatından iyirmi-dən çox şeir və nəsr kitabları nəşr olundu.

Vilayət Rüstəmzadə (sağda) və Qaysın Quliyev

Onun V.Suteyev, Jan Larni, Feliks Lev, Aleksandr Vlasov, Yevgeni Mardan, Aleksandr Blok, N.Nekrasov, V.Bonç-Bruyeviç, Ramz Babacan və başqalarından etdiyi tərçümələr bu gün də öz tərəvətini saxlamaqdadır.

Ədalət naminə deməliyəm ki, Vilayət Rüstəmzadənin tərçümə sahəsində xidmətləri unudulmazdır. Azərbaycan oxucuları o vaxtkı sovet respublikaları yazıçı və şairlərinin ən yaxşı əsərlərini Vilayətin tərçüməsində oxumuşlar. Dünya ədəbiyyatından oxuduqlarımız əsərlərin sanballı qismi onun qələminin və əməyinin məhsuludur. Ona görə də biz onu böyük minnətdarlıqla xatırlayırıq.

Onun xidmətləri vaxtında öz qiymətini almadı. O, həyatdan vaxtsız getdi. Arzularını bitməmiş qaldı. Nə yaradıcılıq planlarını sona qədər yerinə yetirə bildi, nə də amansız ölüm imkan verdi ki, ailə problemlərini həll edə bilsin. Hər şey yarımçıq qaldı, sona çatmadı. Arzularını özü ilə torpağın altına getdi.

Vilayət Rüstəmzadə XX əsrin böyük yazıçısı Çingiz Aytmatovla şəxsi dost, qardaş idilər. Çingiz Aytmatov onu evinə qonaq çağırır və aylarla Qırğızıstandan geriyyə dönməyə qoymazdı. Bu yaxınlarda Moskva mətbuatında Çingiz Aytmatov haqqında gözəl bir məqalə çap olunmuşdu. Müəllif yazırdı ki, Çingiz Aytmatovun sağlığında əzizləyib saxladığı əşyaların içində Azərbaycan şairi Vilayət Rüstəmzadənin bağışladığı sədəfli saz da var.

XX əsrin görkəmli Balkar şairi Kaysın Kuliyevi Azərbaycanda tanınan, məşhurlaşdıran Vilayət Rüstəmzadə olmuşdu.

Vilayət Kaysın Kuliyevgilə və Kaysın Kuliyeve də Vilayətgilə tez-tez gedərdi.

XX əsrin görkəmli şairi Rəsul Həmzətov Vilayəti tez-tez Dağıstana qonaq çağırardı. Vilayətin şairdən etdiyi tərçümələr bu gün də öz tərəvətini itirməyib. Dünyaca məşhur olan "Mənim Dağıstanım" kitabının ikinci hissəsini Vilayət tərçümə edib.

Keçən əsrin sonlarında Vilayətin aparıcı rus şairləri ilə dostluğunu və əlaqəsini qeyd etməmək olmaz. O, rus şairlərinin əsərlərini dilimizə çevirib, hər birini ayrıca kitab şəklində nəşr etdirirdi.

Ömrünün sonuna kimi bizim çox yaxın əlaqələrimiz, dostluğumuz davam etdi. Mirzə Fətəli Axundovun yubileyi keçirilirdi. Böyük türk şairi Nazim Hikmət Moskvadan yubileydə iştirak üçün Bakıya gəlmişdi. Köhnə "İnturist" də qalırdı. Bir ay Bakıda qalmalı idi. Mərkəzi Komitənin şöbə müdiri məni yanına çağırıb Nazim Hikməti müşayiət etməyi tapşırırdı. Mən bu missiyanı özüm üçün şərəf sayırdım. Çox unudulmaz, yaddaqalan günlər idi. Həmin günlərdə Vilayət hər gün Nazim Hikmətin yanına gəlirdi. Onun şeirlərini Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırıb özünə oxuyardı. Şairin çox xoşuna gəlirdi. Biz bir neçə dəfə birlikdə şəkil də çəkirdik. Təəssüflər olsun ki, həmin şəkilləri bizim bir qohum apardı və bir daha geri qaytarmadı. Bilmirəm Vilayətin arxivində bu fotosəkillər var, ya yox.

Hətta biz bir müddət Vilayətlə Gənclər Dostluğu (indiki Atatürk) prospektində qonşu da olduq.

Mən inanıram ki, Vilayət Rüstəmzadə gözəl şair və istedadlı tərçüməçi kimi həmişə ədəbiyyatımızda yaşayacaq.

Vilayət insan kimi böyük şəxsiyyət idi. İnsanlarda ancaq yaxşı xüsusiyyətləri görürdü. O, çörək yediyi insanlara sona kimi sədəqətli idi. Allah-təala onu yaratmışdı ki, insanlara xeyir-xahlıq gətirsin. İnanıram ki, Vilayəti tanıyan insanlar onu unuda bilsin. Vilayət Rüstəmzadə xalqımızın ləyaqətli, qeyrətli, namuslu, mərd oğlu idi və oğlu olaraq qalacaq. Övladlarının və nəvələrinin, ailəsinin, qohum-əqrəbasının, dostlarının onunla fəxr etməyə haqları var.

...Vilayət, əzizim, yadımdadır, sən xəstələnməmişdin, yanına gəlmişdim. Biz olub-keçənlərdən söhbət açdıq. Mənim kədərləndiyimi, sənə çox diqqətlə baxdığımı sezdin. Sən o vaxt mənə Yan Raynisdən tərçümə elədiyini bir şeiri oxudun:

*Mən əcəldən qorxmuram,
O nə edəcək mənə?!
Mən öləndən sonra da
Yaşayacağam yənə.*

*Qalxaraq yüksək, uca,
Buludlardan yuxarı,
Ordan seyr edəcəyəm
Doğma ana diyarı...*

Qoy belə olsun. Sən yaşayacaqsan!

Yasif NƏSİRLİ

“Ssenari müəllifinin həm də yazıçı olmağı işin xeyrinədir”

“Aydın yol” qəzetinin suallarını Azərbaycan Professional Kinorejissorlar Gildiyasının sədri, kinorejissor Hüseyn Mehdiyev cavablandırır

– Hazırda kino sahəsində iki əsas qurum fəaliyyət göstərir. Biri sizin rəhbəri olduğunuz Azərbaycan Kinorejissorlar Gildiyası, digəri isə Respublika Kinematografçılar İttifaqı. Mətbuatda Gildiyanın adına tez-tez rast gəlsək də qurumun funksiyası, gördüyü işlər barədə daha ətraflı danışmaq istərdik...

– 1999-cu ildə Gildiya yarananda yalnız rejissorları birləşdirirdi. Gildiyanı təsis edənlər də elə 32 kinorejissor olub. Sonrakı illərdə quruma başqa audiovizual müəlliflər, yaradıcı insanlar da qoşuldular. Gildiyada ssenari müəllifləri, rəsamlar, operatorlar, bəstəkarlar da təmsil olundu. Çünki bizim kimi o qədər də böyük olmayan ölkələrdə hər peşə nümayəndəsinin, sənətinin ayrıca gildiya yaratması olduqca çətin və ağır məsələdir. Ona görə də bütün film müəllifləri bir qurumda toplaşdı və indi biz bir yerdə öz peşə hüquqlarımızı qoruyuruq. Son zamanlar Gildiyaya müəllif hüquqları sahəsində daha sıx və intensiv çalışır. Çünki bu sahə sadaladığım audiovizual müəlliflərin gördüyü iş, peşələri ilə bağlı real nəticələndir. Rejissorun, ssenaristin hüquqlarını qorumaq üçün istehsal prosesində bağlanan müqavilələrin şəffaflığına, yəni münasibətlərin düzgün qurulmasına çalışırıq. Əvvəlcədən münasibətlər nə qədər düzgün qurulsun, sonrakı mərhələdə onları qorumaq bir o qədər asan olar. Əsas problemin hüquqi məsələlərlə bağlı olduğunu gördük və bütün gücümüzü bu məsələyə yönəlttik.

– Hələ illər öncə İctimai televiziyanı film istehsalçıların icazəsi olmadan audio-vizual əsərləri yayımlamaqda günahlandırmışdınız. Yerli kanallar bu gün dediyiniz hüquqi məsələlərə nə dərəcədə riayət edir?

– Fəaliyyətimizin əsas prinsipi odur ki, işimizi real situasiyadan, vəziyyətdən çıxış edərək quraq. Yəni biz heç bir utopik, mücərrəd məqsədlər güdmürük. Əgər 1999-cu ildən bu günə qədər keçən zaman kəsiminə baxsaq və müqayisə etsək görərik ki, yerlə göy qədər fərq var. İlk mərhələdə Sovet dövründən qalan anlayışlar, qəbul olunan kriteriyalar özünü göstərirdi. Buna görə də o vaxt daha çox maarifləndirici işlər aparırıdık. Bu maarifçilik siyasəti çox geniş və hərtərəfli idi. Bu gün o siyasət öz bəhrəsini verir. Telekanalların demək olar ki, 95 faizi müəllif hüquqlarını qoruyur, müqavilə bağlayaraq film nümayişini həyata keçirir. Bu zaman nə onlara ziyan dəyir, nə də müəllif və istehsalçılara. Biz Amerika açınıq, açmaq niyyətində də deyilik. Bu, bütün dünyada qəbul olunan normalardır. Biz də əvvəlcə axır bu prosesə qədəm qoymalı idik. Sevindirici haldır ki, hazırda hüquqi cəhətdən bu məsələyə münasibət daha doğru və həssasdır.

– Beşinci sinifdə oxuyanda qardaşınız sizə kino haqqında kitab bağışlayıb. Gah təyyarəçi, gah neftçi, gah da hərbiçilərdən olmaq arzusunda olan Hüseyn Mehdiyev də deyib ki, bütün sənətlər yaxşıdır, amma rejissor bütün sənətlərdən yaxşıdır.

Maraqlıdır, ilk filminizi necə təsvir edirdiniz? Bir də kino haqqda təsvirinizi dəyişən rejissorlardan kimlərin adını qeyd edərdiz?

– Mən reallıqdan uzaq, qeyri-real bir aləm görmək arzusunda idim. Düzdür bizim təsvirinizdəki realizm anlayışı mənə yad deyildi, baxırdım, bəzən xoşuma da gəlirdi. Ancaq mənim təsvirimdə həm də nə isə qeyri-adi, ənənəvi formalardan uzaq bir dünyaya var idi. Bu qeyri-adi formaları görürdüm və çalışırdım ki, onları reallaşdırım. Rejissorlara gəlincə isə Antonioni və Tarkovskinin əsərləri mənim üçün çox qiymətli idi. Onlara baxa-baxa öyrənmişəm. Bu rejissorlar hər ikisi məkan, zaman və hərəkət anlayışını böyük ustalıqla idarə edər, yeni bir forma yarada biliblər. Baxırsan, ekranda zahirən heç nə baş vermir, amma hiss edirsən ki, orada hava var, nəfəs var, məkan var. İlk baxışda hərəkət yoxdur, amma əslində hərəkət də var. Bunlar dərinədə, mürəkkəb də olsa görünməyən laylarda olan elementlərdir. Gərək onları hiss edəsən. Mən də elə bir aləm yaratmaq istəyirdim ki, orada zamanı, məkanı, hərəkəti hissiyyatla duymaq mümkün olsun.

– Yaxın dostunuz və həmkarınız Ramiz Rövşən Andrey Tarkovskidən dərs alıb, tez-tez ondan sitat götürür. Sizin filmlərinizdə, sakit kadrlarınızda da Andrey Tarkovskini görmək mümkündür. Tarkovski filmqrafiyasından hansı əsər sizə daha doğmadır?

– Mənə elə gəlir ki, Tarkovskinin heç bir filmi ayırmaq mümkün deyil. Tarkovski yekdil bütöv və ardıcıl sənətkardır. Hər bir əsəri onun yaradıcılığının ayrılmaz hissəsi, parçasıdır. Onun elə bir əsəri yoxdur ki, baxıb burda Tarkovski yoxdur, o birində isə var deyəsən. Məsələn, “Gülgü”yə bir gözlə, “Solyaris”ə başqa gözlə, “İvanın uşaqlığı”na isə tamamilə başqa gözlə baxıram. Ancaq hamısında o, özüdür. Tarkovskidə inkişaf sadəliyi doğru gedib. Onun filmlərini təkrar izləməyi sevirəm, bundan zövq alıram. Etiraf edirəm ki, öz filmlərimə baxanda, səhvlərimi görəndə özümü çox pis hiss edirəm. Ya gözümlə yumuram, ya da tez çevirirəm ki, keçsin. Amma Tarkovski və digər klassiklərin əsərlərini yekdil, qüsursuz bir əsər kimi izləyirsən. Düzdür, indi belə bir ənənə var ki, müəllif qayıdıb nələrisə düzəldir. Məncə, bu düzgün deyil, yaradılmış əsər, çəkilmiş film, yazılmış musiqi bütün mənfii və müsbət cəhətləri ilə müəyyən bir önəm daşıyır.

Maraqlıdır, bu ad seçimi poeziyaya sevginizdən qaynaqlanır?

– Bir qardaşım şair, biri jurnalist, o birisi isə rəssamdır. Ailədə həm ədəbiyyat, həm təsvir – kinematografa xas cəhətlərin olması, çox güman ki, öz rolunu oynayıb. Bu fakt məni dünyaya daha poetik, hətta fəlsəfi nəzərlə baxmağa sövq edib. Kinoya məhz operatorluqdan gəlməyim də təsadüf olmayıb. Bu əvvəlcədən düşünülmüş, seçilmiş yol olub. Bəziləri deyir ki, adlar filmin məğzindən uzaq, şərti olmalıdır. Mənim üçün ad filmi sıxıb, sıxıb bir sözə, bir fikrə sığdırmaqdır. Filmlərimin adı da demək istədiyim, yaratmaq istədiyim fikirlərin ifadəsidir. Əvvəldə qeyd etdiyim zaman, məkan və hərəkət kinonun əsas bazası, bünövrəsidir. Film də, həyat da, hər şey bu komponentlər üzərində qurulub. Bu üç elementin bir-birinə sıx bağlı olması mənim yaradıcılığım müəyyən konseptual istiqamət verir. Əvvəlcə mən vaxtla bağlı “Özgə vaxt”, sonra məkanla bağlı “Məkanın melodiyası” filmi çəkmişəm.

Üçüncü filmi çəkməyi çox istəyirdim, adı da hazır idi. Baş rolda Ələddin Abbasovu görmək arzusunda idim. Filmin adı “Statik hərəkət” olmalı idi.

– Deyirsiniz ki, ssenari müəllifi, ilk növbədə, kinonu bilən adam olmalıdır. Bəlkə də bu gün Azərbaycan kinosunun ssenari problemi məhz buradan qaynaqlanır. Sizcə, yaxşı yazıçı, qələm adamı həm də yaxşı ssenarist deməkdi?

– Hər nasir, qələm sahibi ssenari yazsa bilər, amma ssenari müəllifinin nasir olması elə də vacib deyil. Tamaşaçının ekranda gördüyü və yaradılmış aləmin – məkanın, zamanın müəllifi rejissorudur, hamısı onun təsəvvürüdür. “Rejissor ssenari müəllifinin fikirlərini ifadə edir” fikrində heç bir həqiqət yoxdur. Ssenari təməllənmiş sənət əsəri deyil, o, filmin yaradılması üçün sadəcə bir materialdır. Adi adamın ssenarini oxumağa hövsələsi çatmaz. Ssenaridə əsas amil dil yox, hadisələr, hərəkət və xarakterlərdir. Kinonun dili başqadır. Təbii ki, ssenari müəllifinin həm də yazıçı olmağı işin xeyrinədir. Ssenari müəllifi, ilk növbədə, kinonu bilən adam olmalıdır. Azərbaycan kinosunun əsas problemi də bundadır, bizdə nasirlər çoxdur, əsl ssenari müəllifləri isə azdır. Sovet dövründə ədəbi ssenari deyilən absurd bir termin var idi. Yaxud film istehsalata buraxılarda rejissor, hazırlıq, çəkiliş ərəfəsi var idi. Bu məsələyə bir-mənəli yanaşmaq da düzgün deyil. Ancaq ümumi normalar var, dünya kinematografiyası müəyyən standartlarla işləyir. Biz də bu standartlarla hesablaşmalı və ayaqlaşmalıyıq.

– Ramiz Rövşənin bu sahədəki uğurunun sirri kinoya yaxşı bələd olmasıdır?

– Ramizdə kinonu duymaq bacarığı çox yüksəkdir. Film çəkilməzdən, formalaşmazdan qabaq hazır materiallara baxılır, bu materiallara baxanda Ramiz son nəticəni görə bilir. Onunla ilk dəfə “Təkcə adanı özünə apara bilməzsən” filmində tanış olmuşuq. O filmin quruluşçu operatoru idim, ssenari müəllifi ilə bəzi problemlər yaranmışdı. Kinostudiyanın rəhbərliyi, bu problemi həll etməyi o vaxt redaksiya heyətinin üzvü olan Ramiz Rövşənə həvalə etmişdi. Elə onda Ramiz Rövşən məni müdafiə etdi. Beləliklə, əməkdaşlığımız və dostluğumuzun təməli qoyuldu. Ümumiyyətlə, rejissor kimi formalaşmağında onun böyük rolu olub. Rejissor kimi çəkdiyim bütün filmlərdə Ramizin iştirakı olub. İdeyadan tutmuş ssenariyə, realizmə qədər bütün mərhələlərdə bir yerdə çalışmışıq. Əməkdaşlığımız dövründə çətinliyimiz də az olmayıb. Yeganə problemimiz, maneəməz hansısa ssenarini keçirməklə bağlı olub. Ancaq son-da həmişə istəyimizə nail ola bilmişik.

Leyla ƏLİYEVA

Bəzən heç eyni dildə danışan adamlar bir-birilərinə başa düşümlər. Tərcümə isə müərkəb prosesdir, bəzən adi mexaniki səhv bütün mətnin təhrif olunması ilə nəticələnir.

Sbinsfbo

Yunanlar əlifbalarındakı "beta" səsini elə qeyri-müəyyən formada tələffüz edirlər ki, onu heç cür ayırd etmək olmur. "t" və "f" səslərinin tələffüzü ilə də eyni problem yaşanır. Buna görə də slavyan və rus dillərində yunan betasını "b" (b), yunan fitasını isə "f" (f) kimi oxumağa başladılar. Bu isə tərcümə edilən dildə xüsusi isimlərin dəqiq ifadəsini çətinləşdirirdi. Azərbaycan dilinə edilən çevirmələr də ikinci dildən - rus dili vasitəsilə olunduğundan, eyni problemin fəsadlarını biz də hələ yaşamaqdayıq.

Hələ də bəzən biz
Martanı – Marfa,
Aqatını – Aqafya,
Teodoru – Fyodor
adlandırırıq.

Maraqlıdır ki, Babil adının rusca "Vavilon" a "çevrilməsi" də eyni problemin nəticəsidir.

Bu cür təhriflər yəhudi mətnlərinin tərcüməsində də özünü göstərir.

Latın dili slavyan kilsələrinə yol tapanda isə ruslar yenə güzəştə getdilər. Məsələn, moskvalı patriarx Nikonun zamanınadək kitabxanalar – indiki kimi "biblioteka" deyil, "vivliofika" adlanırdı. Amma Müqəddəs Kitablarda bu mənada günümüzdə də toxunulmamış qalır. Nataniela yox – Nafanaila, Benyamən yox – Veniamin, Qabriel yox – Qavrila...

Hətta son vaxtlaradək məlum olmayan qədim yunan poemalarının fraqmenti tapıldıqdan sonra da, heç nə dəyişmədi. Məsələn burasındadır ki, Hesiodun yazdığı hesab olunan əsərdə dağlardan qaçmış qoyunlar ən xırda detallaradək təsvir olunur. Slavyandilli tərcüməçilərin mübahisəli hərfli düzgün deşifrə etdiklərinə inansa, Hesiodun dövründə qoyunlar qaçarkən mələmirmiş, "Vi! Vi!" səsləri çıxarırmış.

Sözün ağır yükü

Yəqin ki, çoxlarının yadındadır: Hillari Klinton Rusiyanın xarici işlər naziri Sergey Lavrova iştirakında düymə və üzərində "Пепезарызка" (yenidən yüklənmə) yazılmış qutu hədiyyə etmişdi. Bu, ikitərəfli münasibətlərin yenilməsinə işarə olmalı idi. Amma hədiyyə az qala tədbirin mahiyyətini dəyişəcəkdi.

Hillari sonradan tərcümə xidmətinin əvəzinə üzr istədi, amma olduqca xoşagəlməz vəziyyət yaranmışdı.

İlahi komediya

Bibliyanın ilk beş kitabının müəllifi Musa Peyğəmbəri, Avropa rəssamları çox zaman başında buynuzları olan yaşlı, saç-saqqallı adam kimi təsvir edirdilər. Bu, 1592-ci ilədək davam etdi, o zaman Trentoda (İtaliya) toplaşmış Papa Şurası rəsmi şəkildə etiraf etdi ki, Bibliyanın qədim yəhudi dilindən latıncaya tərcüməsində yanlışlığa yol verilib, orijinalda Sina dağından Musa əslində, "buynuzlu" deyil, "nurlu" (aydınlamış - red.) halda qayıdıb. Həmin vaxtdan etibarən dəfələrlə, heç olmasa, Mikelandelonun məşhur əsərində Musanın buynuzlarını sındırmaq təklif olunub. Bununla belə, San-Pyetro-in-Vinkoli kilsəsində, Papa II Yuliyin sərədəsində yerləşən həmin heykəltaraşlıq şedevri hələ də ilkin görünüşünü saxlamaqdadır. Təbii ki, bu buynuzlar zaman-zaman ateistlərin məsxərə obyektinə çevrilir...

Bibliyanın latın dilinə tərcüməsində ikinci məşhur səhv Matfeyin "İncil"indən sitatla bağlıdır: "O kəslər ki ayələrimizi yalan hesab edər və onlara təkbəburlə yanaşarlar; onlara göyün qapıları açılmaz və Cənnətə daxil ola bilməzlər; ta ki dəvə iynənin gözündən keçməyənə qədər" (Araf, 7/40).

Burada günah latın tərcüməçidən daha çox kitabın üzünü köçürən yunandadır. O, surəti çıxararkən səhvə yol vermişdi: orijinalda söhbət iynənin gözündən keçə bilməyən dəvədən (kamelus) deyil, katıdan – yoğun kəndirdən (kamilus) gedir.

Mələməyən qoyunlar, əyləncə-inək, Musanın buynuzları, Sakispaçe...

Xoşagəlməz vəziyyət

Bəzən isə tərcümədə kiçik bir yanlışlıq iki dövlət arasında münasibətlərin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Bundan qaçmaq üçün siyasətçilərin güclü yumor hissi olmalıdır.

Məsələn, 1995-ci ildə Kemp-Devisdə rusiyalı həmkarıyla görüşən ABŞ prezidenti Bill Klinton xoşagəlməz vəziyyətdən uğurla çıxma bilməmişdi. Görüş hər iki ölkə üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi, müzakirə mövzusu soyuq müharibəyə tamamilə son qoymaq idi. Amma hər iki prezident jurnalistlər və telekameeralar qarşısında dayananda rusiyalı tərcüməçi üçün tarixdə qalmaq şansı yarandı. Yeltsinin zarafatına söylədiyi "o zaman mən sizə deyəcəyəm: siz iflas etdiniz!" (И тогда я вам скажу: вы провалились!) cümləsinin ikinci hissəsini o, "you had a disaster" şəklində çevirdi. Əlbəttə, nahaq yerə! Çünki ingilis dilində bu, "siz altınızı batıracaqsınız" mənasını verirdi. Klinton o zaman özünü itirmədi, məktəbli uşaq kimi gözləri yaşarcayadək güldü. Bununla da, xoşagəlməz vəziyyətdən qaçmaq mümkün oldu.

Mədəni stereotip

Bəzən tərcümə səhvi mədəniyyət hadisəsinə də çevrilə bilər. Məsələn, Rocer Jelyazının "Tale kartları" kitabını başdan-sovdu şəkildə qısa bir zamanda rus dilinə çevirən tərcüməçi qrupunun üzvləri belə bir yenilik edəcəklərini düşünmürdülər də.

Kitabda belə bir abzas var - Merilin Sfinksə tapmaca verir:

"De görüm, bu nədir – yaşıl və qırmızı, hər lənir, hər lənir, elə hey hər lənir?"

Sfinks bilmədiyini etiraf etdi.

"Bu, Kuzinartdakı qurbağadır", –

Merilin cavab verdi.

Bəlkə də, ötən əsrin fantast yazıçısının yaratdığı iki mifoloji surətin arasındakı dialoqdakı anlaşılmaz məqama diqqət yetirməmək də olardı.

Amma fanatlar ilkin mənbəyə

- orijinala baxdılar və məlum oldu ki, söhbət "Cuisinart" markalı məşhur mətbəx kombaynında hər lənən qurbağadan gedirmiş.

Həmin vaxtdan etibarən "Kuzinart" sözü mədəni aləmdə çətin anlaşılacaq cəfəngiyat mənasını verir.

Gedişhaqqı və əyləncə üçün... inəklər

1970-ci illərin əvvəllərində SSRİ Portuqaliya ilə münasibətləri normallaşdırmaq istəyir. İlk müzakirə predmeti tələbə mübadiləsi ilə bağlı olur. Ruslar tərcüməçi tapa bilmirlər və onun əvəzinə məcburiyyət qarşısında qalıb portuqalcını sərbəst şəkildə öyrənmiş ispan mütəxəssisini dəvət edirlər.

Əvvəlcə hər şey yolunda gedir. Sonra hər bir portuqal tələbəyə təqaüd verilməsindən söhbət düşür. Burada tərcüməçi səhvə yol verir "beca" (təqaüd) əvəzinə "vaca" (inək) sözünü işlədir.

- Hər tələbəyə isə biz inək verəcəyik.

Portuqallar arasında çaşqınlıq yaranır.

- Nə üçün?

- Necə yəni nə üçün? Yemək, gedişhaqqı, əyləncə. Hər bir tələbə üçün hər ay inək veriləcək.

- Bu qədər inəyi harada saxlayacaqsınız? – portuqal qonaqlar sakitcə soruşurlar.

- Necə yəni – harada? Öz yanında. Özüylə. Bəli, öz otağında. Cənabətlik və oğurluq bizim ölkədə aşağı səviyyədedir. Heç kəs dəyib-dolaşmayacaq. Ümumiyyətlə, elə bizdə inəklər də elə böyük deyil, tez tükənir...

Amma hamı başa düşür ki, nəşə yolunda deyil və söhbətin mövzusunun səssizcə dəyişirlər.

Dövlətarası münasibətləri gərginləşdirən ifadə

1956-cı il noyabrın 18-də SSRİ-nin baş katibi Nikita Xruşşov Polşa səfirliyində çıxış edir. O, nitqində vurğulayır ki, sosializm quruluşu "çürüməkdə olan kapitalizmə" nisbətən yüz dəfə etibarlı sistemdir. Nikita Xruşşov nitqini zarafatlı formada, çoxmənalı bir ifadə ilə yekunlaşdırır: "Biz hələ sizi dəfn etməyəcəyik". Daha doğrusu, "Biz sizdən çox yaşayacağıq" deyir. Səhəri, bütün qərb qəzetləri belə mənsətlə nəşr olunur: "Xruşşov bütün qərb dünyasını basdıracağını vəd etdi".

Nəticədə, ABŞ-Rusiya münasibətləri pisləşir və bu da Qərabi böhranına gətirib çıxarır.

Bəli, tərcüməçi Xruşşovun cümləsini sözbəsöz dəqiqliklə çevirmişdi. Sadəcə, hərfi mənada. İdiomlarla isə ehtiyatlı olmaq lazımdır.

"Böyük Sakispaçenin dediyi kimi..."

Bu hadisə, 70-ci illərin sonlarında "İnost-rannaya literatura" jurnalında baş verib. Hansısa rumın nəşri ora sovet ideallarına sadiqlik mövzusunda sirdən bir məqalə göndərir. Bir moldovan xala tapırlar, o da yazını müəyyən qonor qarşılığında rus dilinə "tərcümə" edir.

Baş redaktor yazıya gözücu nəzər salır, baxır ki, ağızlarına gələni yazıblar. Amma bir ad onun diqqətini çəkir:

- Yaxşı, bəs, Sakispaçe kimdi?

- Hanı?

- Budur e, yazılıb: "Böyük Sakispaçenin də dediyi kimi". Bu kimdir ki belə?

- Hansısa rumındır da.

- Aydındır, bəs niyə böyük?

- Yəqin, rumınlar üçün böyükdür.

- Yaxşı, təhvil verin. Bizim məqalələrin yığılması üçün sonuncu günümüz haçandır? Hə, cümə axşamı. Yaxşı, gözləyək, Samarin birisi gün gələndə soruşarıq görək bu böyük Sakispaçe kimdir.

Rumın-alman ədəbiyyatı üzrə mütəxəssis, məşhur filoloq Samarin həm də SSRİ-nin ən yaxşı eruditlərindən idi. Amma o da bu suala cavab verə bilmədi.

- İlk dəfədir eşidirəm. Orijinalı saxlamı-sınız? Axtarın. Mən gözləyəyəm, özümə də maraqlı gəldi... Hə, deməli, mətn sizdədir. Aha, aha... Mixail Aleksandroviç, bu redaksiyada bir nəfərin də ağılına gəlməyib ki, orijinala baxsın?..

Sən demə, "böyük rumın" dahi Şekspirin özü imiş. Moldovan tərcüməçi onun kim olduğunu bilməyib və adi transliterasiyanı verib.

Bundan sonra uzun müddət Moskva redaksiyalarında söhbətlər "Sakispaçe"nin adıyla başlayıb, onun adıyla da bitməyə başladı.

Tərcümə etdi: RƏBİQƏ

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutulduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar. İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət barədəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə məlhəmləri, otlar, meyvələr, təbii dərmanlar və sairə barədə məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda əbidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Qorqaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi") əsəri xüsusi yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Qorqani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Qorqani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbii dərmanların əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərindən bilən Qorqani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmişə olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsillərə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin Əl-Qorqani

(Əvvəli ötən sayımızda)

On üçüncü bab digər təmizləmə üsulları haqqındadır və bunlar 7 növdür: sidik ifrazı, tərləmə, burun seliyi ifrazı, göz yaşı, ağız və dil kökü suyu, cima zamanı baş verən boşalma, şam dərmanı və imalə vasitəsilə təmizləmə.

Sidik ifrazına gəldikdə, bilmək lazımdır ki, hər bir yeyilən qida üç həzm mərhələsi keçir.

Birinci həzm mərhələsi mədədə, ikinci qaraciyərdə, üçüncüsü isə bədəndə baş verir və hər mərhələdə tam həzm olunmamış qida qalır.

Sağlamlığın qorunması üçün qida qalıqlarının dəf olunması çox vacibdir və hər bir qalıqın dəf olunma yolu mövcuddur.

Dəf olunmanın birinci yolu qusma və ya ishaldir və bu tədbirlər haqqında artıq deyilib.

Qalıqların dəf olunmasının ikinci yolu sidik ifrazıdır. Sidik damarda olur, qandan ayrılır və ishallə dəf olunur.

Ehtiyac yaranarsa, sidik ifrazı üçün sidikqovucu dərman qəbul etmək lazımdır və bu haqda "Çətin sidiyə getmə" adlı babda qeyd olunub.

Sidik ifrazının bədəndə böyük xeyri var. Oynaq ağrısı, bel ağrısı, ağırlıq, süstlük, ələs xəstəliyi (bədəndə boşluqlarına su yığılması xəstəliyi) və bir çox rütubətli (rütubət təsirindən yaranan) xəstəliklərə xeyirdir.

İfrat dərəcədə sidiyə getməyin əlamətləri özünü sidik kisəsindəki yara, bədənin quruması və zəifləməsi ilə göstərir.

Tərləməyə gəldikdə, bilmək lazımdır ki, tərləmənin həzm mərhələsinin qalıqıdır və onun dəf olunma yolu "məsamə" deyilən nazik və gözə görünməyən axarlardır.

Bunların bəziləri buxar qalıqlarıdır ki, bütün bədəndən dəf olunur və onu görmək olmur.

Bəzi məsamələr dəri üzərində olur ki, onları hamamla pak edirlər və tərləmənin yolu ilə xaric olunur.

Sağlamlığı qorumaq və bəzi xəstəliklərin müalicəsi üçün tərləmə tədbirlərindən istifadə etmək lazımdır.

Bu səbəbdən, xəstəlik zamanı tərləyən hər bir şəxs rahatlanır.

Hamam havası kimi isti hava, tez-tez yerimək, fəal hərəkət bədəni isidir və tərləyir.

Lakin dərman vasitəsilə tərləmək ziyandır. Bunun üçün hərəkət etmək və iş görmək kifayət edər.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi)

Beləki, dərman vasitəsilə tərləmə, qızdırma gətirər, bədəni qurudar, arıqladar, dərinə kobudlaşdırar, təbii rütubəti azaldar və üzünü solğunlaşdırar.

Burun seliyi ifrazı tədbirinə gəldikdə, bilmək lazımdır ki, burun seliyi qatı rütubətdir ki, burun yolu ilə beyindən ifraz olunur və qatı xiltlər nəticəsində yaranan beyin xəstəliklərini aradan qaldırır.

Ürəkgetmə, beyinə qansızma nəticəsində yaranan iflic və bu kimi xəstəliklər zamanı beyində əmələ gələn rütubətləri xaric etmək lazımdır.

Bunun üçün qarqara, asqırma, başın isti daşın üzərinə tökülmüş sirkə və şərab buxarına verilməsi, çobanyastığı, dağnanəsi, ağ asırqal və reyhan qoxulama kimi tədbirlərdən istifadə etmək lazımdır.

Asqırma çoxlu burun seliyi gətirir.

Lakin bu tədbirlərdən əvvəl işlətmə və qusma dərmanları vasitəsilə bədəni təmizləmək lazımdır.

Ağız suyu ifrazına gəldikdə, bilmək lazımdır ki, ağız suyu qatı rütubətdir ki, ağız və dil kökündən ifraz olunur, göz, qulaq, boğaz və mədə ağzında yaranan nasazlıqlar zamanı ağız suyunun axması xeyirdir.

Sağlamlığı qorumaq üçün ağız suyunun axması üçün vaxtaşırı tədbir görmək lazımdır. Qışda xüsusilə ağızdan rütubət çox gəlir.

Belə tədbiri anasiklus bitkisinin toxumları, mahmızçıçək və bu kimi bitkilərlə edirlər. Həmin bitkiləri çeynəyir və ya sirkə, ilan soğanı, qora suyu, yaxud kəklikotu və qara xardalla qarqara edirlər. Qarqaranı hamamda və ya isti şərətdə etmək məsləhət görülür.

Dərman şamı vasitəsilə təmizləməyə gəldikdə bilmək lazımdır ki, şamın təsiri onun tərkibinin gücündən asılıdır.

Əgər şamın tərkibi güclü dərmanlardan ibarət olarsa, o, bel, sağrı və ətraf nahiyələrin ağrısına xeyir olar.

Şamı hər kəsin yaşına görə qoymaq lazımdır. Şamlar xəstəliyin növünə görə hazırlanır.

Məsələn, qızdırması olanlara bənövşə, şəkər və skamoniya dərmanları hazırlanmış şam qoyurlar.

Rütubətli xəstəliklər və bəlgəmdən əziyyət çəkənlərə çəşir kitrası, opanaks kökü, cammiphora cinsinə aid ağac növlərinin qatranı, ammoni ağacının qatranı, duz, yemqarğı, zəncəfil, vaxtsizotu, kərəviz toxumu, qunduz xayası (erkək qunduzun cüt qarın vəzirsindən alınan maye), küst, yabanı zəncəfil, gəvən qatranı və balıq ödündən düzəldilmiş şam xeyirdir.

İmalə vasitəsilə təmizləməyə gəldikdə, imalənin təsiri şamın təsirindən güclüdür, belə ki, imalə üçün çoxlu isti və duru maye işlədilir.

Mədəsi zəif olan və bağırsağında nasazlıq olanlar işlətmə dərmanını qəbul etməməlidirlər, çünki bu zaman ürəkgetmə halları baş verə bilər. Belə insanların imalədən başqa əlacı yoxdur.

Başında yara və beyində şiş olan insanlara imalə çox xeyirdir, belə ki, imalə vasitəsilə beyindən zərərli maddələr xaric olunur. İşlətmə və qusma dərmanı qəbul edənlərə imalə etmək olmaz. Lakin mədəni möhkəmləndirən içkilər vermək zəruridir.

Böyrəyi və beli ağrıyanları imalə etmək üçün onları arxası üstə uzatmaq, başının və sağrısının altına balıq qoymaq lazımdır. Bu zaman xəstənin beli yerdə, beldən aşağı hissəsi isə hündürdə qalmalıdır və imalə bu şəkildə icra olunmalıdır.

Göbək ağrısına qarşı imalə etmək üçün xəstəni üzü üstə dizlərini yerə dayamış vəziyyətdə uzatmaq lazımdır ki, onun qarını asılı vəziyyətdə qalsın. Sinəsinin altına balıq qoymaq mütləqdir. Bu zaman xəstə özünü öskürək, asqırmaq və hıçqırıqdan saxlamalıdır.

Bütün növ başağrısı, qara sövdə xəstəliyi, göz və qulaq ağrısına yem qarğızı toxumu ilə hazırlanan imalə dərmanı çarə deyil.

Qızdırmaya qarşı olan imalə dərmanına buz və boraks qatmazlar.

Həqiqi əzəvay suyunu heç bir imalədə və heç bir şamda işlətmək olmaz.

Qarın üzərinə çəkilən məlhəm təbii yumşaldır. Zeytun yağı, gənəgərçək yağı və mumdan yağ hazırlayıb üzərinə aşağıda sadalanan dərmanların hər hansı birini və ya bir neçəsini əlavə edərək qarına çəkdikdən sonra tam təmizləmə edirlər. Bunlar bal, itxiyarının suyu və ya qatranlı südləyənin südü, skamoniya, yem qarğızı toxumu və inək ödüdür.

Quru təbiətli qızdırma zamanı şiş yaranarsa, təzə yağ isti suya qatıb çox hissəsini çanaq sümüyünün üst hissəsinə, qarın və böyürlərə çəklər ki, şiş tədricən çəkilir.

Cima tədbirinə gəldikdə, bunu bilmək lazımdır ki, cima təbii təmizləmə növüdür. Qarşılıqlı razılıqla, qədarında, zamanında, düzgün tərzdə icra olunan cima sağlamlığa dəlalət edir.

Yuxarıda sadalanan tərzdə cima olunmadıqda, xoşagəlməz hallar baş verə bilər, çünki damarlara yığılan məni mütləq dəf olunmalıdır.

Düzgün cima tərzində insana yüngüllük və sevinc hissi gətirir, pis fikirləri və şəhveti aradan qaldırır.

Ehtiyac yaranıdığı təqdirdə cima olunmazsa, bütün bədəndə istilik yaranar, məni xaric olunmadığı üçün isinər və onun buxarları beyinə çatıb ziyan verər, qara sövdə xəstəliyi, gözün tutulması, ürək döyüntüsü və başgicəllənmə kimi hallara səbəb ola bilər.

Bunu da bilmək lazımdır ki, məni qandan yaranır və o, bədəndə olan əvəzlənməz qandır.

Bu səbəbdən, insanlar adət etdiyindən çox cima etsələr, onların bədəni soyuyar və zəifləyər.

Cimada ifrata yol vermək olmaz. İfrat olunan məninin miqdarı cəmi 50 dirhəmə çatır. İnsandan alınan qan 200 dirhəmə qədər olur, lakin cimadan sonra yaranan zəiflik qanalmada əmələ gəlmir. Bu da məninin bədəndə çox dəyərli qan olduğuna dəlalət edir. Bir dəfə deyil, iki, üç və ya beş dəfə icra olunmuş cima məninin damarlardan tam boşalmasına və hədsiz zəifliyə gətirib çıxardır.

Bundan çox cima etmək isə qanaxmaya səbəb olar, belə ki, saf qan bədəndən xaric olar.

Bu insanlar uzun müddət yaxşı yeyib-içməlidirlər ki, yeni qan yarınsın və məni əmələ gəlsin.

Acqarına, sifraqdan, ishal və hamamdan sonra cima bədəni qurudur, təbii hərəkəti azaldır, göz qaralır və ayaqlar zəifləyir.

Bu səbəblərdən, ifrat dərəcədə sevinc, yuxuculluq və bu kimi hisslər, eyni zamanda, çoxlu qida qəbulundan sonra cima ziyandır. Belə ki, bu, oynaq ağrısı, sinirlərin süstlüyü, qəbizlik, tənənfəslik, titrəmə, şişkinlik yaradır.

Cima soyuq yerdə və ya yataqda edilərsə, bu zaman ağrı hiss olunarsa, bədəndən pis qoxu gələrsə, cimadan uzaq durmaq və bu halları aradan qaldırmaq lazımdır.

Bunu da bilmək lazımdır ki, soyuq və rütubətli, soyuq və quru məzachi insanlar zəif olur və bütün bu əlamətlər belə məzachi insanlara daha çox ziyan verir.

(Ardı gələn sayımızda)

Tərcümə edən:
Zemfira MƏMMƏDOVA

Константин Симонов

Жди меня

Жди меня, и я вернусь,
Только очень жди.
Жди, когда наводят грусть
Желтые дожди.
Жди, когда снега метут,
Жди, когда жара.
Жди, когда других не ждут,
Позабыв вчера.
Жди, когда из дальних мест
Писем не придет,
Жди, когда уж надоест
Всем, кто вместе ждет.
Жди меня, и я вернусь,
Не желай добра
Всем, кто знает наизусть,
Что забыть пора.
Пусть поверят сын и мать
В то, что нет меня,
Пусть друзья устанут ждать,
Сядут у огня,
Выпьют горькое вино.
На помин души...
Жди. И с ними заодно
Выпить не спиши.
Жди меня, и я вернусь,
Всем смертям назло.
Кто не ждал меня, тот пусть
Скажет: - Повезло,-
Не понять не ждавшим им,
Как среди огня
Ожиданием своим
Ты спасла меня.
Как я выжил будем знать
Только мы с тобой-
Просто ты умела ждать,
Как никто другой.

Konstantin Simonovun "Gözlə məni"

şeirinin Azərbaycan dilinə 5 tərcümə variantı

İsa İsmayilzadənin tərcüməsi

Gözlə, qayıdacağam,
Gözlə sən məni.
Solğun, qəmli yağışlar
Düyəndə pəncərəni-
Gözlə sən məni.
Qışda qarı küriyüb
Yağanda gözlə,
Yayda göydən od-alov
Yağanda gözlə.
Heç kəs gözləməyəndə-
Gözlə sən məni.
Məktublar gecikəndə
Gözlə sən məni.
Yollara boylanmaqdan
Adamlar bezikəndə-
Gözlə sən məni.
Gözlə qayıdacam,
Gözlə sən məni.
Gözlə, vecinə alma
Unutmağın məqamı
Çatdı deyəni.
Qoy oğlum da, anam da
Yoxluğuma inanıb,
Mənsizliyə alışsın-
Gözlə sən məni.
Qoy dostların yorulub
Yoxluğumla barışsın-
Gözlə sən məni.
Ocağın qırağında
Sağlığımıza içsinlər-
Xatırlasınlar.
Yoxluğuma içsinlər-
Xatırlasınlar.
Sən onlara qoşulma.
Atamın ocağına
Gözlə, gələm.
Ölümün acığına
Gözlə, gələm.
Kim məni gözləməirdi-
Desin - Bəxti gətirdi...
Təkcə gözləməyinlə
Neçə dəfə ölümdən
Qurtardın məni,
Yenidən bu dünyaya
Qayıtdın məni.
Gözlə, gözlə yənə də,
Gözlə sən bir az
Sənin tək gözləməyi
Heç kəs bacarmaz.

Əliqə Kurçaylının tərcüməsi

Gözlə məni, gələcəyəm,
Ancaq gözlə sən.
Gözlə, kədər yağan zaman
Qəmli üzündən.
Qar yağanda gözlə məni,
Gözlə, istidə.
Bəziləri unudaraq
Gözləməsə də...
Gözlə, uzaq yerdən məktub
Gəlməsə sənə,
Bəziləri yorusa da
Sən gözlə yənə...
Gözlə, sən məni, gələcəyəm,
Gözlə ürəkdən.
Desələr ki, yetər, unut...
Baxma, gözlə sən.
Amma, oğlum qoy inansın-
Artıq ölmüşəm,
Dostlar məni gözləməsin,
Gözlərində nəm.
Qoy içsinlər acı şərab,
Yad edib məni,
Tək sən gözlə.
Onlarla bir
İçmə badəni...
Gözlə məni, gələcəyəm
Bir aydın səhər.
Bəxti varmış- söyləsin qoy
Gözləməyinlər.
Gözləməyin nə bilir ki,
Odlardan belə
Xilas etdin həyatımı
Gözləməyinlə.
Mən sağ qaldım, səbəbisə,
Bax, budur, gerçək:
Sən bacardın gözləməyi,
Yalnız özün tək.

Xəlil Rza Ulutürkün tərcüməsi (1975)

Gözlə məni qayıdacağam.
Gözlə, ey nigar.
Gözlə, kədər gətirəndə
Soyuq yağışlar.
Gözlə məni, qar yağanda,
İsti düşəndə.
Gözlə, bezib özgələri
Gözləməyəndə.
Gözlə, məktub kəsildəndə
Səhra poçtundan.
Gözlə, tənqə gətirəndə
Hamını hicran.
Gözlə məni, qayıdacağam.
Baxma onlara-
Səbr etməyib, tab etməyib
Unudanlara.
Mən ölümün acığına
Dönəcəm, gülüm.
Dözməyənlər qoy dözməsin,
Döz, ömrüm-günüüm.
Onlar bilməz: neçin odda
Dönmədim külə.
Məni xilas eylədin sən
Gözləməyinlə.
Nə cür döndüm. Tək ikimiz
Bilərik bunu.
İnamla yol gözləməyin
Nə olduğunu.
Heç kəs, heç kəs sənin kimi,
Qolum-qanadım,
Gözləməyi bacarmadı;
Sənsə bacardın.

Ayaz Vəfalının tərcüməsi (1975)

Gözlə məni, gələcəyəm,
Gözlə məni yar;
Gözlə məni səpəndə qəm
Narın yağışlar.
Gözlə məni qışın qarı
Evlar yıxanda;
Gözlə məni başqaları
Dönük çıxanda.
Məktubundan əlini sən
Üzəndə gözlə;
Hamı... hamı gözləməkdən
Bezəndə gözlə.
Gözlə məni, nahaq yerə,
Gülüm, qəm yemə;
"Unudular..." deyənlərə
Xeyir diləmə.
Qoy inansın anam, oğlum
Dostların... amma
Ölümümə,
Qurban olum,
Tək sən inanma.
Görsən hamı şərab içir
Ruhum xoş olsun-
Gözlə, demə onlarla bir
"İçək nuş olsun!"
Gələcəyəm, gözlə tək;
Həyat var imiş!
Gözləməyin qoy desin ki,
"Bəxti var imiş!"
Gözləməyin bilməz ki sən
Odlardan belə
Məni necə hişz etmişən
Gözləməyinlə!..
Necə olub sağ qalmışam-
Bilməz ki onlar:
Sənin kimi səhər-axşam
Gözləyənim var!..

Səyavuş Məmmədzadənin tərcüməsi

Gözlə məni, gələcəyəm,
Gözlə, qış, bahar.
Gətirsə də qəm üstə qəm
Həzin yağışlar,
Gözlə isti havalarda,
Boranda, qarda;
Kimsə kimdən əl üzəndə,
Gözlə yənə də;
Uzaqlardan xəbər-ətər
Gəlməsə belə,
Cana gəlsə gözləyənlər,
Hər nəşə, gözlə.
Gözlə məni, gələcəyəm,
Uyma bir para
İnamı kəm, yaddaşı kəm
Unutqanlara.
Oğul, ana bəd gümana
Düçar olsa da,
Dost-tanışım yana-yana
Qahmar olsa da;
Badələri qaldıraraq
Rəhmət deyəndə,
Gözlə məni lal duraraq,
Tələsmə sən də.
Gözlə məni, qoy əcəlin
Əli qurusun,
Od-alovda gözləməyin
Məni qorusun.
Gözləməyin deyər: yəqin
Bəxti gətirdi.
Gözləməyin hardan bilsin,
Bu necə sirdi.
Özümüz bilərik nədən
Sağ qalmışam mən:
Gözləməkdə sənə heç kəs
Tay ola bilməz.

Valentin RASPUTIN
(Rusiya)

Dava uzandıqca uzanır, sonu görsən-mirdi. Ancaq Dimka ilə mən artıq qəti bilirdik ki, bizimkilər qalib gələcəklər. Elə ona görə də 1943-cü ilin 1 sentyabr günü biz daha cəbhəyə qaçması olmadıq, əynimizə tərtəmiz köynək geyib məktəbə yollandıq.

Yolda Dimka dedi:
- Qoy hələ birinci sinfi bitirək, onda bilinər. Biz Dimka ilə bir ayda doğulmuşduq, bir məhəllədə böyümüşdük, üstəlik də şərqli velosipedimiz vardı. Biz doğulan gün atalarımız yaxşıca vurublarmış, sonra da pul qoyub velosiped almışdılar ki, həmişə dost kimi yaşayaq. Hələ sözləşiblər ki, böyüyəndə bizə ortaqlı tütəng də alsınlar, di gəl, Dimka bir yaşa çatanda atası tutulmuşdu.

Məktəbimiz çox da balaca deyildi, ancaq otaqların hamısından istifadə olunmurdu. Bütün uşaqları iri bir sinif otağına doldurmuşdular. Pəncərə tərəfdən biz birincilər, ikinci cərgədə isə ikincilər otururdu. Üçüncü sıranın hamısını və dördüncü sıranın tən yarısını üçüncü sinfin uşaqları tutmuşdular. Lap arxadakı üç parta da dördüncülərin yeri idi. Dərslər hamısı birinci növbə keçirdi, sonra müəlliməmiz nahar eləyib, üç kilometr aralıdakı Petrovka kəndinə tələsirdi. Çünki petrovkaların müəllimi harasa getmişdi.

İlk dərs günü kənd sovetinin sədri Kostya dayı sinfimizə gəldi. Kostya dayı bir ayağını cəbhədə itirmişdi. Qoltuqağacını müəlliməyə verib, özü onun yerində oturdu.

- Ataları cəbhədə olanlar ayağa qalxsın!
Sinfin yarıdan çoxu qalxdı.
- Cəbhəçilərin uşaqları yaxşı oxumalıdır!
Müəllimə tələsik söhbətə qarışdı:
- Konstantin Petroviç, bütün uşaqlar yaxşı oxumalıdır!

- Elədir, ancaq cəbhəçilərin balaları gərək başqalarına nümunə olsunlar. Aydındır mı?
- Aydındır, - biz bir ağızdan qışqırdıq.
Bir az yazı-pozu öyrənmişdik ki, Kostya dayı yenə gəldi.

- Davada həlak olanların uşaqları ayağa qalxsın!
Səkkiz uşaq yerindən durdu. Kolka Afanasyev də əvvəlcə ayağa qalxdı, tez də karıxmış kimi yerində oturdu və gözlədi ki, görsün ona nə deyəcəklər: dursun, ya otursun? Kolkanın yerində düzü heç mən də neyləyəcəyimi bilməzdim; atası düz bir ildi ki, xəbərsiz-ətərsiz yoxa çıxmışdı. Kostya dayı uşaqlara baxıb:

- Əclaflar! - deyər qəfildən bağırırdı. - Vəhşilər! Cəlladlar! Gör kimlərimizi öldürdülər! Gül kimi balalarımızı yetim qoydular!

Biz daş kimi yerimizdə quruyub qalmışdıq. Kostya dayı isə hirsindən tir-tir əsirdi. Elə ona görə başqa heç nə deyər bilmədi, handan-hana özünü cəmləyib müəlliməyə sarı döndü:

- Bu uşaqları fərqləndirmək lazımdır. Qoy hamı görsün ki, onların ataları faşistlərlə mübarizədə həlak olub. Demək belə: onların partalarına bayraq sancın! Özü də qırmızı bayraq, sovet bayrağı!

Dərsdən sonra biz vaxtilə məktəbin girəcəyindən asılan və üzərində "YAŞASIN 1 MAY" sözləri yazılmış qırmızı şiləni şkafdan tapıb çıxartdıq, xırda-xırda bayraqlar kəsib düzəlttik. Başqası yox idi. Ümumiyyətlə, o vaxt çox şey çatışmırdı. Hətta dəftərimiz də. Dəftər əvəzinə qəzetdən istifadə edirdik, mürəkkəbi isə sobanın qurumundan düzəldirdik. Əlbəttə, hamısı davanın ucubundan idi və biz uşaqlar bunu başa düşürdük.

Səkkiz bayraq düzəldib, parçanın qalığını yerinə qoyduq. Bu, ataları cəbhədə vuruşanların payı idi.

Evə qayıdanbaş Dimka dedi:
- Əhsən Kostya dayıya!
- Dimka, - dedim, - bəs Kolka necə olsun?
- Nə bilim? Axı, onun atası itkin düşüb.
- Nolsun ki?
- Bəlkə, cəbhədən qaçıb?
- Nə danışırsan, Dimka? Qaçsaydı, evə gələrdi də! Evlərinə gəlməyibsə, demək qaçmayıb, davada həlak olub. Yəqin, öləndə onu görməyiblər.

Baş a düşürsən, Dimka? Kolkanın atası qəhrəmancasına ölməyib, adı əsgər kimi ölüb.

- Nə deyim?!
- Kolkaya da bayraq düzəltmək lazımdır. Elə bilirsən ona toxunmur?
- Nə deyirəm, gedək düzəldək.

Məktəbdə heç kəs yox idi; uşaqlar evə getmişdilər, müəllimə də Petrovkaya. Biz şiləni şkafdan çıxarıb daha bir paylıq kəsdik, bayraq düzəldib Kolkanın partasına bərkətdik. Ertəsi gün Kolka bayrağı görüb çaşdı, elə bildi partasını səhv salıb.
- Afanasyev, sənə kim icazə verir? - müəllimə bozardı.

Kolka yerindən dik atıldı:
- Mənim xəbərim yoxdu, mən...
- Bayrağı kim düzəldib?
Dimka ilə ikimiz ayağa qalxdıq.
- Niyə? Cavab verin!

- Kolkanın atası cəbhədən qaçmayıb, - dilim topuq vura-vura dedim. - Qaçsaydı, mütləq evə gələrdi, axı qaçması başqa yeri yoxdu. Kolka, düzəldirmiş atan evə gəlməyib?
- Yox gəlməyib! - Kolka da yerindən qalxdı. - Pioner vicdanıma and içirəm.

- Bəsdir, oturun!
Müəllimə ağır-ağır yerinə keçdi.
- Uşaqlar, pəncərələri açar mı?
- Açaq! - Hamımız xorla qışqırdıq.

Yaz gəlmişdi. İçəri dolan sərin mehdən bayraqlar sanki cana gəlib nəfəs almağa başladı. Sonra müəllimə pəncərələri bağladı ki, bəs dərsə başlayırıq. Onda məktəbdə zəng də yox idi: müəllimə içəri girəndə dərs başlanırdı, çıxanda - qurtarırdı.

Əlifba kitabımın yarısı ancaq qalmışdı. Dimkanın da bu kökdə idi: ikimizinkindən bir kitab çıxardı.

Birdən Dimka böyrümə dümsükləyib qapını göstərdi. Kiçik qardaşım Jenka idi, qapıda durub baxırdı. Məni görün kimi üstümə yeridi. Uşaqlar gülmüşdülər. Mən yerimdən sıçrayıb qışqırdım:

- Burda nə gəzirsən?! Haydı evə!
- Volodya, atamızı davada öldürüblər...
- Nə çərənləyirsən?
- Anam məktub alıb, oturub ağlayır.
Bayıra qaçdım. Arxadan Dimkanın səsinə eşitdim:

- Volodya, dayan, Volodya!
Evimiz adamla doluydu. Anamın hönkür-tüsünü eşidib geri döndüm. Qapıda Dimka ilə rastlaşdım, onun yanından ötürüb kəndin qırağına yollandım. Hələ məktəbdə oxumadığımız vaxtlar birgə qazıb yastıladığımız torpaq komacığının yanında ayaq saxladım. Dimka da çatıb böyrümdə oturdu.
- Ağlayacaqsan? - soruşdu, mənə dinmədim. - Adamın atası öləndə ağlamaq ayıb deyil!

- Nə xeyri var ki?
- Deyirlər adam yüngülləşir. Eh, hayıf Vasya dayıdan. Sən özünü ələ al, Dimka. Bax, mənim atam sağdır, amma nə fayda? Atasız kimiyyəm. Ondan da betərdir: lap xəcalət çəkirəm.
- Sən ki heç onun üzünü görməmişən.
- Anam tez-tez xatırlayır. Elə bilirsən atanın xalq düşməni olması yaxşı şeydir?! Lap bezmişəm.

- Bəlkə o yaxşı adam olub?
- Nolsun? Bəs ruslara qarşı vuruşsa?
Cavab vermədim. Bir az sonra soruşdum:
- Dimka, mənimlə məktəbə gedərsən?
- Gedək. Amma özünü ələ al.

Bayraq düzəldib partamıza taxdıq, sonra yanaşı oturub ona tamaşa elədik. Atamın olmadığını bir daha hiss etdim. Başa düşdüm ki, o artıq yoxdur. Heç vaxt da olmayacaq. Ağlamaq istəsəm də, göz yaşımı boğub ağlamadım. Di gəl, bir damcı yaş, necə oldusa, sürüşüb partanın üstünə düşdü. Tez qolumla sildim ki, Dimka görməsin, amma deyəsən görmüşdü.

- Məndən çəkinib eləmə, Volodya, sənə bədbəxtlik üz verib, zarafat deyil...
- Biz elə ikimiz də bədbəxtik, Dimka. Ancaq sən məni atmayacaqsan, eləmi?
- Bir buna bax! Gör nə fikirləşir! Mən heç səni ataram?!

Bir azdan evə döndük. Yavaş gedirdik, heç istəmərdim evə çatım. Dimka soruşdu:
- İstəyirsən sənənlə gedim?
- Hə.

Evdə sakitlik idi. Anam Jenkanı qucağına alıb elə çarpayıdaca yuxulamışdı, Dimkanın anası da böyründə oturmuşdu. Gəldiyimizi görün kimi Valya xala tez dedi:
- Gedin bizə, gedin bir şey yeyin, indi özüm də gəlirəm.

O gecəni Dimkagildə yatdım. Dimka ilə bir çarpayıda. Səhər də məktəbə birgə getdik.

Birinci sinfi bitirməyimizə ay yarım qalmışdı ki, davada zədə alan bir kapitan cəbhədən qayıtdı; deyəsən, müəllimənin nişanlısıydı, çünki ondan bir addım aralanmışdı. Hətta bir dəfə dərs vaxtı sinfə də gəldi. Müəllimə dördüncülərə tapşırıq verəndə, o bizə cəbhədə gördüklərindən danışdı. Birdən barmağını mənə tuşladı:

- Qoçaq, de görüm, sənin atanın rütbəsi nə idi?

Yerimdən sıçrayıb "serjant" dedim, ancaq "r" hərfini yaxşı tələffüz edə bilmədiyimdən söz ağzımdan "seljant" kimi çıxdı. Kapitan əlini əlinə vurub bərkədən güldü:

- Sən ki "er" hərfini deyər bilmərsən?! Yox, qoçaq, bu olmadı, səni cəbhəyə götürməzlər. Yerimdəcə qurudum. Düzdü, mən bu saat cəbhəyə hazırlaşmamışdım. Amma hazırlaşmamayaq ayrı, götürməzlər ayrı.

- Yox, götürməzlər! Bilirsən niyə? Qulaq as! Döyüşün uğuru nədədir? Hücumda, eləmi? Ay sağ ol! Bəs hücumun əsasını nə təşkil edir? Bax, tutaalım ki, əsgərləri ayağa qaldırmaq lazımdır, onda mən neyləyirəm? Əlbəttə ki, qalxıb düşmənin səmtinə baxıram və qışqırıram... hə, qoçaq, de görüm, mən nə qışqırıram?

Mən əlbəttə ki, "ura" dedim, amma bu dəfə də söz ağzımdan "ua" kimi çıxdı.

- Yox, qoçaq, yenə olmadı. "Ua" yox, "ua"nı çağa döş istəyəndə qışqırır. Mənsə öz əsgərlərimi döyüşə qaldıranda bax bu cür qışqırıram: ur-ra!

- Petya! Petya! - müəllimə onu dayandırmaq istədi.

- Ur-ra! - deyər kapitan çıxıra-çıxıra dəli kimi bizə baxırdı. - Hə, qoçaqlar, deyən görüm, mən belə qışqıranda sizin atalarınız, qardaşlarınız mənə necə cavab verir?

- Ur-ra! - deyər uşaqlar sevinclə yerlərindən qalxıb bir-birlərinə qarışdılar. Təkcə Dimka ilə ikimiz susmuşduq. Axırda kapitan bizə yaxınlaşdı:

- Bax, "ura"nı belə qışqırırlar. İndi bildin səni niyə cəbhəyə götürməzlər?

- Petya, bəsdir! - müəllimə bozardı.
- Daha gedirəm, yorulub əldən düşdüm, - deyər kapitan qarıya tərəf yönəldi. - Hə-ə, hücum başa çatdı, düşmənlər basıldı. Afərin, qoçaqlar!

Dərsdən sonra Dimka ilə birgə torpaq komacığımızın yanına gəldik. Dimka məni ovutmağa çalışdı.

- Sən ona fikir vermə...
- Səfehən biridir...
- Lap gic in yekəsidir!
- Qulaq as, Dimka, gəl elə bu dəqiqə gedib ona deyək ki, sən kapitan yox, gicsən, gicin lap yekəsisən.

- Yox, lazım deyil. Künsər, daha cəbhəyə getməz. Qoy gedib vuruşsun. Bəlkə bir-iki faşist öldürdü. Onsuz da dava qurtaranda gic olduğunu ona deyəcəklər.

- Bəlkə, demədilər?
- Yox bir! Dava qurtarandan sonra belə səfehələrin nazıyla oynayan kimdi?

- Bəs onları neyləyəcəklər?
- Zorla oxutduracaqlar! Sən heç bilirsən dava qurtaranda dünya necə olacaq?
- Necə?

- Davasız. Davasız yaşayacağıq...
...Bir neçə gündən sonra birinci sinfi başa vurduq. Dava isə qurtarmamışdı, hələ davam edirdi. 1944-cü ilin may ayı idi...

Çevirən: Mahir N. QARAYEV

Dimka ilə ikimiz

(hekayə)

O, dünya kinematografiyasının ulduzunun qızıdır. Onsuz dünya kinematografiyasını təsvir etmək qeyri-mümkündür. Hələ 1965-ci ildə aktyorluq sənətinə yenidən qədəm basan qızcağız yetmiş altı yaşlı atasından Milad məktubu alır. Bu məktub böyük bir epoxanın təmsilçisinin gülüş dolu həyatının, əslində, acı həqiqətlərlə dolu olmasından bəhs edir. Həmin böyük insan 76 yaşlı Çarli Çaplin idi.

"Qızım!

İndi gecədir, Milad gecəsidir. Sən məndən çox uzaqdasan, amma siluetin gözümün qarşısındadır. Sənin portretin buradadır, stolumun üstündə, ürəyimin başındadır. Bəs özün hardasan?

Sirli Parisdəsən, yoxsa Yeliseyin əsrarəngiz səhnəsində oynayırsan?

Gecənin sakitliyində hərdən sənin addım səslərini eşidirəm, parıldayan gözlərini görürəm.

Mən "Tatar xanın əsiri İran şahzadəsi" tamaşasında necə oynadığını bilirəm. Əgər ulduz olub səhnələrdə parlayacağınsa, alqışları səni sərxoş edəcəksə, verilən qızılgüllərin atırları başını gicəlləndirəcəksə, kənarə çəkil və məktubumu oxu, ürəyinin səsinə qulaq as.

Mən sənin atanam, Ceraldina! Mən - Çarliyəm, Çarli Çaplinəm! Bilirsənmi, neçə gecə beşiyinin kənarında oturub nağıllar oxumuşam. Gözlərim qapananda isə yuxunu qovurdum, deyirdim, bu mənim qızcağızımın arzularıdır.

Mən sənin arzularını görürdüm, Ceraldina, gələcəyini hiss edirdim. Mən səhnədə rəqs edən qızı görürdüm, səmada uçan mələyi görürdüm. İnsanların pıça-pıçlarını eşidirdim, onlar deyirdi ki, görürsünüz bu qızı? Bu qız qoca təlxəyin qızıdır. Xatırla ki, onun adı Çarli idi.

Bəli, mən Çarliyəm - qoca təlxək Çarli! Bu gün sənin oynamaq növbəndir! Mən cırıq şalvarda oynayırdım, amma sən, şahzadənin ipək paltarında rəqs edirsən. Bu rəqlər və alqışlar səni göylərə qaldıracaq. Uç, göylərə uç! Amma yerə dönməyi unutma! Sən adı insanlığın həyatını görməlisən, küçə rəqqaslarının soyuqdan donduqlarını, əzab çəkdiqlərini görməlisən. Mən onlar kimi idim, Ceraldina. Sən o səhrli gecələrdə danışdığım nağılların sədası altında yatarkən, dünyanın ən xoşbəxt adamıydım, səhracən gözümə yuxu getmirdi.

Mən sənin gözəl simana baxırdım, ürəyinin döyüntülərinə qulaq asırdım və özümə sual verirdim "Çarli, bu pişik nə zamansa səni tanıyaçaqmı?" Sən məni tanıırsan, Ceraldina. Sənə o uzaq keçmişdə çoxlu nağıllar danışmışam, amma heç zaman öz həyat hekayəmi danışmamışam.

Deyim ki, bu hekayə heç də digərlərindən maraqsız deyil. Bu hekayə səfil təlxəyin Londonun kasıb məhəllələrində oxumağından, oynamağından və dilənməyindən bəhs edir. Bax, bu mənim hekayəmdir, evsizliyin, aclığın nə olduğunu mən onda dərk etmişəm. Mənə ən çox təsir edən o təlxəyin dilənməsi idi. Okean qədər qüruru olan təlxək atılan qəpiklər altında əzilirdi. Bunlara baxmayaraq, mən sağam və bu keçmişdə qalıb.

Yaxşısı budur ki, gəl sənin haqqında danışaq. Sənin adından sonra mənim soyadım gəlir, Ceraldina Çaplin. Mən bu soyadla 40 ildən artıq insanları güldürmüşəm. Amma özüm onların güldüyündən qat-qat çox ağlamışam. Ceraldina, sən yaşadığın dünya təkcə rəqs və musiqidən ibarət deyil. Sən gecə böyük teatrlardan çıxıb evə qayıdanda, varlı pərəstişkarlarını unuda bilərsən, amma səni evə aparən sürücüdən mütləq onun həyat yoldaşının kefini soruşmağı unutma.

Əgər onun həyat yoldaşı hamilədirsə, yaxud pulları yoxdursa, onun cibinə pul qoy. Mən sənin xərclərinin ödənilməsinə görə, banka göstəriş vermişəm, amma hərdən metro və avtobusdan istifadə etməyi unutma. Hava yaxşı olanda piyada gəz, ətrafına fikir ver.

İnsanlara, xüsusilə kimsəsizlərə diqqət yetir. Mən ən azı gündə bir dəfə özümü onlara oxşadıram, onlara tay tuturam. Bəli, qızım, sən onlardan birsən!

Yaradıcılıq göylərə uçmaq üçün insana qanad vermədən əvvəl mütləq ayaqlarını qırır. Əgər bir gün tamaşaçıların üstün olduğunu hiss edərsənsə, həmin an səhnəni tərk elə.

Əvvəl, taksi ilə Parisin kənarına get, oraları çox gözəl tanıyıram. Orda sənin kimi oynayanları görə-cəksən. Hətta onların səndən də gözəl oynadıqlarını duyacaqsan. Sənin gözlərini kor edən səhnə projektorları orda olmayacaq. Unutma ki, o uşaqların projektorları ayın işığıdır. Diqqətlə bax, onlar səndən də gözəl oynayırlarmı? Qızım, bil ki, həmişə səndən daha gözəl rəqs edən tapılacaq! Mən öləcəyəm, amma sən yaşayacağınsan, istəyirəm, sən heç zaman kasıblıq görməyəsən.

Məktubla yanaşı sənə çek kitabçımı göndərirəm, pulu ehtiyacın olan qədər xərclə. Amma iki frank xərclədikdə unutma ki, üçüncüsü sənin deyil, o tanımadığına, ehtiyacı olana qismət olmalıdır. Sənə pul haqda ona görə danışmam ki, onların şeytani qüvvəsini his etmişəm. Mən sirkdə çox olmuşam, həmişə ip üstündə gəzənlər üçün çox narahatlıq keçirmişəm.

Bir gün brilyantın parıltısı sənin gözlərini kor edə bilər. Günün bir günü qarşına ağ atlı şahzadə çıxacaq, amma qəlbinə qızıl, pula və zinat əşyalarına satma. Unutma ki, ən böyük brilyantın sənin ürəyindir. Vaxt gələndə sevcəksən, onda həmin adama bütün qəlbinlə bağlan. Sevgi ilə bağlı anana demişəm ki, sənə özü danışsın, o bu barədə məndən daha çox bilir.

Sənin bədənin sadəcə ipək parçası ilə örtülüdür. Səhnə üçün soyunmaq da olar, amma oradan dənəndən sonra geyinməyinlə bərabər təmizliyini də qorumağı unutma. Mən qocayam, bəlkə sözlərim çox gülməli səslənə bilər, amma düşüncəyə görə, sənin çıpaq bədəninə, çıpaq ruhunu sevən adam yiyələndir. Gözlərimin yaşı yazdığım məktuba axa-axa inanmaq istəyirəm ki, bugünkü Milad gecəsi möcüzələr gecəsinə çevriləcək.

İstərdim ki, möcüzə baş versin, dediklərimi həqiqətən anlayasan. Çarli artıq qocalıb, Ceraldina. Gecə sənin əynindəki ağ ipək əlbisə matəm libasına çevriləcək ki, mənim qəbir üstümə gələsən. Kefini pozmaq istəmirəm, amma zamanla aynaya baxanda, sifət cizgilərimi öz çöhrəmdə görə-cəksən. Sənin damarlarında mənim qanım axır. Damarlarımda qan qurusa belə, qanım sənin damarlarına axmağa davam edəcək. İstərdim ki, öz atanı unutmayasan. Mən heç zaman mələk olmamışam, amma həmişə adı insan olmağa çalışmışam.

Öpürəm, Ceraldina,
Sənin Çarlin
1965-ci il".

Əziz yazıcı!

Stənforddakı ədəbiyyat kurslarına getməyimin üstündən uzun müddət keçməsinə baxmayaraq, o vaxt ki təcrübələrimi çox yaxşı xatırlayıram; gözlərim parlayırdı, oxumu da gözəl hekayə yazmağın gizli düsturunu öyrənmək üçün hazırlamışdım. Həmin illüziya çox qısa sürdü. Bizə deyilənə görə, yaxşı hekayə yazmaq üçün bircə yol vardı ki, o da yaxşı hekayə yazmaq idi. Hekayənin necə yazıldığını görməkdən əlavə, onun yaxşı hekayə olub-olmadığı ancaq yazıldıqdan sonra aydın ola bilər.

Dediklərinə görə, hekayə yazmaq ən çətin iş idi, buna sübut kimi də dünyada gözəl hekayələrin çox az olmasını misal çəkirdilər.

Bizə deyilən ilk qayda çox sadə idi: təsiredici hekayə yazıcıdan oxucuya nəse ötürməli, həmin ötürülən hekayənin mükəmməlliyinin göstəricisi olmalı idi. Bundan başqa bir qayda yox idi. Hekayə təsiredici olmaqla yanaşı, istənilən mövzuda, hər hansı texnika ilə qələmə alın və ya müəyyən mənaya malik ola bilər. Bu qaydanın ikinci dərəcəli şərti kimi, yazıcının nə demək istədiyini, yəni nə haqda söhbət açdığını bilmək tələb olunurdu. Nümunə kimi, hekayənin məzmununu bir cümləyə sığışdırmaq tapşırılırdı, bundan sonra onu, üç, altı və ya on min sözə qədər genişləndirməli idik.

Hekayə yazmağın gizli düsturu, gizli məzmunu budur. Bundan başqa üsul yox idi, biz yazıcılıq yolunda artıq tənhalığa qapılmışdıq. Çoxlu zəif hekayələr yazmağa başladığımız. Əgər kamilliyin bütün sirlərini kəşf etsəydik, onda zəhmətə verilən qiymətlər mənə həqiqəti göstərirdi. Həm də əgər ədalətsizcəsinə tənqid olunduğumu hiss etsəydik, illərlə redaktorların söylədikləri rəylər mənə yox, müəllimlərimə haqq qazandırardı. Məktəbdə yazdığım hekayələrə verilən aşağı qiymətlər öz əksini sonradan onların nəşriyyatlar tərəfindən yüz dəfələrlə rədd olunmasında da tapdı...

Bu, ədalətli deyildi. Yaxşı hekayə oxuyurdum, hətta onun necə yazıldığından baş çıxarırdım. Bəs niyə o cür hekayə yazmırdım? Bəlkə də iki hekayə biri-birinə oxşamadığına görə oxuduğum gözəl hekayə kimi sanballı bir şey yazmırdım.

Əgər hekayə yazmağın bir sirri varsa, mən həmin sirrin mövcudluğuna inansam belə, heç kəs bunu nasıldən-nəslə çatdıracaq nüsxə halına sala bilməz.

Düstur yalnız yazıcının vacib saydığı şeyləri oxucuya ötürmək ehtiyacında gizlədir. Əgər yazıcı belə bir duyğuya malikdirsə, fikirləşdiyini çatdırmağa yol tapar. Hekayəni yüksək səviyyəyə qaldıran mükəmməlliyi və ya hekayənin səviyyəsini aşağı salan səhvləri aşkara çıxarmağı bacarmalısınız. Əslində, pis hesab etdiyimiz hekayə təsiri olmayan hekayədir.

Yazandan sonra hekayəni qiymətləndirmək çox çətin deyil, lakin illər keçsə də, hər hansı bir hekayə yazmağa başlamaq məni ölüm fikri qədər qorxudur. "Qorxmuram" deyən yazıcı xoşbəxttir, amma o, ortabab yazıcı kimi qaldığını, yaxşı hekayə yazmaqdan çox uzaqda olduğunu bilmir.

Mənə verilən tövsiyələrin çox az qismini xatırlayıram. Həmin tövsiyələr həddən artıq həyəcanlı, inadkar, iyirmi yaşlı oğlan kimi gəncliyin coşqunluğunu hiss etdiyim, hamının yazıcı olmağa çalışdığına inandığım vaxtlarda verilmişdi.

Mənə dedilər: "Yaxşı hekayə yazmaq çox vaxt aparacaq və pulpara qazanmayacaqsan. Avropaya getmək sənin üçün daha yaxşı ola bilər".

"Niyə?" - soruşdum.

"Çünkü Avropada kasıblıq - bəxtsizlikdir, Amerikada isə bu ayıb şeydir. Kasıblığın ayrı-binə dözməyi bacarıb-bacarmayacağın barədə fikirləşirəm".

Bədbinliyə qapılmaq o qədər də uzun vaxt aparmadı. Onda hamı kasıb idi, bu da, çox da ayıblı şey deyildi. Həm də insanın kasıblığa dözüb-dözməyəcəyini bilmək olmaz. Lakin müəllimimin bu məsələdə haqlı olduğuna əminəm. Yazıcı olmağım, həqiqətən, çox uzun vaxt apardı. Bu proses hələ də davam edir, yazıcı kimi formalaşmaq isə heç vaxt asan ola bilməz.

Yazıcılığın heç də asan olmayacağını müəllimim də mənə demişdi.

**Hazırladı:
NƏRİMAN**

Con STEYNBƏK

Gənc yazıcıya məktub

Osmanlı İmperiyası. Bu çoxmillətli və çoxdilləli türk dövləti tarixin ən böyük imperiyalarından biri və bütün dünyada yaşayan türklərin qürur mənbəyidir. Dövlətin əsası 1299-cu ildə oğuzların Qayı boyundan olan Osman bəy tərəfindən qoyulub. Banisinin Osman oğulları Bəyliyi adlandırdığı dövlət sonralar nəhəng imperiyaya çevrilib – dünya tarixinə, siyasətinə böyük təsir göstərmiş. Üç qitəyə yayıldığı illərdə ən qüdrətli dövrünü yaşayan Osmanlı İmperiyası mahiyyətə əsaslı Səlcuqlar tərəfindən qoyulan Türkiyə dövlətinin ikinci mərhələsi hesab olunur. Osmanlı sultanlarının həyatına nəzər salmaqda məqsədimiz bir türk imperiyasının yaranışı, mövcudluğu, dünya gücünə çevrilməsi kimi tarixi məqamları bir daha göz önünə gətirməkdir.

Sultanlığa gedən yol

İkinci Osmanlı sultanı Orxan Qazi 1288-ci ildə Biləcikdə doğulmuşdu. Onun anası Şeyx Ədəbalının qızı Malhun Xatun idi. Hələ uşaq yaşlarından Şeyx Ədəbalı, Dursun Fəqih kimi alimlərdən dərslər alan Orxan Qazi yeniyetməlik dövründən başlayaraq Bizansla müharibələrdə ordu sıralarına qatılırdı. Ordu başçılığı və idarəçilik işlərində yaxından iştirak edən gələcək hökmdar hələ atasının sağlığında xalq arasında özünə rəğbət qazandırmışdı.

O, 1299-cu ildə Yarhisar valisinin qızı Holofira ilə evlənir. Bundan sonra Holofira Nilufər Xatun adını daşımağa başlayır. (Holofira Osmanlı xanədanının ilk əcnəbi gəlinidir.) Bu nikahdan sonralar Osmanlı sultanı olacaq Murad dünyaya gəlir.

1311-ci ildə Osman bəy 23 yaşlı oğlu Orxan Qaziyə Sultanönü və ətrafının idarəçiliyini verir. Orxan Qazi 1316-cı ildə Oynaş Hisarı adlanan yerdə Çavdarları məğlub edib onların başçısı Çavdaroğlunu əsir alır. Bu döyüşdən sonra Osman bəy oğluna Ağca Qoca, Qazi Abdurrahman, Qonur Alp və Kösə Misal kimi qazilərlə birlikdə Sakarya çayı ilə Qaradəniz arasındakı Bizans torpaqlarını fəth etməyi tapşırır. Qısa vaxt ərzində deyilən torpaqları ələ keçirən Orxan Qazi, atasının getmədi yaşlanması və tez-tez xəstələnməsindən sonra – 1320-ci ildə demək olar ki, bütün hakimiyyəti öz əlində cəmləşdirir.

Bizansla münasibətlər: Osmanlı yeni ərazilər fəth edir

Orxan Qazi 1329-cu ildə Bizans ordusunu Pelakanonda ağır məğlubiyyətə uğradıb, 1330-cu ildə İznik fəth edir. O, İznikin məmarlıq planını dəyişdirir, şəhəri islami əsərlərlə bəzəyir. Buradakı ən böyük kilsəni məscidə çevirir. 1337-ci ildə isə daha bir yunan şəhəri – İzmit fəth edilir. Bununla da, Qocaeli yarımadası bütünlüklə Osmanlı əlinə keçir. İzmitin fəthindən sonra Hərəkə, Yalova və Armudlu kimi ərazilər də Osmanlıya təslim olur.

Bizansın Anadolu və Asiyaya çıxışı olan İznik şəhərinin fəth edilməsi, Osmanlı Bəyliyinin güclü dövlət səviyyəsinə qalxması İmperator Andronikosu qorxuya salır. O dövrdə hakimiyyət uğrunda müharibələrdən əziyyət çəkən Bizans İmperiyası müharibəyə gücü çatmadığından barışıq üçün Orxan Qaziyə müraciət edir.

Orxan Qazi daha sonra 1341-1345-ci illərdə Balıkesir və Biga yarımadası da daxil olmaqla Qarasi bəyliyi bütünlüklə ələ keçirir. Bununla da, Osmanlı Mərmərənin güney sahillərinə yiyələnir.

1341-ci ildə III Andronikosun ölümü Bizansda yenidən çalxalanma yaradır. V İohan Palaiologosla birlikdə taxta çıxan İohan Kantakuzenos Orxan Qazidən kömək istəyir və qızı Teodoranı ona əvəz verir. Orxan Qazinin Teodoradan beş uşağı olur.

1352-ci ildə Kantakuzenos yenə Osmanlıdan kömək istəyir. Dime-toka döyüşündə serb və bulqarları məğlub edən Osmanlı əvəzində Kantakuzenosdan Gelibolu yarımadasındakı Çimbi qalasını alır. Ancaq Kantakuzenosun yeritdiyi ikiüzlü siyasət və Papanı türklərə qarşı xaç yürüşünə qızışdırmaq istəyi Orxan Qaziylə onun münasibətlərini gərginləşdirir, Osmanlı Kadıköyü və Mərmərə adalarını ilhaq eləyir.

Osmanlının böyük gücə çevrildiyini görən Bizans serb və bulqarlarla birləşməyə qərarına gəlir. Ancaq bu da Osmanlının böyüməsinin qarşısını ala bilmir, Rumeliyə yürüşə çıxan sərkərdə Süleyman Paşa Karesi torpaqlarındakı türkmənləri Rumeliyə yerləşdirməyə başlayır. Çorlunun fəthindən sonra isə Bizans Osmanlının Rumelidəki varlığını tamamilə qəbul etməli olur.

Bizans taxtındakı digər hökmdar Palaiologos, Orxan Qazinin Kantakuzenosla münasibətlərinin gərginləşməsindən yararlanıb, Osmanlıya yaxşı münasibətlər qurmağa başlayır. Sultanın dəniz quldurları tərəfindən qaçırılan oğlu Şahzadə Xəlil xilas edilməsində göstərdiyi köməklik onun saraydakı hörmətini daha da artırır.

1352-ci ildə VI Yannislə imperatorluğu bölüşdüüyü V Yannis arasında qarşıdurma baş verir. V Yannis serblərin köməyiylə Adrianopolun Ədirnə hakimi olan Matthaiosa hücumu keçərək şəhərə nəzarəti ələ keçirir. Konstantinopolda olan VI Yannis kömək üçün Orxan Qaziyə müraciət edir. Sultan oğlu Süleyman paşanın komandanlığıyla böyük bir ordu-nu VI Yannisə köməyə göndərir.

Ancaq bu hadisənin tamamilə başqa bir variantı da var. Deyilənə görə, 1354-cü ildə Trakiyada şiddətli zəlzələ baş verib. Bu hadisədən sonra Gelibolu şəhəri darmadağın olub, əhali şəhəri tərk edib. Süleyman paşa və ordusu Çanaqqala Dardanel boğazını keçərək özü ilə birlikdə gətirdiyi köçəri türkmənləri boş qalmış Geliboluda məskunlaşdırıb. Bir müddət sonra Gelibolu yenidən inşa olunub və əhalisi tamamilə türklərdən təşkil edilib. Bizans imperatoru rəsmən Süleyman Paşadan Geliboluya yerləşdirdiyi türklərlə birlikdə oranı tərk etməsini tələb edib, amma Süleyman Paşa bundan imtina edib. İmperator köç xərclərini ödəyəcəyini desə də, Süleyman paşa fikrini dəyişməyib. Bizans imperatoru Süleyman Paşadan Orxan Qaziyə şikayət edib. Orxan Qazi bu mövzuyla bağlı İzmitdə imperatorla görüşə biləcəyini deyib, lakin sonradan xəstə olduğunu bildirib və görüşə getməyib. Bizans tarixçiləri yazır ki, bunun fəlakət olduğunu anlayan imperator ümitsizliyə qarılıb.

Bu məsələ öz həllini tapmadan VI Yannis imperatorluğu bölüşdüüyü V Yannisə açıq mübarizəyə başlayır. O, V Yannisə məğlub edərək Tenedosa sürgünə yollayır, ancaq venesiyalıların köməyiylə oradan qaçan V Yannis Konstantinopola gələrək hakimiyyəti yenidən ələ keçirir. V Yannis VI Yannisə razılığa gəlir, onlar yenidən imperatorluq vəzifəsini bölüşdürürlər. Bundan sonra ağır stressə düşən VI Yannis 1354-cü ildə taxtdan öz istəyi ilə çəkilir və bir monastırda keşiş olur. Bütün bunlarsa Bizansı zəiflədir, onsuz da güclənən türk imperiyasının gücünə güc qatır...

Geliboluda möhkəmlənəndən sonra Osmanlı Trakiyada yerləşən Bizans şəhərlərini bir-bir zəbt etməyə başlayır. 1354-cü ildə Bolayr, Keşar, Rodoscuq (Təkirdağ) fəth edilir. Fəth edilən torpaqlara Anadoludan türklər köçürülür.

1356-cı ildə Osmanlı ordusu Çorluya qədər irəliləyir. Rumelidəki Osmanlı torpaqlarının bəylərbəyi olan Süleyman Paşa Çorlu ətrafında ov zamanı atdan yıxılıb ölür. Süleyman Paşanın ölümündən sonra Rumelidəki orduya Orxan Qazinin oğlu və taxtın vəliəhdi Murad bəy komandanlıq etməyə başlayır.

Orxan Qazinin ölümü

Orxan Qazi xalq tərəfindən çox sevilərmiş. O, elm adamlarına böyük sayğı göstərmiş. Öz mərhəmətiylə ad çıxaran hökmdar, tez-tez xalq arasına çıxar, onların şikayətlərini dinləyər, səbəbkarları cəzalandırmış. O, əsgərlərinə, sərkərdələrinə qarşı da çox ədalətli davranmış.

Dövlət Divanının təsis edilməsi, nizami ordunun qurulması, türklərin Ankara, Bursa, Rumeli və Mərmərəni ələ keçirməsi, ilk Osmanlı qanunnaməsinin hazırlanması, vəqf sisteminin tətbiqi, gümüş pulun dövriyyəyə buraxılması kimi tarixi hadisələr Orxan Qazinin hakimiyyət illərinə təsadüf edir.

Orxan Qazinin həyatı

Bir müddət sonra Kantakuzenos Balkanlarda Bizansla qarşı-qarşıya serb kralı Stefan Duşana qarşı Osmanlıdan kömək istəyir.

Sultan oğlu Süleyman Paşanın başçılıq etdiyi ordunu Selanikə göndərir və Duşanın Selaniki ələ keçirməsinin qarşısını alır.

Osmanlının dəstəyi ilə VI Yannis Adrianopol istiqamətində hərəkətə keçib şəhəri azad edir. Onlar bir neçə aydan sonra Meriç çayının sahilində bulqar-serb birləşmiş ordusunu məğlub edirlər.

Çimpe qalası – Avropaya pəncərə

1353-cü ildə Süleyman Paşa əsgərlərinin ailələrini və köçəri türkmənləri Çimpe qalasının ətrafına köçürməyə başlayır. Bu qala Osmanlının Avropada ilk dayaq nöqtəsi hesab edilir. Süleyman Paşanın qarşısını almaq üçün VI Yannis on min qızıl pul qarşılığında qalanı geri almaq istəyir və bunu müzakirə etmək üçün Orxan bəylə şəxsən görüşmək istəyir. Orxan bəy bu görüşdən imtina edir.

Osmanlı Bəyliyi necə dövlətə çevrildi?

Qarşından 9 May Qələbə Günü gəlir. Bu, 1941-1945-ci illər ərzində Böyük Vətən müharibəsinin odundan-alovundan qəhrəmanlıqla sağ çıxanların, arxa və ön cəbhədə fədakarlıqla çalışanların ən böyük qələbəsi və bayramı idi. Faşizm, nasizm müvəqqəti öz bayraqlarını endirmişdi... Amma bu gün də müharibələrin səngimədiyi bir çox coğrafi ərazilərdə silahlar susmur, insanların hələ də sülhə hava və su kimi ehtiyacı var...

İndi isə bir haşiyəyə çıxım. İkinci dünya müharibəsindən sonra generaldan tutmuş əsgərlərə qədər, Avropada döyüşdükləri ölkələrdən əldə etdikləri qənimətlərlə, hamı vətənə dönürdü. Lakin sərhəddən bir çox şeylərin keçirilməsi qanunla qadağan edilirdi. Qənimətinin bir hissəsi sərhəddə saxlanılan adı çəkilməyən general-polkovnik 1948-ci ildə Kremldə müharibənin qələbəsinə həsr edilmiş tədbirdə çıxış edir. Stalin onun çıxışını bəyənir. Çıxışdan sonra general-polkovnik cəsarətlənib Stalinə müraciətində bildirir ki, sərhəddə onun bəzi qənimətləri müsadirə olunub. Onları geri qaytarmaq üçün köməklik göstərməsinə xahiş edir. Stalin deyir ki, bu haqda raport yazmaq lazımdır. O, tələsik cibindən əvvəlcədən yazdığı raportu çıxarıb Stalinə verir. O, isə kağızın yuxarısında dərkənar qoyur: polkovnikə cındırı qaytarılın. Hərbi sevincək kağızı götürür. Kağızda hərbi rütbasının alçaldılmasını görüb deyir: "Yoldaş Stalin, düz yazılmayıb, mən general-polkovnikəm". "Xeyr, kağızda düz yazılıb, yoldaş polkovnik!" - deyər Stalin kəskin cavab verir. Müharibədə çətin qazanılan qələbədən də yüksək, ali nə ola bilərdi?! Müharibənin cəhənnəmindən keçən general-polkovnik cılız xahişi ilə rütbasında də kiçildi. Mitropolit Sergiy isə çətin şəraitdə, təqiblərə məruz qaldığı dövrdə Stalinə özü üçün heç nə xahiş etmir. Mitropolitin vətənpərvərliyini, müharibə üçün təmənnasız maddi yardımını, əlbəttə, Stalin yüksək qiymətləndirir.

İstər-istəməz İkinci Dünya müharibəsində sovet dövlətinin nasist Almaniyası üzərində qələbəsində Azərbaycan neftinin əvəzsiz rolu yada düşür. Gənc alim Yusif Məmmədaliyevin müharibə dövründə keyfiyyətli benzini icad etməsi düşmənlər üzərinə hücumu keçən qırıq təyyarələrin daha uzağa uzunmüddətli uçuşuna geniş şərait yaradıb. Bu da düşmənlər təyyarələrinin məhv edilməsində böyük əhəmiyyət kəsb etmişdi. Sovet İttifaqında 70% neft hasilatı Bakının üzərinə düşmüşdü. Bakı əsl duru yanacaq-neft bazası idi. Yuxarıda qeyd etdiyimiz rus general-polkovnikdən fərqli olaraq öz xidmətlərinə görə alimlərimiz və müharibədə qəhrəmanlıqla döyüşən oğullarımız əvəz gözləməyib. Müharibənin qələbəsi üçün torpağımızın qara qızıl qanı tonlarla axıdılıb?! Məncə, bu qəhrəmanlıq, fədakarlıq heç bir ölçüyə gəlməz!

İstərdim ki, İkinci Dünya müharibəsindən əvvəl 1940-cı ildə baş tutmayan bir mühüm tarixi məsələyə toxunaq, çünki bu, məhz Bakının nefti ilə bağlıdır. Fransa dövləti İngiltərənin Nazirlər Kabineti ilə Qafqaza hücumla bağlı razılığa gəlirlər. Fransız generalı Berjero açıq-aydın yazır ki, hücum Yaxın Şərqi ərazisi kimi Bakıdan başlanacaq.

Qərribə o idi ki, güclü hərbi potensialı olmayan Fransa dövləti ingilislərin köməkliliyi ilə Bakını zəbt etmək niyyətində idi. 1940-cı ilin may ayına qədər torpağımıza daxil olmaq üçün geniş hazırlıq işləri gedirdi. Plana əsasən Bakı 15 günə, Qroznı 12 günə, Batumi isə təxminən 1 günə dağıdılmalı idi. Əlbəttə, bu plan baş tutsaydı, yəqin ki, dünya xəritəsində fərqli dəyişikliklər baş verəcəkdi. İlk öncə sovet dövləti Bakı neftindən məhrum olacaqdı. Belə bir vəziyyətdə müharibənin sonunda kimin xeyrinə bitəcəyi məlumdur. Lakin Hitlerin Fransaya hücumu bütün planları alt-üst edir.

Alim uzun illər macar xalqının qədim kökünü, mənşəyini tədqiq etmişdir. Berzin alimin əsasən, macarlarla türk dillərinin linqvistik cəhətdən qohum dil olduğunu və bunu Şərqi Türküstandakı (Sintzyan) uyğurlarla əlaqələndirdiyini bildirir. Macar, fin, türk, həmçinin monqol, mançur dillərinin ural-altay dillər qrupuna - turan dilləri ailəsinə şamil edir.

1909-cu ildə Türkiyədə panturan cəmiyyəti yaranır. 1910-cu ildə Macar -Turan cəmiyyəti, 1920-ci ildə isə Macarıstanın Turan İttifaqı yaradılır. Bir çox alimlərin fikrincə, yapon, koreya dilləri də Turan qrupuna aiddir.

Fantast yazıçı olmaq yaxşıdır, amma tarixi faktlar yazılarda orda fantaziya yer olmamalıdır. Yafəs türk soyunun atasıdır. Yazıçı görür ki, ermənilərin dəyirmanına su tökür. Çünki ermənilər Nuh peyğəmbəri erməniləşdirib, onu öz ulu babası elan edib. Bununla da qədim xalq olduğunu dünyaya bəyan etmək istəyir. Bunu hamı bilir ki, Nuh peyğəmbər Adəm peyğəmbərdən sonra bəşəriyyətin ikinci atasıdır. Onu özəlləşdirmək cəhdi necə deyərlər, köhnə bazara təzə nırx çıxartmağa bənzəyir. Ermənilər öz yalanlarına o qədər inanırlar ki, "Nuhun gəmisini" adlı qəzet də nəşr edirlər.

Təəssüf ki, dünyada müharibələr meşə yağınları kimi bir yerdə başlayıb ətraf mühitə yayılmaqda davam edir. Onu "söndürmək" adı ilə yağınlığın üstünə "neft" tökürlər. Əgər ərazisində müharibə gedən ölkənin öz nefti varsa, orda neft borularından insan qanı da axacaq. Deyilənə görə, keçən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq, hərbi münaqişələrdə 40 milyondan çox insan məhv olub.

Bu yaxınlarda Macarıstanın paytaxtında Hun imperiyasının başçısı Atillaya məxsus sərdabə aşkar edilib. Sərdabədə çoxlu sayda at skeletləri, qədim silahlar, hunlara aid əşyalar tapılıb. Alimlər macarların hunlarla eyni kökə malik olduğunu sübut edirlər.

Bakı neftinin tarixi missiyası

Beləliklə, Bakı nefti Sovet dövlətinin müharibədə qələbə çalması müstəsna rol oynayır. Neft deyəndə, ilk növbədə onu hasil edən, fədakar neftçilərimizin əməyi xüsusi qeyd edilməlidir. Onlar arxa cəbhənin əsl qəhrəmanları idilər...

İkinci Dünya müharibəsi ilə bağlı maraqlı hadisələrdən biri 1940-cı ildə 40m "Turan" macar tankının yaradılması idi. 1944-45-ci illərdə "Turan" tankı müharibədə döyüşlərdə iştirak etmişdi. Niyə tank məhz "Turan" adlanırdı?

Bu fikrə aydınlıq gətirmək üçün tarixə müraciət edək. Aleksandr Berzin Amerikada doğulub təhsil almış tibetoloq, Dalay-lamanın tərcüməçisi olub. Uzun illər Hindistanda yaşamış, alim kimi fəaliyyət göstərmişdir. Onun turançılıqla bağlı yazısı diqqətimi cəlb etdi. Əslində yazı "Nasistlərin Şambala və Tibetlə əlaqəsi" adlanır. Orada Hitlerin Tibetə olan marağı, Yaponiya ilə münasibətləri və bir çox aktual tədqiqatlar öz əksini tapıb. O, Turançılıqla bağlı macar alimi Aleksandr Ksomo de Korosu (1784-1842) oxuculara təqdim edir.

Təsədüfi deyil ki, 1921-ci ildə Yaponiyada Turan Milli İttifaqının təməli qoyulur, 1930-cu illərdən isə Yapon-Turan cəmiyyəti fəaliyyət göstərir. İndi aydın olur ki, macarların "Turan" tankı niyə müharibədə öz gücünü sınaq istəyib.

Fantast yazıçı Ayzek Azimov isə "İrqlər və xalqlar" yazısında qeyd edir: "Məsələn, semit dillərinə aramı və ivrit dilləri daxildir. Bu dilləri ona görə semit adlandırdılar ki, çünki bu dildən danışanlar Bibliyada təsvir edilən Nuhun böyük oğlu Simdən əmələ gəlmişdir. Həmçinin belə bir xamit dillər qrupu da var, kopt dilini daxil etməklə, bu Nuhun ikinci oğlunun adından-Xamdan yaranmışdır... Avropada digər dillər qrupunda danışanlar fin-uyğurlardır. Ona macar və fin dilləri daxildir. Güman edilir ki, onlar türk dilinə yaxın və bağlıdırlar..."

Qərribə deyilmi, Nuh peyğəmbərin 3 oğlu olduğu halda Ayzek Azimov onu azaldıb. Nuhun iki oğlundan törənən dilləri qürurla qeyd etsə də, nədənsə Yasəfi qeyd etməyə əli gəlməyib.

İlariyon Smerdisin 1881-ci ildə qələmə aldığı "Surb Ovanes monastırından məktub" yazısı ilə tanışlıqdan sonra bu xalqın xəstə təxəyyülünə təəssüf edirsən. İnsan nə qədər özünü inandırır ki, dünyanın mədəniyyət tarixinin beşiyi məhz necə deyərlər, Arminiyaadır. Onun xalqı da bu beşiyin övladlarıdır.

Növbəti yazıda "Surb Ovanes monastırından məktub"u sizə təqdim etmək istəyirəm, inanıram ki, oxucu marağına səbəb olacaq.

Amerikalı politoloq Styuart Kaufmanın siyasi fikirləri tarixi baxımdan ədalətli və maraqlıdır, xüsusilə, erməni siyasətinin ifşası ilə bağlı. Onun "Müasir nifrət-etnik müharibənin siyasi simvoludur" yazısından: "Əgər siz erməni tarixini oxusanız, elə düşünə bilərsiniz ki, yüz illərdir türklər, ancaq erməniləri məhv etməklə məşğul olub. Bu mif türkdilli azərbaycanlılara qarşı törətdikləri zorakılığa haqq qazandırmaq üçündür. Tarix dərslərinin metodlarını dəyişmək lazımdır, onlar düşmənlər haqda miflərin yaranmasına köməklik göstərməməlidir."

2012-ci ildə Macarıstanın Buqas bölgəsində Macar Turan Cəmiyyətinin təşkilatçılığı ilə IV hun-türk qurultayı keçirilib. Burada dünyanın üç qitəsindən 22 türk xalqının nümayəndəsi iştirak edib.

Azərbaycanın Macarıstandakı səfiri Vilayət Quliyev "Macarıstanda turançılıq" məqaləsinə müraciət edək: "Macarlar digər Avropa xalqlarından fərqli mənşəyə, fərqli mədəniyyətə və mentalitətə malik olduqlarını, "köhnə qitədə" yeni tarix yaşadıqlarını nəzərə çarpdırmağa çalışırlar...Təxminən 150 illik tarixə malik macar turançılığı müasir dövrdə öz mövqelərini bərpa etmək, ötən əsrin əvvəllərində olduğu kimi yenidən macar xalqı arasında populyarlıq qazanmaq uğrunda mübarizə aparır. Artıq bu istiqamətdə müəyyən uğurların əldə edildiyini söyləmək mümkündür."

İnanıraq ki, XIX-XX əsrlərdə turançılıq ideyaları uğrunda mübarizə aparmış türk övladlarının ruhu şad olacaq.

Zöhrə ƏSGƏROVA

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu heç də o anlama gəlməz ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcəvən arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünyə-nə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözü-lə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz minlərlə mü-rəkkəb sualın sadə cavabını tapacaq-sınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatın-dan çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımı-zın dünyagörüşünü genişləndir-mək, onları həmişə diqqət mə-r-kəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Rütubət nədir?

İçində buz kimi su olan qrafini stolun üstünə qoysaq, nə baş verər? Qrafın çöldən tərləyəcək. Bəs bu su hardan əmələ gəldi? Havadan...

Məsələn burasındadır ki, havada daim su buxarı şəklində rütubət olur. İçində buz kimi su olan qrafinin tərləməsinə səbəb həmin buxarın soyuyub kondensata çevrilməsidir – buxar kondensata çevrilərək narın damcılar şəklində görünür. Havada isə su buxarı görünməz olur. "Rütubət" termini havada su buxarının olması deməkdir. Buxar hər yerdə, hətta nəhəng səhralarda da var.

Deməli, rütubət daimi olan bir şeydir və fərq onun yalnız miqdarındadır. Rütubəti ifadə etmək üçün çox üsul və cəmi iki termin var – "mütləq rütubət" və "nisbi rütubət". Gəlin görək, onların mənası nədir.

"Mütləq rütubət" bir hava vahidində olan su buxarının miqdarıdır, daha doğrusu havanın bir kubmetrində olan su hissəciklərinin qədərdir. Lakin bu göstərici əməli olaraq bizə heç nə vermir. Siz əgər müəyyən bir şəraitdə özünü necə hiss edəcəyinizi bilmək istəyirsinizsə, "bir kubmetrə dörd vahid" anlayışından havanın quru, yoxsa rütubətli olmasını başa düşə bilməyəcəksiniz. Bədəninizdən nə qədər rütubət havaya uçursa, siz özünüzü bir o qədər yaxşı hiss edirsiniz. Havanın buxarlanma intensivliyi temperaturdan asılıdır, mütləq rütubət isə havanın bu xarakteristikası barədə bir şey demir.

Nisbi rütubət faizlərlə ölçülür. 100 faiz nisbi rütubət havanın su buxarıyla tam doyması deməkdir. Temperatur nə qədər yüksək olsa, buxarlanma çoxalır və havada su buxarının miqdarı da bir o qədər artıq olur. Beləliklə, isti gündə nisbi rütubətin 90% olması o deməkdir ki, havada böyük miqdarda rütubət var və belə bir gündə siz özünüzü təbii ki, yaxşı hiss etməyəcəksiniz.

Şeh nədir?

Bəlkə də elə bilirsiniz ki, şəh təbiətin çox bəsit bir hadisəsidir və onun izahını asanlıqla vermək olar. Amma nə qədər qəribə olsa da, insanlar şəhin nə olduğunu uzun zaman anlaya bilmirdilər. Təsədüfi deyil ki, bu təbiət hadisəsi barədə xeyli kitab yazılıb.

Aristotel zamanından 18-ci əsrdək belə hesab edirdilər ki, şəh də yağış kimi göydən yağır. Amma əslində, şəh "yağmır". Hamının yaxşı tanıdığı, yarpaqlarda, otlarda gördüyümüz şəh heç də şəh deyil! Görürsünüz, bizim sadə saydığımız bir şey əslində nə qədər çətin rəvadır?

Şəhin nə olduğunu başa düşmək üçün bizi əhatə edən hava barədə bəzi şeyləri bilməliyik. Havada müəyyən qədər rütubət olur. İsti havadakı rütubət soyuq havada olandan daha çoxdur. Hava soyuq səthlə təmasa girəndə, onun bir hissəsi kondensə olunur və içindəki rütubət həmin səth üzərində qalır. Bax, şəh budur.

Belə sərin səthin temperaturu müəyyən göstəricidən aşağı olmalıdır. Bu göstərici "şəh nöqtəsi" adlanır. Məsələn, əgər metal qaba, yaxud stəkana su töksək, heç də vacib deyil ki, qabın üzərində şəh əmələ gəlsin. Əgər suya buz əlavə etsək, şəh o dəqiqə deyil, qabın səthi müəyyən temperaturadək soyuyanda əmələ gələcək.

Bəs şəh təbiətdə necə yaranır? Bunun üçün gərəkdir ki, ilıq və rütubətli hava soyuq səthlə təmasa girsin. Şəh yerdə, yaxud cığırlarda əmələ gəlmir, çünki onlar günəşin istisini uzun müddət özündə saxlayır. Lakin ot, yaxud başqa soyumuş bitkilərin üzərində şəh yaranır.

Onda bəs niyə deyirik ki, bitkilərin üzərindəki damlalar şəh deyil? Çünki bitkilərin üzərində yalnız səhər tezdən gördüyümüz az miqdarda rütubətə şəh demək olar. Rütubətin daha əhəmiyyətli hissəsi (bəzən isə elə hamısı) bitkinin özü tərəfindən ifraz olunur.

"Hər suala

Rütubət çölə yarpaqların məsamələlərindən çıxır. Bu, yarpaqların torpaqdakı su ilə təmin edilməsində vacib olan, "irriqasiya" adlanan prosesin davamıdır. Bu proses gündüz, yarpağı günəşin istisindən qorumaq üçün başlanır və gecə də davam edir.

Yer kürəsinin bəzi guşələrinə o qədər şəh düşür ki, onu, hətta heyvanları suvarmaq üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi qablara toplayırlar!

Səhrada niyə su yoxdur?

Səhra nədir? Səhra elə bir yerdir ki, orada həyatın yalnız xüsusi formaları mövcud ola bilər. Bütün səhralarda su qıtlığı hiss olunur. Bu o deməkdir ki, orada mövcud olan həyat formaları mütləq susuz keçinməyə uyğunlaşmalıdırlar.

Yağıntının miqdarı regiondakı bitki örtüyünün həcmi və növlərini müəyyənləşdirir. Meşələr adətən, yağıntının kifayət qədər olduğu yerlərdə yayılır. Ot örtüyü yağıntı az olan yerlər üçün xarakterikdir. Yağıntı lap az olan yerlərdə isə yalnız səhralar üçün səciyyəvi olan ayrı-ayrı bitki növləri bitə bilər.

Afrika Səhrası kimi ekvator nahiyəsinə yaxın olan isti səhralarda yerə enən hava isinin və rütubətdən dərhal azad olur. Bu yerlərin torpağı okeanın yaxınlığında olmasına baxmayaraq, çox qurudur. Bunu Afrikanın şimal-qərbi və Avstraliyanın qərbi barədə də söyləmək olar.

Ekvatorun xeyli aralıdakı səhralar isə okeandan və onun rütubətli küləklərindən uzaqlarda olduğuna görə; küləklərin qarşısını səhra ilə dənizlərin arasında-

kı dağların kəsdiyinə görə əmələ gəlib. Belə dağ silsilələri yağışları dəniz tərəfə baxan yamaclarında saxlayır, onların əks tərəfdəki yamacları isə quraqlıq olur.

Bu hadisəni "yağış çəpəri" effekti adlandırırlar. Mərkəzi Asiya səhraları üçün yağış çəpəri rolunu Himalay dağları və Tibet yaylası oynayır.

Səhralar görünüş cəhətdən də bir-birindən çox fərqlənir. Qumun bol olduğu yerlərdə küləklər qum təpələri yaradır. Bu, ayrıca qum səhraları da ola bilər. Qayalı səhralar isə əsasən, qaya suxurlarından, fantastik uçurumlar, təpələr əmələ gətirən qayalardan, nahamvar düzənliklərdən ibarət olur. Başqa səhralar, məsələn, Birləşmiş Ştatların cənub-qərbində olanlar bəhrəsiz qayalar və susuz düzənlikləriylə səciyyəvidir. Küləklər ən kiçik torpaq sahələrini belə eroziyaya uğradır və yerin üzündə qalan daşlar, çınqıllar elə görünür ki, sanki kimsə onları səhraya bilərəkdən döşəyib.

Səhraların əksəriyyətində cürbəcür bitki və heyvanlar olur. Səhralıqda bitən bitkilər buxarlanmanı azaltmaqdan ötrü yarpaqlardan tamamilə azad olur. Onlarda heyvanları qovmaq üçün tikanlar əmələ gəlir. Bu yerlərdə yaşayan heyvanlar isə susuz uzun müddət keçinə bilir və özünə gərək olan rütubəti ya bitkilərdən, ya da elə şəhdən alır.

Dəmir niyə paslanır?

Əgər dəmirdən olan bir əşyanı bir neçə günlük rütubətli, sulu yerdə qoysaq, o elə pas atacaq, sanki üzərinə qırmızıya çalan rəng çəkiblər.

Pas nədir? Niyə o polad, dəmir əşyalar üzərində əmələ gəlir?

Pas dəmir oksididir. O, suda həll olmuş oksigenlə təmasa gərərkən dəmirin "yanmasıdır".

Bu o deməkdir ki, əgər havada rütubət, su olmasa, suda həll olmuş oksigen də olmaz və pas əmələ gəlməz.

Əgər yağış damlası dəmir səth üzərinə düşürsə, bu damla çox qısa bir zaman ərzində şəffaf qalır. İslanmış dəmir və sudakı oksigen bir-birinə təsir edir və oksidləşmə baş verir, yəni həmin damlanın içində pas əmələ gəlir. Su qırmızıya çalmağa başlayır və pas suyuna içində xırda zərrəciklər şəklində üzür. Su buxarlananda isə yerində quru pas qalır. Pas təbəqəsi həmin yerdə dəmirin üstünü tam örtür.

Əgər dəmir səth üzərində pas əmələ gəlibsə, o, quru havada belə böyüyəcək. Ona görə belə olur ki, məsaməli pas ləkəsi havada olan rütubəti canına çəkir. Ona görə də pas əmələ gəlməsinin qarşısını qabaqcadan almaq, yaranandan sonra onunla mübarizə aparmaqdan asandır. Paslanmanın qarşısını almaq problemi çox mühümdür, çünki dəmir və polad məmulatlar uzun ömürlü olmalıdır. Bəzən onları bu məqsədlə ya rəngləyir, ya da plastik təbəqə ilə örtürlər. Bəs, müvəqqəti olaraq işləməyən hərbi gəmiləri pasdan qorumaq üçün nə etməliyik? Bu problemi rütubəti udan xüsusi qurğular vasitəsilə həll edə bilərlər. Belə mexanizmlər rütubətli havanı quru ilə əvəz edirlər. Belə şəraitdə heç pas da əmələ gələ bilməz!

Qaz nədir?

Çox əsrlər qabaq Yunanistanın Delfi nahiyəsində bir çoban fikir verib ki, torpaqdan çıxan nədirsə, qoyunların öz davranışını dəyişməsinə, insanların məst olmasına, danışq qabiliyyətini itirməsinə səbəb olur. Yunanlar elə fikirləşirlər ki, bu ilahilərdən hansınsa ruhudur və həmin yerdə bir məbəd tikirlər. Həmin o "ruh" əslində, yerdən çıxan qazlar imiş.

Bu gün qazların üç tipi bəllidir: təbii qaz, daş kömür qazı və su qazı. Qaz yataqları dünyanın çox yerində var. Qaz yer qabığının deformasiyası nəticəsində əmələ gələn yeraltı anbarlarda cəmləşir. Uzun qaz boruları onu təzyiqlə altından minlərlə kilometr daşıya-raq şəhərlərə çatdırır ki, orada qaz metallurgiya zavodlarında və elektrik stansiyalarında istifadə olunur.

Daş kömür qazını böyük vakuum qurğularında qızdıraraq xırdalanan kömürdən əldə edirlər. İstilik müəyyən həddə çatanda kömür əriməyə başlayır və ondan qaz xaric olur ki, həmin qazı da borularla nəql edirlər.

Hazırda qazdan praktiki olaraq işıqlandırma üçün istifadə etmirlər. Alınan qazın 80 faizi yemək hazırlanarkən, mənzilləri və sənaye müəssisələrini qızdırarkən işlənilir. Qaz təmiz yanacaqlara aiddir deyə, ondan çox geniş istifadə olunur. Onu idarə etmək, nəql etmək çox asandır. Onu anbarda saxlamaq elə bir xərc tələb etmir, qaz işləndikdən sonra qalan tullantıları da asanca məhv etmək olur.

İndi biz qəhvə dənəsi qızardanda, yemək hazırlayanda, çörək bişirəndə qazdan istifadə edirik. Hətta qaz yanacağıyla çalışan soyuducu qurğular belə var. Müasir camaşırxanalarda buxar əldə etmək üçün də qazdan istifadə olunur. Qaz yanacağından istifadə şəhərlərdə havanın nisbi təmizliyini təmin etmək üçün münasib üsullardandır.

Duman nədir?

Duman yer səthindəki bulud- durlar. Dumanla göydəki bulud arasında heç bir fərq yoxdur. Bulud yerə, yaxud dənizə yaxın olanda, biz ona "duman" deyirik.

Yer üzünün ən dumanlı nahiyəsi Nyüfaundləndin (Kanada) Atlantik sahilləridir. Orada duman, rütubətli və ilıq hava Qütb dairəsindən cənuba axan soyuq sular üzərindən keçərkən əmələ gəlir. Suyun soyuğu havanın rütubətini xırda su damcılarna kondensə edir. Bu damcılardan ölçüsü yağış əmələ gəlməsi üçün kifayət etmir deyə, onlar havada duman şəklində qalırlar.

San-Fransisko nahiyəsindəki dumanlar isə tamam başqa cür əmələ gəlir. Burada sərin səhər mehi ilıq qumsallıqlara tərəf əsir və əgər həmin ərəfədə yağış qumları isladılbsa, buxarlanan rütubətdən sıx duman qatı yaranır.

Çox vaxt duman buludlardan daha sıx olur. Ona görə belədir ki, duman zərrəcikləri buludunkundan daha xırdadır.

Saysız-hesabsız xırda damcılar bulud əmələ gətirən və sayca daha az olan iri damcılara nisbətən işığı daha çox udur. Odur ki, duman bizə buluddan daha sıx görünür.

Tüstü nədir?

Tüstü ayrı-ayrı yanacaqların tam yanmamasının nəticəsidir. Bu o deməkdir ki, əgər yanacaq tam yansaydı, tüstü heç olmazdı.

Yanacaqların çoxu karbondan, hidrogendən, azotdan, kiçik miqdarda kükürddən və mineral küldən ibarətdir. Əgər bütün bunlar birdən və tam yansaydı, yanma prosesinin qalıqları karbon iki oksid, su buxarı və sərbəst azotdan ibarət olardı ki, bütün bu maddələr tam ziyanlıdır. Yanacağın tərkibində kükürd varsa, yanmadan əhəmiyyətsiz dərəcədə kükürd oksidi də əmələ gəlir. O, hava və rütubətli təmasa girəndə, metalları korroziyaya uğradan turşu yaranır.

Yanacağın tam yanması üçün yüksək temperaturda oksidləşmə təmin olunsun deyə, kifayət qədər oksigen olmalıdır. Bunu xüsusilə də bərk yanacaqdan istifadə zamanı təmin etmək çətindir və nəticədə tüstü əmələ gəlir.

Daş kömürün növləri olan ant-rasit və koks tüstüsüz yanır, çünki onların tərkibində uçan maddələr yoxdur.

Bitumlu kömürlər aşağı temperaturda parçalanır və bu zaman ondan qaz və qatran ayrılır. Bu maddələr toz və küllə birləşəndə isə tüstü əmələ gəlir.

İstənilən şəhər havası sərt hissəciklərlə dolu olur, amma bunu tüstü saymaq düz deyil. Tüstünün tərkibində toz, bitki zərrəcikləri, başqa maddələr ola bilər. Onlar cazibə gücü sayəsində tədricən aşağı enir. Kiçik şəhərlərdə və şəhər ətraflarında hər il ərazinin kvadratmetrinə belə hissəciklərdən ibarət 70-90 ton arasında toz çökür. İri şəhərlərdə isə bu göstərici 10 dəfə artıq da ola bilər!

Tüstünün böyük ziyanları var. O sağlamlığa, tikililərə, bitki aləminə zərərdir. Böyük şəhərlərdə tüstü günəş şüasının, xüsusilə də insan sağlamlığı üçün vacib olan ultra-bənövşəyi şüaların keçməsinə mane olur.

Əgər külək tüstünü qovmasaydı, şəhərlər bütün günü duman içində olardı. Tüstü dumanlarına tez-tez rast gəlinən yerlərdə ağ ciyər və ürək xəstəliklərindən ölüm halları çoxalır.

Tüstü bitki örtüyü üçün xüsusilə təhlükəlidir. O, bitkilərin "nəfəs almasına" mane olur və onları günəş şüalarından məhrum edir. Bəzən isə tüstünün tərkibindəki turşular bitkiləri sadəcə məhv edir!

Müasir zamanda bir çox şəhərlərdə tüstü və onun zərərli təsirləriylə çox aktiv mübarizə aparılır.

His nədir?

İngiltərədə tüstü ilə, xüsusilə də məişət ocaqxanalarının, fabriklərin borularından çıxan tüstü ilə mübarizəyə böyük diqqət ayrılır. Bəzi nahiyələrdə kömürlə işləyən ocaqxanaları, hətta qadağan da ediblər.

Bir sıra şəhərlərdə atmosfərə buraxılan müxtəlif sənaye qazlarının qarışığı elə bir duman əmələ gətirir ki, onun adına tüstü, his dumanı deyirlər. O, ağ ciyərlərə düşəndə öskürək yaradır. Həmin dumanın tərkibində bəzi qazlar və müxtəlif bərk hissəciklər olanda zərərli sayılır.

Beləliklə, toz havada daim var. Havadan asılı vəziyyətdə qalan xırdaca hissəciklərə toz deyirlər. Torpağın eroziyası, vulkan püskürməsi zamanı, yanma qazlarının təsirindən və sənaye tullantılarından toz yaranır. Sənaye tullantılarından ibarət toz tüstülənən fabrik borularına tamaşa edəndə görünür.

Havada olan tozun miqdarını təsvir etmək çətindir. Belə hesab edirlər ki, Birləşmiş Ştatlar üzərində təxminən 39 000 000 ton toz var! Bunun 28 000 000 tonu təbii mənbələrdəndirsə, 11 000 000 tonu insan fəaliyyətinin nəticəsidir!

Təbii ki, toz ən çox sənaye şəhərlərində olur. Bu, insan sağlamlığı üçün çox ciddi bir problemdir, ona görə də bir çox şəhərlərdə havanın kirlənməsini azaltmaq üçün aktiv tədbirlər görülür. Çoxlu toz yarıdan dəzgahlar toztutucu qurğularla təchiz olunur. Bu məqsədlə həm də ventilyasiya sistemləri və elektrik avadanlığı tətbiq olunur. Bəzən sulu qazma və su püskürmə sistemlərindən belə istifadə edilir. Lakin havanın kirlənməsi problemi hələ də öz həllini tam tapmayıb.

bir cavab”

Qaz böyük çənlərə yığılır və orada qarışıqlardan təmizlənir. Sonra onu soyuducu borulardan keçirir və "təmizləyiciyə" yollayırlar. Təmizləyici qurğu qazı qalan qarışıqlardan da təmizləyir. Və nəhayət, saf qaz onun həcmi- ni müəyyənləşdirən sayğacdan keçir və saxlama anbarına daxil olur, ordan da boru xətləri vasitəsilə evlərə, müəssisələrə çatdırılır.

Qazın təmizlənməsi zamanı əmələ gələn zil qara bitumun tərkibində bir xeyli qiymətli maddələr var ki, onlardan ətir, dərmanın rəngi və yağların istehsalında istifadə olunur. Bütün bu proseslərdən sonra qaz sobasında qalan maddəyə isə "koks" deyilir.

Adətən, duman gecələr və səhər tezdən dərələrdə, su hövzələrində üzərində əmələ gəlir. O, ilıq torpağa, yaxud suya sarı enən soyuq hava kütləsiylə əlaqədardır.

Duman ən çox havanın yerə və suya nisbətən daha sürətlə soyuduğu payız aylarında olur. Hava sakit olanda, qaranlıq düşərkən çökəkliklərdə nazik duman layı yaranır. Gecələr torpaq soyuduqca havanın aşağı qatları da soyuyur. Bax, belə soyuq hava isti hava ilə təmasa girəndə duman yaranır.

Bir qayda olaraq, şəhərdəki duman kənd yerlərindəkindən daha sıx olur. Şəhər havası toz və hislə doludur. Bu hissəciklər su zərrəcikləriylə təmasa girəndə sıx bir örtük əmələ gəlir.

O, sürgünlərdə, həbslərdə olduqda belə azad idi. Çünki poeziya onun üçün azadlıq idi. "Məgər biz şeir yazırıq? Şeiri Mandelştam yazır!"; - bu sözləri Yesenin demişdi. "Əgər poeziya üçün öldürülsən, deməli, ona ehtiram göstərilir və deməli o, hakimiyyətdir". Bu fikri isə Mandelştamın ölümündən sonra Şklovski dilə gətirmişdi.

...Osip Mandelştam 1891-ci il yanvarın 3-də Varşavada doğulub. "İkisindən üçünə keçən gecə, 91-ci ilin yanvar ayında, etibarsız bir vaxtda doğuldum" - deyən şairin uşaqlıq və gənclik illəri Peterburqda keçib. Atası Emil Mandelştam ticarətçi, anası Faina Verlobskaya musiqi müəllimi idi. Mandelştamın sözlərinə görə, onun ailəsi dünyanın ən mürəkkəb ailəsi idi. Məsələn, evdə hər bir cür danışırdı; belə ki, atasının nitqi qarışıq və anlaşılmaz idi, kəlmələri alayarımcıq deyirdi, ümumiyyətlə bu, hansısa uydurulmuş dilə bənzəyirdi. İncə təbiətli, səlis nitqə malik Faina Verlobskaya ilə onun həyat yoldaşı arasında yerdən göyə qədər fərq var idi. Osip rus dilinin incəliklərindən tutmuş ürək xəstəliyinə qədər hər şeyi atasından "əxz etmişdi".

Sanki dünya ilə çox-çox əvvəldən tanış idi. Onun gənclik şeirlərini dinləyənlər elə bilirdilər ki, həmin misraları müdrək bir qoca yazıb. Təbiətinə gəlsə, uşaq kimi küsəyən idi. Amma yaxınları, onu tanıyanları bilirdi ki, ciddi görkəmin arxasında xeyirxah və həssas insan gizlənir.

Mandelştam 1900-1907-ci illərdə Tenişov ticarət peşə məktəbində təhsil alır. Peşə məktəbini bitirdikdən sonra üç dəfə xaricə səfər edir, bir müddət Parisdə yaşayır, sonra bir il Almaniyada Heydelberq Universitetində roman filologiyasını öyrənir. Bir neçə ay Berlin ətrafındakı Selendorf şəhərciyində yaşayır. Qərbi Avropa onda unudulmaz təsir buraxır, bu təəssüratın izləri sonralar onun şeirlərində, hətta son əsərlərində də görünür.

Anna Axmatova və Nikolay Qumilyovla tanışlıqdan sonra Mandelştamın yaradıcılığında yeni dövr başlayır. İlk vaxtlarda onlar yola getmir, tez-tez mübahisə edirdilər. Belə ki, üçü də çətin adam idi. Amma getdikcə, bir-birlərinə güzəştə getməyi öyrəndilər. Qumilyov güllələndikdən sonra Mandelştam Axmatovaya yazacaqdı ki, Nikolay Stepanoviç onu almayan yeganə insan idi və o, öz əbədi dostuyla yaradıcılıq söhbətlərini indi də ruhən davam etdirir... Axmatova haqqında suala isə bir cümləylə cavab vermişdi: "Mən Axmatovanın müasiriyəm". Axmatovanın hökumətin qəzəbinə tuş gəldiyi vaxtda belə bir fikir söyləmək, cəsarətli addım idi.

Axmatova, Qumilyov, Mandelştam akmeist cərəyanının banilər idilər. Akmeistlərin dünyaya baxışı fərqli idi. Onlar bir növ dünyanı yenidən kəşf etmək istəyirdilər. Mandelştamın akmeist ruhunda yazdığı ilk kitabı "Daş" adlanırdı. Daş sarsılmaz materialdır, əsl ustanın əlində əbədi bir abidəyə çevrilə bilər. Mandelştamın "Daş" kitabı da bu mənəni ifadə edirdi.

1911-17-ci illərdə Mandelştam Peterburq Universitetinin tarix-filologiya fakültəsinin roman-alman şöbəsində təhsil alır. Onun 17-ci il inqilabına münasibəti birmənalı deyildi. Ona görə yeni Rusiyada öz yerini tapmaq cəhdləri uğursuzluq və qalmaqla nəticələnirdi. 1920-ci ilin ikinci yarısı Mandelştam üçün böhran illəri olur. Şair susurdu. Yeni şeirləri yox idi, beş il ərzində bir-cə şeir də yazılmamışdı.

1929-cu ildə şair nəsrə müraciət edir və "Dördüncü nəsr" əsərini yazır. Kitab həcmcə böyük deyildi, amma Mandelştamın yerə-görə sığmayan hisslərini yaxşı ifadə edirdi. Çılğın, qılıqsız, tez özündən çıxan yazıçı asanlıqla düşmən qazanırdı, belə ki, öz münasibətini, fikirlərini, mühakimələrini gizlətmirdi.

Müəllif "Dördüncü nəsr" kitabında yazırdı: "Dünya ədəbiyyatı nümunələrini mən iki hissəyə bölüürəm: icazəli və icazəsiz yazılan əsərlər. Əvvəlcədən icazə verilmiş şeylər barədə yazanların mən üzünə tüpürmək, başlarına dəyənəklə vurmaq istəyirəm. Belə yazıçılara nikaha girməyi və dünyaya uşaq gətirməyi qadağan edərdim. Axı uşaqlarımız bizim macal tapıb edə bil-mədiklərimizi həyata keçirmədirlər". Beləcə, Mandelştam ikiqat nifrət qazanırdı: özünün rədd etdiyi və onu rədd edənlərin nifrətini. İnqilabdan sonrakı həyatı gərgin və dözülməz idi. Ömrü gözələmələrdə keçən bu adam ölümünü də gözləyərək yaşayırdı.

"Dəmirçi necə nal düzəldirsə, bu da eləcə fərmanları düzür ard-arda. Zərbələri birinin qasığına, o birinin alına, digərinin qaşığına, lap o birinin isə gözüne tuş gəlir.

Onun kəsdiyi başa sorğu-sual yoxdur. Odur ki, geniş sinəsini qabardıb gəzir bu osetin".

- Mandelştam bu şeiri yazanda, sizcə, bunun ona həyatı bazasına başa gələcəyini dərk edirdimi?

- Əlbəttə! Hətta ona elə gəlirdi ki, onu dərhal güllələyəcəklər. (Nadejda Mandelştamla müsahibədən, 1977-ci il)

Mandelştam Stalinlə bağlı yumoristik şeiri 1933-cü ilin noyabrında yazır. Dostlarına, o cümlədən, Pasternakla oxuyur. Dostunun taleyi üçün narahat olan Pasternak "bu şeirin poeziyaya, ədəbiyyata qətiyyətlə daxil yoxdur", - deyir. Pasternak bilirdi ki, bütün bunların sonu yaxşı qurtarmayacaq. Bəs Mandelştamın niyyəti nə idi? Bəlkə 17 yaşında "həyatdan bezmişəm" yazan bu adam özü bilərəkdən ölümə oyun oynayırdı?

Pasternakın gözündə bu şeir intihara cəhd kimi bir şey idi, o, bu aktın iş-tirəkçisi olmaq istəmirdi: "Elə hesab edə ki, nə siz mənə bu şeiri oxudunuz, nə də ki, mən dinlədim. Xahiş edirəm, bu şeiri daha heç kimə oxumayasınız", - Pasternak deyir. Amma Mandelştamın susmaq fikri yox idi. Həyatı ciddi qəbul etməyən bu adam, heç olmasa, öz həqiqətini xilas etmək istəyirdi.

Mandelştamın həqiqəti ona baha başa gəlir. Onu Perm vilayətinə sürgün edirlər. Şair orda ruhu sarsıntı keçirir və intihara cəhd edir. Həyat yoldaşı Nadejda Yakovlevna tanışlara, dostlara, bütün instansiyalara məktub yazıb kömək istəyir. Buxarin Stalindən xahiş edərək deyir: "Şairlər həmişə haqlıdır. Tarix onları tərəfindədir". Bu dəfə Mandelştama və həyat yoldaşına təklif edilir ki, sürgün yerini özləri seçsinsinlər. Onlar Voroneji seçirlər. (Orada Nadejdanın qohumları yaşayırdı). Amma ağır günlər yenə bir-birini əvəz edir. Dolanmaq üçün vəsait yoxdur. Onunla nəinki görüşməkdən, üz-üzə gəlməkdən belə qaçırlar. Şair "yırtıcı əsr" in bir az da yaxınlaşdığını hiss edirdi...

Poeziya yeganə qaçış yolu idi. O, yazırdı, şeirlər isə oxunmağa, eşidilməyə "can atırdı". Bir dəfə Mandelştam telefona san qaçır və dəstəyi götürüb müstəntiqə (telefon xətti daim ona bağlı idi) şeir oxumağa başlayır: "Yox, xahiş edirəm, siz mənə qulaq asmalısınız! Axı mənim şeir oxumağa heç kimim yoxdur!" Mandelştamın əsəbləri son həddə idi; o, şeir demirdi, içindəki ağrı-acları sözlərlə təskinlik verirdi.

37-ci ilin mayında Voronej sürgününün müddəti başa çatır. Şair bir il Moskvada yaşayır, paytaxta gəlmək üçün icazə almağa cəhd göstərir. Çətin günlər davam edir, Mandelştam səfərlət içində yaşayırdı. Pulsuz-parasız və kimsəsiz idi. Jurnal redaktoları onun şeirlərini çap etməkdən çəkinirdilər. Az-çox Pasternak, Şklovski, Katayev, Renburq və başqaları kömək edirdilər.

Axmatova 1938-ci ildə yazırdı: "Bəla arxamızca gəzir. Mandelştamların vəziyyəti ağırdır. Üstəlik, Osip xəstəlidir, sonuncu dəfə görəndə, o, çətinliklə nəfəs alırdı".

1938-ci ilin mayında Mandelştam yenidən həbs olunur. Onu 5 illik katorqaya, Qərbi Sibirə göndərirlər. Artıq Mandelştam geri qayıtmayacaqdı...

- Osip Mandelştam xeyirxah adam idi?

- Mənimlə yox, amma başqaları ilə. Xüsusilə də uşaqlarla". (Nadejda Yakovlevna ilə müsahibədən. 1977)

Nadejda Yakovlevna Mandelştam... Brodskiyə görə, o, sadəcə öz "dahi ərinin kölgəsi", bir başqası üçün "qara günün dostu" idi. Erenburq isə Nadejdanın əri üçün əldəklərinin qiymətini onu "Böyük Dul Qadın" adlandırmaqla verir.

...1934-cü il mayın 26-da Nadejda Mandelştam da istintaqa çağırılır, ona ərinin müşayiət etmək təklif olunur. "Qara günün dostu", demək olar ki, son günlərə qədər ərinin yanında olur. "Bu qadın onilliklər boyu "qaçaq həyatı" yaşamışdı, həyatını ərinə həsr edib onun kölgəsinə çevrilmişdi, - Brodski yazırdı, - Onsuz da bəstəboy, arıq olan bu qadın getdikcə, elə bil bir az da büzüşür, bir az da içinə yığılır, sanki çəkisiz, əhəmiyyətsiz əşyaya çevrilmək istəyirdi; elə bir əşyaya ki, lazım olanda, çətin vəziyyətdə onu cibə qoyub aparmaq asan olsun... Onun heç bir şəxsi əmlakı yox idi, həttə xaricdən gətirdiyi kitabları da oxuduqdan sonra başqalarına verirdi... Nəhayət, 60-cı illərin sonlarında verilmiş birotəqlə mənzildə ən dəyərli şey mətbəxdən asılmış divar saati idi... Mandelştam şeirlərinin birində dedi-yi kimi, bu "qaçqın qadın" ömrünün sonuna kimi elə o cür də qalmışdı..."

Mandelştamın irsi onun sayəsində qorunmuşdu, axtarıq vaxtı ərinin əlyazmalarının yandırılacağından qorxaraq şeirlərin hamısını əzbərləmişdi...

"-Həyat yoldaşınızın əsərlərini xilas etmək üçün həyatınızın 40 ilini sərf etmisiniz. Əməyinizin hədəf getməməsindən zövq alırsınız mı?

-Həm hə, həm yox. Mən ömrümü bu işə sərf etdim. İndi içimdə boşluq hiss edirəm.

- Başqa nə etmək istərdiniz?
- Atam haqqında yazmaq istərdim. Amma daha gücüm yoxdur... Bəlkə də yazmağa çalışsam... Öl-mək istəyirəm. Amma düşürgədə yox, burda, öz evimdə..."

O, ölümdən qorxmurdu, amma Mandelştam kimi ölmək qorxusu onu sönünə qədər tərk etmirdi...

Mandelştamın son məktubundan: "Bədənim zəifləyib, taqətdən düşmüşəm, elə arıqlamışam ki, tanınmalı halım qalmayıb. Bil-mirəm, əyin-baş, pul, ərzaq göndərməyə ehtiyac varmı... Yenə də cəhd edin".

Ölüm onu 1938-ci il martın 27-də haqlayır...

Özü dedi-yi kimi, etibarsız bir vaxtda, "yırtıcı əsr" in astanasında doğulmuşdu. Əslində o, çox-çox əvvəllər "dünyaya gəlmişdi", dünyanı tanıdığından, doğulandan sonunu görmüşdü. Həyat yoldaşına bir vaxtlar verdiyi sual da əslində Nadejdanın özünün suallarının cavabı idi: "Nadejda, niyə sən elə düşünürsən ki, mütləq xoşbəxt olmalısan?"

Mandelştamın ölümündən sonra bu sözlər Nadejda Yakovlevnaya təsəlli olur. Doğrudan da niyə o, mütləq xoşbəxt olmalı idi? Çox-çox sonralar, həbs olunacağından qorxaraq səksəkəylə yaşayanda, sürgünlərdə öləcəyindən narahat olanda da həyat yoldaşının nə vaxtsa dedi-yi sözləri xatırlayırdı.

Müəyyən təqiblər olsa da, öz kitabları ilə dünyada məşhur olan, yaşı 80-i haqlamış "Böyük Dul Qadın"ı həbs etməyə, hətta sovet rejimi də cürət etmir. O, 1980-ci ildə ürək xəstəliyindən dünyasını dəyişir.

Onsuz da "Yaşayırıq, amma yaşadığımızı hiss etmirik", - Mandelştam nə vaxtsa belə demişdi...

Günəl NATİQ

Osip Mandelştam -

Sözün ölümə gedən yolu

Artıq 20 ildən çoxdur ki, Tarkanın ifa etdiyi mahnılar, hazırladığı albomlar, çəkildiyi reklam çarxları, sosial şəbəkələrdə paylaşıldığı fotolar, bir sözlə hər addımı əsl hadisəyə, çox oxunan media materialına çevrilir. "Yaxın Şərqi Elvis Preslisi", 2001-ci ildə "Washington Post" qəzeti onu məhz belə adlandırdı. Musiqi layihələri ilə yanaşı, sosial kampaniyalarda, təbiətin mühafizəsində, heyvanların hüquqlarının qorunması məsələsində fəal iştirak edən Tarkan yerli mətbuat üçün həmişə meqastar olaraq qalıb. Bu günə qədər albomları 15 milyon nüsxə ilə satılıb. Qazandığı mükafat və titullar isə saymaqla bitməz.

Həyata inad

Tarkan Təvətoğlu 1972-ci il oktyabrın 17-də Almaniya, Frankfurt yaxınlığında dünyaya gəlib. Altı uşaqlı Təvətoğlu ailəsinin beşinci övladıdır. Meqastarın maraqlı və keşməkeşli həyat hekayəsi hələ doğulmamışdan əvvəl başlayıb. Anası Nəşə xanım Tarkana hamilə olduğu vaxt ağır avtomobil qəzası keçirib və bir aydan çox komada qalıb. Belə vəziyyətdə həkimlər süni doğuşun qaçılmaz olduğunu, əks halda körpənin ciddi fiziki qüsurla dünyaya gələcəyini bildirdilər. Elə həmin gecə Tarkanın atası Əli bəy çox qərribə bir yuxu görüb. Oğlunun alnında ulduz işarələri olduğunu və üzünün göylərdən gələn işıqla işıqlandığını gören ata həkimlərin təklifini rədd edib. Validənlər körpənin dünyaya gəlməsi üçün əməlli-başlı mübarizə aparıblar.

Nəşə xanımın sözlərinə görə, yenidən dünyaya gələn Tarkan elə gözəl ağlayırmış ki, tibb bacıları onun başına yığılıb, körpənin müğənni olacağını deyirmiş. İllər keçir və Təvətoğlu ailəsi balaca oğlanın səs imkanlarının nə qədər güclü olduğunu görüb onu musiqi məktəbinə yazdırmaq qərarına gəliblər. Ancaq Almaniya yadək vəziyyət 1986-cı ildə ailəni Türkiyəyə köçməyə məcbur edib. Təhsilini əyalətdə davam etdirən 13 yaşlı Tarkan Karamürsəldə klassik türk musiqisi sinfinə qəbul olunub. Çox sadə və hətta kasıb ailədə böyüyən və elə uşaqlıqdan öz-özüyə danışan, vaxtının əsas hissəsini təkbaşına keçirən Tarkan üçün musiqi öz dünyasını yaratmaq, özünü tanımaq üçün real imkan yaradıb.

Ah İstanbul...

Türk xalq musiqilərini olduqca gözəl bilən yeniyetmə Tarkan Çınarcadək çayxanalarda evdar qadınlar üçün bu cür musiqilər ifa edərək, gündəlik pulunu qazanıb. Meqastarın ilk peşəsi isə satıcılıq olub. Təbiətə utancaq müğənni daha sonra bu peşənin ona uyğun olmadığını hiss edib, toylarda müğənnilik etmək qərarına gəlib.

Məktəbi bitirdikdən sonra mühəndis olmaq arzusuyla sənədlərini Memar Sinan Universitetinə göndərən Tarkan İstanbula köçüb. Qəbul imtahanlarından kəsildən müğənni bir kənoldən min kənoldə İstanbula aşıq olub. Məcburən ailəsinin yanına qayıtsa da, tezliklə dünyanı fəth etmək arzusuyla Almaniya, böyük qardaşı Hakanın yanına gedib. Burada musiqi məktəbindən tanıdığı dostu Alpay Aydın onu Mehmet Soyutoğluyla tanış edib. Albom hazırlamağa başlayan müğənni Mehmetlə birlikdə 15 mahnı yazıb. 1992-ci ildə "Yenə sənəzsiz" albomu işıq üzünə çıxıb, albomda yer alan "Kıl oldum" mahnısı isə əsl hitə çevrilib. 700 min nüsxəyə satılan albom onu Türkiyədə kifayət qədər populyarlaşdırıb. Sezen Aksuyla tanışlıq Tarkanın yaradıcılığında əsl dönmüş nöqtəsi olub. 1994-cü ildə meqastar, Aksunun dəstəyi ilə "Acayipsin" albomunu hazırlayıb. Artıq Avropanı fəth etmək zamanı idi. Türkiyədə bir çox ilk dəfə imza atan Tarkan ikinci albomu ilə Türkiyə və Avropada 74 canlı konsert verib.

Mətbuat məsələ ilə bağlı onlarla versiya irəli sürsə də, sənətcilər heç vaxt aralarındakı küsülülüyü gündəmə gətirməyiblər.

Müğənni və bəstəkar arasındakı anlaşmazlıqlar məhz sənət kontekstində alovlanıb. Belə ki, albomda "Şumarık" hitinin müəllifi kimi Sezen Aksu ilə yanaşı Tarkan və aranjiormançı Ozan Çolakoğlu da qeyd edilib. Aksu bu səhvin düzəldilməsini tələb edib. Tarkan isə mahnının müəlliflərindən biri olduğunu iddia edib. Sezen uzun müddət bunu ona bağışlaya bilməyib.

Digər versiyaya görə, Tarkan və Aksunun münasibətlərinin pisləməsinə səbəb digər xanım sənətcilər, bəstəkar Nazan Öncəl olub. 2001-ci ildə işıq üzünə çıxan "Karma" albomunda Tarkan Nazanla çalışıb. Tarkanın Öncəl üçün bəstələdiyi "Nereye böyle" hiti böyük səs-küy yaradıb. Meqastarın tez-tez Aksunun taxtına namizəd göstərilən Nazan Öncəllə çalışması söz-söhbətlərin əsassız olmadığını göstərib.

Şayiələr və həbs

Meqastar məşhurlaşdıqca onun cinsi oriyentasiyası barədə şayiələr artmağa başlayıb. Bir dəfə yerli qəzetlərin birində Tarkanın bir oğlanla öpüşən zaman çəkilən fotoları yayımlanıb. "Tarkan uzun müddətdir homoseksual olduğunu gizlədir" başlıqlı fotonun montaj olduğu tezliklə aydınlaşıb. Müğənninin keçmiş prodüserinin xatirələr kitabını nəşr etməsindən sonra söz-söhbətlər yenidən alovlanıb. Tarkanın söyləri və məhkəmə qərarı ilə kitabın satışı dayandırılıb, mövcud tiraj isə yandırılıb.

Sakit həyat arzusu ilə Amerikaya yollanan meqastar 1999-cu ildə ölkəsində baş verən güclü zəlzələdən sonra Türkiyəyə qayıdıb. Zəlzələ qurbanlarının ailələrinə dəstək üçün xeyriyyə konserti verən müğənni bu dəfə hərbi xidmətdən yayındığı üçün mətbuatın tənqid hədəfinə tuş gəlib. Türkiyə qanunvericiliyinə əsasən, müğənni bir il müddətinə əsgərlik keçməli idi.

İstanbul Ömərliyədəki bağ evində axtarış aparılıb və xeyli miqdarda kokain tapılıb. İfadəsində meqastar altı ildir narkotik istifadəçisi olduğunu və müalicə kursu keçmək istədiyini deyib. 2013-cü ildə müalicə və qısamüddətli nəzarət şərti ilə müğənniyə qarşı açılan cinayət işi yekunlaşıb.

Reklam ulduzu

Tarkan ingiliscə mahnılar oxumadığı dövrlərdə də Avropa və dünya səhnələrini fəth edən yeganə türk müğənnisidir. Qeyd etdiyimiz "Şumarık" mahnısı ilə meqastar Rusiya, Avropa, Asiya və Cənubi Amerika hit-paradlarının zirvəsinə qədər yüksəlib. Məhz bu uğurlarına görə, "Rhapsody" jurnalı onu Avropa pop-musiqi tarixinin 10 ən nüfuzlu müğənnilərindən biri seçib. Sonuncu albomu "Adımı kalbine yaz" da Türkiyədə ilin ən çox satılan albomu olub. Türk pop-musiqisinin sərhədlərini, meyarlarnı müəyyənləşdirən müğənni Pepsi, Police, Doritos kimi şirkətlərin reklam siması olub.

Şərqi musiqi kralı

Yollar ayrılır

Tarkanın üçüncü albomu "Ölürüm Sana" 1997-ci ildə işıq üzünə çıxıb. Dünya səviyyəsində tanınan və 4 milyon nüsxə ilə satılan albomun ən sevilən mahnısı "Şumarık" olub. Sezen Aksunun bəstəsi tezliklə Fransa, Belçika, Rusiya, İngiltərə hitparadlarında ilk onluqda yer alıb. Onlarla dildə ifa olunan mahnı 2002-ci ildə Stella Soleil tərəfindən "Kiss kiss" adıyla oxunub və musiqi çartlarında birinci pilləyə qədər yüksəlib.

Tarkan musiqi karyerasına Sezen Aksu ilə başlayıb, Aksu onun üçün bir-birindən gözəl və hit mahnılar bəstələyib. Ancaq bir müddət sonra onların münasibətləri pozulub.

Ötən il, müsahibələrinin birində Öncəl Aksuyla düşməni, Tarkanla isə küsülü olmasıyla bağlı yayılan xəbərləri əsassız adlandırdı. "Sezenlə bu xəbərləri oxuyub gülmürük. O, mənim mahnıları, mən də onun mahnılarını sevə-sevə dinləyirəm. Tarkan isə bizim canımızdır", - deyən Nazan Öncəl əlavə edib.

2010-cu ildə "Sevdanın son vuruşu" albomunda Tarkan Aksunun repertuarından olan bir neçə mahnı səsləndirib. Bu dəfə Sezen Aksunun oğlu Mithatcan Özer meqastar üçün yeni bir hit bəstələyib. Tarkan və Sezen ötən ay vəfat edən həmkarları Kayahanın dəfn mərasiminə də birlikdə qatılıblar.

Pasifist baxışlarına görə hərbi xidmətdən imtina edən Tarkan həbs təhlükəsi ilə üzləşib. Parlamentin qəbul etdiyi yeni qanun layihəsinə görə hər bir türk, 16 min dollar müqabilində hərbi xidmətdən imtina edə bilər. Ödənilən məbləğ İzmir zəlzələsindən zərərçəkmiş ailələrin hesabına köçürülüb. Meqastar da Türkiyəyə qayıdıb və 28 illik vətən borcunu ödəyib.

2010-cu ildə İstanbul polisinin narkotiklərə qarşı mübarizə şöbəsinin əməkdaşları Tarkanla birlikdə daha 9 nəfəri tutublar. Texniki və fiziki izləmələrdən sonra fevralın 25-də müğənninin

Heyvanları çox sevən Tarkan uşaq vaxtı həmişə baytar olmaq istədiyini deyib. Özünü əsl futbol fanatı sayan meqastar 2002-ci ildə Dünya Çempionatının yarımfinalına qədər yüksələn Türkiyə yığması üçün "Bir oluruş yolunda" hitini bəstələyib. Müğənninin fikrincə, musiqi ilə yanaşı gözəl ətir, xoş rəyihə də insanın əhval-ruhiyyəsini yüksəldə bilər. Buna görə də 5 ilə yaxındır ki, meqastarın adını daşıyan "Tarkan" kişi ətirləri parfümeriya mağazalarının rəflərini bəzəyir.

Leyla ƏLİYEVƏ

Aydın

N 17(26) 8.05.2015

Pyer Rişarın xatirə kitabı

Məşhur fransız aktyoru, 80 yaşlı Pyer Rişarın xatirə kitabı işıq üzünə görüb.

Kitabın üç yüzdən artıq səhifəsi aktyorun çəkilişlər zamanı başına gələn məzəli əhvalatlardan ibarətdir. Həmin əhvalatlardan bəhs edən bölümün başlığı isə belədir: "Mən heç nə bilmirəm, ancaq hər şeyi danışırım".

Qeyd edək ki, aktyorun əsl adı Pyer yox, Moris Şarl Leopold Dafedir. P.Rişarın çəkildiyi ən məşhur filmlərdən "Oyuncaq", "Bəxti götürməyən", "Liftdən sola" və başqalarını misal çəkmək olar.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasına romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey – "Qadınısız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" şeir antologiyası) kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Corc Buşun mətbuat katibinin kitabı

ABŞ-ın sabiq prezidenti Corc Buşun mətbuat katibi Dana Perinonun memuarı işıq üzünə görüb. Kitabda müəllifin şəxsi təəssüratları və xatirələri yer alıb.

İctimaiyyət nəşr edilmiş kitabda hamının təəccübünə səbəb ola biləcək açıqlamaların olacağını gözləyirdi. Lakin ümidlər özünü doğrultmadı. Əksinə, kitabda müəllifin keçmiş prezidentinə səmimi münasibəti, rəğbəti və loyallığı üzə çıxıb. Bununla belə, amerikalı oxucular kitab vasitəsilə Buşun həyatı, şəxsi keyfiyyətləri haqqında bəzi sirlərdən xəbərdar olublar. Nəşrdə prezidentlə yanaşı başqa tanınmış siyasətçilər haqqında da maraqlı faktlar var. Perinonun kitabı artıq satışdadır.

Barak Obama 10.000 kitab bağışlayacaq...

ABŞ prezidenti Barak Obama yeni şəxsi proqramını açıqlayıb. Həmin proqrama görə aztəminatlı ailələrdən olan uşaqlar 10.000-dən artıq kitabın daxil olduğu elektron kitabxanadan istifadə edə biləcəklər.

Proqramın büdcəsi 250 milyon dollar təşkil edir. Artıq bir sıra məşhur nəşriyyatlar, o cümlədən, "Makmillan" ("Macmillan"), "Saymon və Şuster" ("Simon & Schuster"), "Pinqvin Rəndom Haus" ("Penguin Random House"), "Harper Kolins və Haçet" ("Harper Collins & Hachette") kimi nəşriyyatlar həmin proqrama qoşulub.

... Markesin isə romanının ilk nüsxəsi oğurlandı

Nobel mükafatı laureatı Qabriyel Qarsia Markesin ən məşhur əsəri olan "Yüz ilin tənhalığı" romanının ilk nüsxəsi Kolumbiyadakı kitab sərgisindən oğurlanıb. Həmin nüsxənin üzərində Markesin əl yazısı və imzası da olub. Kitab sərgidə qapalı şüşədə saxlanılırdı. Müşahidə kameralarının olmasına baxmayaraq, oğurlar kitabı aradan çıxara biliblər.

Qeyd edək ki, ötən il 87 yaşında dünyasını dəyişən kolumbiyalı məşhur yazıçı Qabriyel Qarsia Markes 1982-ci ildə bu romana görə ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görüldü.

Yazıçı Rut Rendell vəfat etdi

Detektiv və triller janrlarında romanlar yazan məşhur yazıçı Rut Rendell 85 yaşında dünyasını dəyişib.

Rendellin ölüm səbəbi haqqında rəsmi məlumat verilməyib.

Rut Rendell detektiv və triller kateqoriyasında bir çox mükafatın sahibi idi. 1930-cu il fevralın 17-də doğulan Rendell adlı-sanlı detektiv-triller romanları yazan qələm sahiblərindən biridir. O, Aqata Kristidən sonra dünyanın ən məşhur detektiv yazıçısı sayılır. Rut Rendellin 60-dan çox kitabı bestsellerə çevrilib.

O, bəzi romanlarını Barbara Vayn adı ilə yazıb. Yazıçının hekayələri əsasında "Rut Rendell hekayələri" adlı serial çəkilib.

Rendell ədəbiyyat üzrə 24 mükafata layiq görüldü. O həmçinin İngiltərə Lordlar Palatasında da "baronessa" tituluna layiq görüldü.

Hazırladı: NARINGÜL

